

~~50881~~

50910

1173

MAGYAR ÍRÁS

IRODALOM - MŰVÉSZET - KRITIKA

KAZINCZY KIADÁS

IV. ÉVFOLYAM 1935. NOVEMBER

9. SZÁM

MAGYAR IRÁS

Irodalmi, művészeti, kritikai társadalmi folyóirat és figyelő.
Megjelenik július és augusztus kivételével minden hónapban.
Kiadja a szlovenszkoí Kazinczy könyv- és lapkiadó szövetkezet, Tornaia.
Előfizetési ára egy évre 80.— Ké, 18.— P., 400.— lei, 144.— dinár.
Egyes szám ára 8.— Ké, 2.— P. 40 lei, 15 dinár.
A Kazinczy Könyvbarát Társaság tagjai tagdíj fejében kapják a lapot.

A kedvezményes előfizetésről fejjvllágoaitás a boriték 3. oldalán

IV. évfolyam

9. szám

1935. november

TARTALOM

	Oldal
KOVÁCS ENDRE: Politika és irodalom	1
MÁRIÁS IMRE: Simon Péter új ruhája	6
SIPOS GYÖZÖ: A bűn útja. — Talán Isten könynye	12
ANDREJ ŽARNOV: Látomás. Sipos Győző fordítása	13
VALENTIN BENIAK: Álombeszéd. Sipos Győző fordítása	13
SEBESI ERNŐ: A különös kibic	15
SÁFÁRY LÁSZLÓ: Játék — látófa — Szerelmes lány	23
DÉKÁNY ANDRÁS: Egy kosár hal	26
DOKUPIL ISTVÁN: Lepkéről a költőig — Egy lány megy előttem	33
VERES VILMOS: A liba	34
TELEK A. SÁNDOR: A költő a pusztán — Alvajáró	39
FÉJA GÉZA: Balassa Bálint	41
FÉJA GÉZA irodalmi szemléje	47
IFJ. DUDICH LÁSZLÓ: Udvarlás, esküvő az izsai magyaroknál	52
SZOMBATHY VIKTOR: A szlovenszkoí magyar falu és a könyv	68
ILLÉSY PÉTER: Öskultúrák értékelése	77
BAKTAY ERVIN DR.: A Mindenség Törvénye	82
BOROS MARGIT: Egy közhely margójára	92
IHAROS ALFONZ: A mohaerdők medveállatocskája	94
KRITIKA: ÁRTHINGER IMRE: Genthon István könyvéről	97
MUHORAY ELEMÉR: Mai amerikai de- kameron	104
NAGY BARNA: Székely Bertalan	106
NYÍRESI TICHY KÁLMÁN: A rút a művészetben	108
SZÍNHÁZ, FILM, RÁDIO	115

POLITIKA ÉS IRODALOM

Babits Mihály írta le valamikor egy tanulmánykötetében ezt a mondatot: „Az iránymű nem művészet”. Ez az ítélet, melynek igazsága ellen Szabó Dezső nagy hévvel üzent hadat, egyképen jellemző Babitsra s arra a művészi irányzatra, melyet a költő képvisel. Ez az irány, melyet népszerűen l’art pour l’art-izmusnak szoktak nevezni, legnemesebb hitvallójául talán Wilde Oszkárt tarthatná, azt a Wilde Oszkárt, aki egy szépségre szomjazó modern pogány lelkesedésével hirdette: a művészet pusztán a zseni dolga, független minden moráltól, de egyuttal az élettől is. Ez a Wilde Oszkár egyébként cáfolt rá a sajátmaga hirdette tételekre, amikor megalkudva a korabeli francia ízléssel, gyártotta színdarabjait, köztük a ma is népszerű Lady Windermere legyezőjét. Az irodalmi tendencia hívei ezzel kapcsolatban szívesen beszélnek a független művészet csődjéről. Bizonyos, hogy a világirodalom folyamán nagyon kevés olyan mesterművel találkozunk, melyből tökéletesen hiányozna a társadalmi célzatosság, tehát a tendencia. Az ókori Aristophanestól, aki darabjában olyan igazságtalanul támadta meg Sokratet s Sokrates személyében az egész filozófiát egész a mai modern orosz és európai írókig, vagy ha tetszik, amerikaiakig, a társadalmi tendencia mindenkor bőséges helyet kért az irodalomban, ami olyan tény, amivel a legszélsőbb larpurlartisták is kénytelenek számolni.

Szűkítsük meg a kérdést, kérdezzük azt, jogos-e a politika az irodalomban? Ne gondoljunk azonban arra a vulgárisabb értelemben vett politikára, melynek jellege és célzata úgyszólván egyik napról a másikra változik s amelynek alakulásáról a napilapok bő hasábjokon számolnak be egy-egy népszövetségi konferen-

cia alkalmából. Vegyük a politikát úgy, mint egy világnézeti meggyőződést, melynek hevéét a költő vérmérséklete és egyéni hajlamai szabják meg és ebben az értelemben kutassuk az író és a politika viszonyát. Manapság, amikor a nemzetek és államférfiak politikája éppen a politika nagy térhódítása miatt sokat vesztett nimbuszából, könnyedén szokás elintézni az irodalomban megnyilvánuló politikát. Pedig egyáltalában nem lehetne azt állítani, hogy Európa szellemi kiválóságai nagyon tartózkodnának politikai nézeteik kinyilvánításáról. Egy B. Shaw, egy Romain Rolland, H. G. Wells, André Gide időközönként hullámba hozták a kedélyeket politikai nézeteivel. Minduntalan állásfoglalások történnek, manifesztumok íródnak és a kíváncsi olvasó nem egyszer tanuja lehet annak a roppant átalakulásnak, melyen írója az események, a történelem hatása alatt keresztül megy. A francia olvasóközönség például tanuja lehetett annak, amint André Gide az evangéliumtól néhány év leforgása alatt eljutott — a kommunizmusig. Ennek az írónak, akit sokan a mai francia irodalom legkiválóbbjának tartanak, majd minden műve polémia. Egy másik kiváló francia prózaíró, Drieux La Rochelle, még csodálatosabb utat futott be: 1914-ben sportból, verekedési szenvedélyből elmegy a háborúba. Nietzsche hatása alatt megcsodálja a német erőt, kiábrándul a háborúból s utána a sportban keres feledést: a sport emberségebb dolog. Itt sem marad soká, kommunista lett. Eből is kiábrándul s a másik ellentét iránti ellenszenvét is kinyilatkoztatja, „Genf vagy Moszkva” c. munkájában elítéli a hazafiúságot.

De nemcsak a jelen irodalma mutat fel hasonló jelenségeket. Sőt néha éppen olyan személyeknél találkozzunk a politikum fellépésével, akiknek egész eddigi munkássága ellene szól minden társadalmi kritikai értéknek. Hinné-e valaki, hogy az a Dante, aki ifjú korában a *Vita nuova*-t írta, későbbi korban politikai tá-

madó verseket ír? Vagy Chénierről, aki eleinte mint melankólikus, erotikus és filozófikus költő jelentkezett, ki tétélezte volna fel a későbbi „Jambes” politikai hitvallását? Rousard, aki eleinte ugyancsak melankólikus és elégikus költeményekkel indult, később párt-költővé vált. Az a Rousard, aki a francia reneszánsz költészet atyja, az antik költők szerelmese, aki francia Pindaros akart lenni, 1562-ben a legnagyobb meglepetésként politikai verseket jelentetett meg, melyekben a monarchia és a katolicizmus védőjeként foglal állást. Mindeme esetekben persze megvan a magyarázat, a kor sürgető politikai természete kényszerítette ezeket a költőket politikai állásfoglalásra. A jelen kor irodalmáról szólva bátran leszögezhetjük, hogy ez a korszak van legalább olyan mértékben politikai, mint azok az elmúlt korok voltak. Ma, amikor a diktatúrák divatját éljük, nem ritka a hatalmi szóval életrekeltett vagy elnémított irodalom. Ez a hatalom majdnem mindig politikai hatalmat jelent. Így történik meg az, hogy az egyik oldalon az a Maxim Gorkij, aki a forradalom utáni esztendőkből sokáig olyan makacson védelmezte személyes és írói szabadságát, hogy egy ideig önkéntes számkivetésben élt, ma a szovjet legünnepeltebb író nagysága, a másik oldalon pedig egy Stefan Georget látunk behódolni a politikai divatnak. Egy Stefan Georget, aki valamikor lapjában, a „Blätter für die Kunst”-ban kinevetett minden népiességet. Úgy, ahogy a közéletben az érvényesülés legfontosabb kritériuma a politikai szervezettség, az irodalomban is győzött az esztétikai mérték helyett — a politikai meggyőződés mértéke. Az elmúlt években odáig jutottak a dolgok, hogy már jóformán nem is keresték a tehetséget s ha valaki a pártigazolványával jelentkezett, az illető párt irodalmárai kutyaköteleességüknek tartották elősegíteni az illetőt, ha még oly tehetségtelen is volt. A pártbelletrisztika, a vezércikk klisére gyártott irodalom, virágkora volt ez s örömmel kell

megállapítani, hogy az irodalom berkeiben mindjobban meggyőződéssé válik ennek a lejárt irodalompolitikának az egyoldalúsága. Maga az az ország, melyben a pártkritikátlanlás talán a legtöbb engedményt tett a művészi elv rovására, a szovjet emelt védőgátakat az irodalom elsekélyesítése ellen. Az orosz írók kiválóságaiban, így elsősorban Gorkijban győzött a művészi hitvallás és az új orosz irodalom vezető eszméjéül a művészi kidolgozást emelték. Úgy látszik, mintha az irodalmat nem lehetne világnézeti csoportok klikkérekeinek szolgálójává tenni. A művészet, mely olyan régi, mint az emberiség, ha egy időre ellankad is, idővel kitör és szót kér. Manapság ott tartunk, hogy úgy jobb-, mint baloldali körökben, már ahol még az irodalmat egyáltalában komolyan veszik, erősen él a vágy a művészeti reneszánsz után. A nagy irodalmakban, így elsősorban a regényirodalomban, megint a nagy kísérletezések korát éljük s az írói eszközök állandó gazdagodásának vagyunk szemtanúi. (Érdemes megjegyezni, hogy nálunk éppen az a Babits Mihály, aki legutóbb is világirodalomtörténetével a tendenciamentes irodalom papjának mutatta magát, regényeivel a legnagyobb horizontot jelenti az egész új magyar irodalomban s társadalomkritikai rajzával egyáltalán nem marad azon írók háta mögött, akik magukat olyan szívesen tüntetik föl tendenciózusoknak.

Ha igaz a régi mondás, hogy „indignativ facit verum”, úgy kétségtelen, hogy nem egy alkotás született meg az író felháborodásából, melyet a kor igazságtalanságai láttára érzett. Eötvös „Falujegyzője” klasszikus példa erre. S ha már felháborodásnál, indulatoknál tartunk, el kell ismernünk, hogy a politikának, mint minden egyéb életjelenségnek, joga van ahhoz, hogy indulatokat keltsen az íróban. A politika ugyanúgy lehet szimuláns, mint a szerelem vagy bármi más. Vigyázni kell azonban arra, hogy a politika ne borítsa el az író agyát és ne váljék erkölcsi igazolólevéllé

„Salvus conductussá” az irodalmi siker útján: Vigyázni kell arra, hogy a politika túltengése miatt nehogy éppen az maradjon ki a művészi alkotásból, ami annak természetszerű lényege, t. i. a művészet maga. Talán jó eszünkbe idézni Ibsen tendenciózus drámáit, melyek ugyancsak indignatióból születtek s amelyekből éppen az maradt meg a mai ember számára, ami ma a legkevésbé aktuális belőlük: a tendenciájuk.

SIMON PÉTER ÚJ RUHÁJA.

— No nézzék mán ezt a hülyét! Hát nem rálép a lábamra! Hogy az ördög vinné el... — ripakodott rá egy parasztasszony.

Simon Péter elpirult. A parasztasszony dühös pillantása torkára fojtotta a szót, mielőtt eldönthette volna, hogy megtegetődzik, vagy visszafelel. Szó nélkül hagyta hát. Hiszen, ha pardont mond, itt kinevetik, ha gorombáskodik, pórul jár. Gorombaságban nem versenyezhet egy ilyen szokimondó asszonnyal. Az ördög vinné el az egész Teleki-teret. A zsibongás, a láрма szinte elszédítette.

Milyen más a műhelyben! Amíg a varrótű bujócskát játszik a szövetben s egyhangúan berreg a varrógép, zavartalanul gondolkodhat. Hiába, a szabóság úri mesterség. Urak járnak fel próbára. Egyik-másik el is beszelget velük. Az ember sok mindent tanulhat tőlük. Halkan és finoman beszélnek. Itt meg milyen durva, lármás mindenki. Nem is időzik soká — úgy gondolta. Hamar megveszi a pár ócska cipőt és siet haza. Minek is jött ide vásárolni? Hiszen van pénze, akár újat is vehetne a boltban. De lakótársa, a suszter beszélte rá. És hát igaz is! Amit a cipőn megtakarít azzal is több jut majd az új ruhára. Maga veszi a szövetet, finom hozzávalóval maga varrja. Szép lesz!

— Ide jöjjön, fiatalúr!

Egy öreg zsidó megfogta a karját. Péter gondolataiból nehezen zökken ki, nem is igen érti, mit mond. Önkéntelenül engedi, hogy néhány lépéssel a folyton beszélő zsidó standja elé tessékeliék.

— No látja, itt van ami magának kell! — recseg fülébe a vén árús hangja. — Honnan tudom, hogy mi kell magának? Nagy vicc kitalálni. Egy ilyen jobb fiatalember nem járhat olyan ruhában, mint a magáé.

Ruha teszi az embert, kérem, a ruha... Van itt olyan elegáns, amelyet még álmában sem látott.

Péter éppen meg akart fordulni, hogy szó nélkül odébb álljon, amikor hirtelen valami visszatartotta. A barna ruha! Érezte: megáll a vére, elsápad. Úgy megdöbbsentette a sok vacak holmi közül felbukkanó barna ruha, mint amikor a műhely csendjében hirtelen lecsap a vasaló. Hogy kerül ide ez a ruha? Ő varrta az ujját, ő staffirozta a gyönyörű bélést, ő vasalta. A gomblyukakat is ő kötötte ki rajta! A gróf ruháján! Hogy irigyelte a grófot ezért a gyönyörű ruháért. És ha most akarja, az övé lehet. De nem veszi meg, hiszen cipőt akar venni. De ha megveszi ezt a barna ruhát, akkor már nem kell tovább takarékoskodnia.

Mit csináljon?... Persze a grófok alig egy-kétszer veszik föl akár a legfinomabb ruhát is, aztán eladják, vagy eladatják. És most övé lehetne! És milyen potom áron kínálják. Szinte könyörögnek, hogy vegye meg. A csarnokban zárórát csöngetnek. A zsidó sürgötyi, ő maga is szeretné...

Megegyeztek. Karjára fektette gondosan a ruhát, mintha csak a grófnak most szállítanák haza s mikor a villamos ablakában vissza-visszatükröződött az arca, Simon Péter képzelete már magára rajzolta az új ruhát.

Másnap vasárnap, még hat óra sem volt, amikor nagyvívázza fölkelt. Szerette volna, ha lakótársa, a sánta suszter nem ébred föl, amíg el nem ment hazulról. Péter nem szeretett hazudni és mit feleljen, ha megkérdi: hová megy ma? Nem akarta megmondani, hogy Juliskával kirándul a Zúgligetbe. Ugyis eleget gúnyolják miatta. A konyhában öltözött föl. Mikor a cipőtisztításra került a sor, lelkiismeretfurdalást érzett zsugorisága miatt. Miért is nem vett már egy pár cipőt tegnap este? Hiszen nyíltak még az üzletek. Neveltséges, hogy milyen nehezen ad ki pár pengőt néha. Hiszen voltaképpen azért spórolt, hogy vehessen. No mindegy. Majd hétfőn. Kettőzött buzgalommal fé-

nyesítgette hát a kopott cipőt, amelynek egyik oldalán kis repedés éktelenkedett. Ezt semmiféle krém nem tünteti el. De azért tán még se nagyon feltűnő. Nem, nem is nagyon látszik. Csak ha valaki nagyon szemügyre veszi. Különben is ezt a kis hibát bőven helyrehozza a ruha. Kíváncsi, mit szól majd Juliska, ha látja.

Mikor a tükörbe nézett, elpirult örömében. Kitűnően fest rajta. Különben, már munka közben is, ha magára öltötte, látta, hogy egészen az ő alakjára való. Büszkén sétált le a kapú elé. Mit szól majd Julis?

A kapú félhomályában a vicinével találkozott.

— Alázatos szolgálja — köszöntött rá az öregasszony. — No nézd már, — nevette el magát — hát nem a díjnok úrnak néztem a harmadik emeletről? De kihúzta magát!

Péternek jólesett a nyilvánvaló dícséret, de örömét nyomban nagy bosszúság váltotta fel. Juliska nem tarthat ma vele. Most is csak lopva szaladt le megmondani, hogy a tanácsos úrék Visegrádra mennek, a szakácsné beteg és most neki kell a gyerekekre vigyázni. Szomorú volt Juliska nagyon. Nagy szomorúságában nem is igen vette észre a ruhát s amikor Péter szóba hozta, nagy sietségében alig mondott rá pár dícsérő szót. Leverten búcsúzott el a leánytól. Most hát mit csináljon? Visszamenjen a lakásba? Nem, Majd valahogy eltölti a napot. Mindenekelőtt reggelizni fog. A kávémérésben ma nagy pohár kávé-t rendelt, zsemlye helyett kaláccsal. Újságolvasás közben ötlete támadt. Elmegy a múzeumba! Úgy se volt még ott. Kisétált a ligetbe. Már dél felé járt az idő, mikor kijött a képtárból. Igazán szép volt. Különösen a Korzón című kép. Hopp, kimegy a korzóra! Úgy érezte, ma ugyanis nagyon előkelő lett. A selyembélés, a finom angol szövet puhan omlik tagjaira és valahogy a járása is, meg minden mozdulata egészen más, mint akár csak tegnap is. Végigsétált a korzón kétszer, háromszor, de olyan

szép ruhát, mint az övé, senkin se látott. Ebédelni vendéglőbe ment. Nem kifőzésbe: Nagyon előzékenyen szolgálták ki. Láttá, hogy úrnak nézik. Bőkezűen adott borraivalót.

No, de most mit csináljon?

Unta magát. Haj, ha Juliska vele volna! Most a Zúg-ligetben lennének. Eh, mit! Kimegy egyedül. Legalább jó levegőn lesz.

Kint is unta magát. Szeretett volna néhányszor egy-egy csinos leányt megszólítani, de nem mert. Hát ha úrilány? Akiről meg látszik, hogy cseléd, csak nem szólítja meg. Ma igazán nem illene hozzá. Unalmát jónéhány pohár sörrel enyhítette, s mikorra este visszakerült a városba, már egész jókedve lett. A Körúton nem is csodálkozott önmagán, amikor hirtelen betért egy mulatóhelyre.

— Ide méltóztassék, ide parancsoljon, — hangzott az udvarias pincérek invitálása.

— Feketét a nagyságos úrnak, — adta tovább Péter rendelését a főpincér. Péter mellén megfeszült a mel-lény. Feketét a nagyságos urnak! És ez a nagyságos úr ő! Ezt még senki sem mondta. Még ma sem.

És a nagyságos úr a fekete után bárítalt, a bárítal után pezsgőt rendelt. Egy pillanatra ugyan átvillant az agyán; kár volt minden pénzét magával hozni, de azután megnyugodott. Zavaró gondolatok helyett inkább azzal a kis táncosnővel foglalkozott, akinek a kedvéért a pezsgőt rendelte.

— Igaz, hogy báró vagy? — kérdezte a kislány és Péter majdhogy azt felelte: Nem báró, hanem gróf! De nem szólt semmit, csak mosolygott és óvatosan széke alá húzta ballábát, amelyen a repedéses cipő volt. Sőt, a balkezét is lehetőleg eldugta. Az ujjakon nagyon látszik a tűszúrás. Reggelre már nem is grófnak, hercegnek, vagy olyan nagy úrnak érezte magát, amilyen tán nincs is a világon. Autón robogott volna haza, ha maradt volna akár egy krajcárja is:

Nemcsak jókedvében, hanem, mert halkan szemzett az eső. Megárt a ruhának.

A borús időben még sívárabbnak, még szomorúbbnak tetszett szegényes szállása. A suszter horkolva fordult másik oldalára, amikor a szobába lépett. Rossz kedvű lett. Sokat költhetett. Nem is hitte volna, hogy ilyen könnyelmű is tud lenni. Ha Juliska tudná. No, mindegy. A cipőt, különösen a repedésest szinte dühösen vágta az ágy alá. Hány új cipőt vehetett volna, a ma elköltött pénzen. A ruhát azonban óvatosan, vigyázva helyezte el a szék támlájára. Szépen összehajtogatta a nadrág két szárát és kisímitotta a mellény gyűrődését is...

— Szent Isten, mi ez? Nem lehet. Nem is látja tisztán. Lyuk, Lyuk lenne a mellényen? Uramisten!

Az ablakhoz lép a mellénnyel és kétségbeesve ejti ki a kezéből. Borzasztó! A mellény baloldalán kerek kis lyuk sötétlik. Hogy történhetett? A lyuk szélén pörzsölés. Cigaretta égette volna ki? Nem emlékszik rá. Nem hiszi. Hiszen úgy vigyázott. És éppen a szív fölött! A szív fölött!... Hogy eddig nem vette észre! Persze a zsidó ügyesen forgatta. De aztán, később, az öltözködésnél, egész nap...

Hát ez nem cigarettaégés, revolver-golyó nyoma ez. Revolvergolyó. Öngyilkos lett a gróf. Halálba vitte a könnyelműség. Mintha beszéltek is volna a műhelyben ilyesfélét a grófról... Megölte magát. És ő halottnak a ruháját viselte. Öngyilkos lett a gróf, semhogy talán börtönbe kerüljön. A könnyelműség a börtönbe, vagy a halálba vezeti az embert. Milyen könnyelmű volt ő ma éjszaka. Rálépett a züllés útjára. Lejtőre került. Pedig a lejtőn nincs megállás.

Miközben szeme riadtan nézte ismét a kis sötét foltot, a lyuk egyre szélesebb, nagyobb lett. Tátongó sötétségbe merült s a sötétségben nehéz szag fojtogatta. A börtön levegője! Ágya komoran sötétlett feleje. A börtön fekhelye. A mellény szelymes szövete

daróccá vált újjai között. Sírni kezdett. Soha, soha többé nem teszi. Öreg édesanyja van. Meghalna szégyenében, ha börtönbe kerülne. Juliska is elfordulna tőle. Hol kapna munkát, mint börtönviselt ember? Homályos logikával jutott idáig, míg egyszer csak elkiáltotta magát:

— Nem, soha többé az életben! — és elővette a sírás.

— Hol az ördögben ittad így le magad, — szólt rá a zokogásra felébredt suszter.

Simon Péter nem felelt. Ágyához támolgott. Közben feldöntötte a széket. A barna ruha földre esett. Tudta, de nem hajolt le érte. Irtózott tőle!

SIPOS GYÖZÖ:

A BŰN ÚTJA.

Ebben a nyirkos mélységben nincs már talaja.
Itt már
a kenyérért folytatott harcban
ijesztő csendben
tesped a nyomor;
itt már
foszló lelkű páriák
vére pezsdülését,
agya mozdulását
nem tudja csökkentni
korgó gyomor...
Nyirkos mélységben nincs már talaja,
bokros dombokon fölfelé kúszik,
a csúcsokon vet ágyat gyökerének,
a csúcsokon bontja ki terebélyes,
messzire lobogó koronáját
a Vének.

TALÁN ISTEN KÖNNYE...

Matyej leszerelt,
hazajött végre...
De a fűrésztelep
a szédítő mélyben
csendes temető lett,
néma, meg se moccan —
csak az eső csillog
a hosszú gépházon,
talán Isten könnye
koporsó földén...

ANDREJ ŽARNOV:

LÁTOMÁS.

Ijedt fuvalom, álom magányában
úgyan kicsoda érinti szárnyam?
Csöndem mélyében rostál a szívem,
lágý léptek selyme, dús illat izen,
mintha lélekzet hímpora lengne,
s csöndes lélekben mosoly derengne,
susogná kedves ölelés szavát,
mely egyszer, régen szívem járta át,
mintha hallanék közeldalt szállni,
s látnék a ködben valakit állni,
bolygó árnyakat mintha befonna,
távol kigyúlna s szerte foszolna
ijedt szellővé, álom magányában.
— Ugyan kicsoda érintette szárnyam?

Szlovákból fordította: SIPOS GYÖZÖ

VALENTIN BENIAK:

ÁLOMBESZÉD.

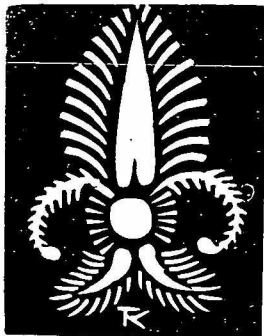
Irtványos fölött már hajnalpír hamvad el —
zöldesrőt tűzére pernye, hamu ülepszik —
édes bari, pásztor-gyerek
és köd tajtékzik, mint a most fejt dús tej.

Sűrű vadonból kikacsint a holdfej,
közöttem — közötted arany ívet ácsolt —
a szivedből én kihullottam,
vajjon visszatérhetek-e hozzád?

Mélységes öböl van a fényív mögött,
ott sárga vizeken horgonyoz a lelked —
elpattant a szívem húrja,
jajgatni fog késő, néma éjig!

Majd, ha kibontván vitorlád, elindulsz
s élted a mélyben visszatükröződik:
ne ijedj meg árnyékomtól,
mely utánad kígyózik groteszkül...

Szlovákból fordította: SIPOS GYÖZŐ

SEBESI ERNŐ:

A KÜLÖNÖS KIBIC.

I.

Elég érzéke volt ahhoz, hogy a kisváros legforgalmasabb sarkán álljon fel és szánalmat keltő tekintetével valóban szuggerálni tudta az embereket. Ebben a tér-érzéke is segítségére sietett.

Valamikor vállalkozó volt, egy vakmerő hídépítés aztán koldussá tette. Nemcsak képletesen. Az anyagi összeomlás megpörkölte az eszét, eltűnt a városból, senkitől se búcsúzott, még körzőire és vonalzóra is haragudott és hónapok múlva mint elzüllött koldust látták viszont ismerősei. Kezdetben azt hitte, hogy nem éli túl a szégyent, de végül is megadta magát a Sorsnak. A saját neve már nem élt benne, s ha néha önfeledten hangba öltöztötte s ajkai közt, mint egy félve kinyílt ajtóban, megjelent ez a két szó: Legányi Kázmér, akkor még a romjait se fedezte fel annak a brutális fölénynek, amely valamikor ebből a névből áradt s mögül, mint valami biztos fedezékből nézett ki a világra. Most csak úgy eszmélt rá, mintha temetőben járva egy rég elfelejtett névre bukkant volna.

Koldult, de első pillanatra is meglátszott rajta, hogy nem a hívatásos koldusok közül való. Ha ruháiból nem is, de mozdulataiból s főleg szemének a tartalmas tekintetéből arra lehetett következtetni, hogy ez a koldus a gazdasági válságban kapta végzetes sebeit.

Déltájban már megúnta az álldogálást s egy oldalsó uccának tartott. Nem volt testi hibája, és nem engedhette meg magának, hogy a földre telepedve litániázza meg a járókelőket. Nehéz beosztást nyert a koldus-szolgálatban. Állva dolgozott. Sovány, beesett vállairól lötyögött a kiszolgált kabát, cipőiből újjai szemérmesen kikandikáltak és gondozatlan szakállán morzsák unatkoztak.

Éhes volt ezen a napon. Nem azért, mintha máskor többet evett volna. a hőség gyengítette. Egy kifőzde előtt állott és sokáig habozott, hogy bemenjen-e? Nem tudott határozni, mert attól félt, hogy vendégnek nézik. Ugyan régen nézte meg magát tükörben, de nem tartotta kizártnak, hogy rendes vendégnek tekintik. S akkor kész a baj. Rendőr kerül elő és elvehetik a kéregető igazolványát.

II.

Egy „kollégája” ment el mellette. Írigyelte ezt az embert, mert az „azonfelül” még sánta is volt. És ez óriási, behozhatatlan előny volt. Próbált vele beszédbe elegyedni, de a másik annyi lenézést szegzett a szemének, hogy jobbnak látta, ha kitér az útjából. Most először érezte a gyökértelenséget. A régi, megszokott osztály megtagadta, az új pedig még nem vette be. Ha el kellene döntení hirtelen, hogy hová akar tartozni, nagy zavarban lenne... Próbált ezen gondolkodni, de az éhség egyre jobban fárasztotta. Visszacammogott a főuccára, mert a mellékuca még kevesebb kilátással bízta. A sarkon megállt, de előbbi helyét most már egy harmadik „kollégája” foglalta el.

Némi írígységgel nézett erre is, de legyőzte ezt az érzését. Közben mérleget csinált s úgy nagyjában meg volt elégedve a mai nappal. Most a kávéház lépcsője mellett próbált elhelyezkedni, de belátta, hogy nem méltó hozzá ez a piszkos konkurrencia, annál is kevésbé lehetett erről szó, mert a „kollégája” ott a sarkon szakember volt.

III.

Visszament a mellékuccába és egy mozival találta magát szemben. Behatóan tanulmányozta a műsort, mintha legalább is ott lenne már a zsebében a legközelebbi előadásra szóló jegy. Azon kapta magát

rajta, hogy régi megszokott gesztusai még csak hervadoztak benne, de még nem fogytak le teljesen. Elfordult a mozitól és a kávéház oldalsó kijárata mellett, az ablakon keresztül egy sakkozó asztaltársaságon akadt meg a szeme. Élénken és nagyon hangosan gondolkozó csoport volt ez. Közelebb húzódott az ablakhoz s úgy látta, hogy a nagy meleg miatt nyitva volt a kirakati ablak. Ferdén feszült a nagy üvegtábla, de fölötte a ventilátor olyan szorgalmasan dolgozott, hogy a hangos beszédből csak zagyván zsibongó zsongás ért a füléhez. Két öreg ember sakkozott egymással és vagy nyolc kibic állta körül a játékosokat.

— Nyolc kibic mellett elfér egy kilencedik is, — gondolta magában a koldus, de közben arra gondolt, hogy a régi mérnök is így gondokozott valaha. És odaállt az ablakhoz. Egypár kibic meglehetősen rosszalva nézte és valósággal kinézte őt, de a játék annyira lekötötte, hogy nem is vette észre őket.

Hirtelen elpárolgott belőle az eddig érzett rettenetes éhség. Az a pusztá körülmény, hogy ő itt csendesen megtűrt kibicé lépett elő, elfeledtette vele minden nyomorúságát. Egyre jobban odaadta magát az érdeklődésnek s pillanatok alatt beietalálta magát a játék izgalmas és lenyűgöző varázsába.

Most már nyíltan, félreérthetetlenül kibicelt. Sőt, határozottan állást foglalt. A szakállas öreg úrral kezdett szimpatizálni. Aranycvikker feszült az öregúr orrán és most úgy érezte, hogy ha a partinak vége van, akkor talán mégse áll itt hiába. Talán észreveszi az öregúr, hogy az ő pártján állt. Bizonyosra vette, hogy a szakállas bácsinak a szíve meg fog esni rajta. Ebben egy pillanattig se kételkedett. Csak nyerje meg a játszmat — doppingolta magát a koldus egy kiadós alamizsna irányában.

De ebben a pillanatban a szakállas úr egy csaknem végzetes hibát követett el. Elnézte az egyik lépést és nagy hátrányba került.

A koldus halántékán kidagadtak az erek, figyelmeztetni akarta a szimpatikus öregurat, de nem tudta magát észrevéttetni. Hátranézett s legnagyobb meglepetésére úgy látta, hogy csoportba verődtek mögötte az emberek. Ezek előtt mindenestre különös látványnak tetszett, hogy egy koldus ennyira odaadja magát a sakkozásnak, főleg így a kávéházi ablakon keresztül. De nem törődött velük és felderült az arca, amikor az ő embere kiköszörülte az előbbi hibát. Valósággal elégtételt érzett, mert szinte ő szuggerálta be az öregbe a döntő lépést. Körülnézett büszkén, meglegegetten és ebben a pillanatban azon se lepődött volna meg, ha a fizetőpincér kijött volna hozzá és tőle kérte volna a játszma díját. Annyire belemelegedett a sakkozás régen élvezett örömébe. Bizseregni kezdett a tenyere, a botját áttette a balkezébe s valahányszor a partnereknek lépniök kellett, ugyanannyiszor ő is lekopírozta a mozdulatot a levegőben.

— De jó itt potyázni, — gondolta magában s újból hátranézett. Most már dagadni kezdett a gyűrű körülötte. Az idősebbek szájalommal vegyes mosollyal nézték őt, de a gyerekek hangosan felröhögtek hozzá. Most se törődött velük, mert odabenn megint komoly helyzet adódott. Az arany szemüveges öregúr egy rossz figurához nyúlt. A koldus idegesen rángatta az ajkát, botjával szigorúan kopogott az aszfalton, szinte vészjeleket adott le vele, de az öreg nem is hederített rá. Fogalma se volt róla, hogy milyen titkos pártfogója van itt künn. Izgalmában most megvakarta a fejét, nagyokat nyelt dühében s mikor már minden veszve látszott, egy erős mozdulattal az ablak felé bökött a jobbkezelével.

— Az istenit magának, mért lépett a királynővel? — dühöngött tehetetlenségében, de az üveg az ütéstől csörömpölve felszisszent és nagy ribillió között egyetlen és nagy esetlen darabokban hullott az aszfaltra. Egy szilánk a kezét is érte, de nem törődött vele.

— Miért nem a paraszttal lépett? — ordított most magánkívül. A riadalom most megnőtt és a játékosok is vadul felugrottak a helyükről. Össze-vissza kiabáltak a kibicek is. Az izgalom mintha a figurákra is átcsapna, a királynő gőgös sértődöttségében most mintha büszkébben kiegyenesedett volna... A paraszt is már ájultan és tehetetlenül fetrengett a kávéházi padlón.

Ezalatt előkerült a rendőr, aki leigazolta a különös kibicet. Közben kiszaladt a kávé, akit alig lehetett visszatartani attól, hogy ne inzultálja. A láрма lassan lecsillapult, a parti abbamaradt s a koldus szelíd fájdalmas hangján a kávéshoz fordult:

— Mennyibe kerül ez az ablak?

Egyesek hangosan felröhögtek. A rendőr szétkergette a kíváncsiskodó tömeget. A tulajdonos meghökkenve kérdezte:

— Mit érdeklí ez magát?

— Mert megtérítem a kárát, — jegyezte meg a koldus magátólértetődő természetességgel.

Erre a rendőr is közbeszólt:

— Még ilyen koldust se látott a világ.

A koldus lángvörös arccal a rendőr elé állt. Pár pillanatig jól megnézte s mikor lelohadt a hirtelen támadt dühe, inkább tanácsképen megkockáztatta:

— Biztos úr, menjen a dolgára.

A rendőr zavarában elvesztette a lélekjelenlétét. Félszegen mosolyogva csakugyan odább állt.

IV.

A tulajdonos bement a kávéházba, de a koldus utána tartott.

— Tessék megmondani az ablak árát, — hangzott egyre határozottabban és sértegetőben a hangja. Önerzete most hirtelen feltámadt és olyan ambícióval dolgozott, mint egy reaktivált hivatalnok.

— Ugyan kérem, hát csak nem gondolja?!... — és elhárította magától a koldust, akinek zsíros és masza-

tos öltözéke túlközel ért hozzá. Idegenkedve hátrált előle, de a koldus nem hagyta magát.

— Követelem, hogy fogadja el a kárt, — kiabált a koldusból egy jogos felháborodás.

Erre már a sakkozók is felfigyeltek s az aranyszeműveges öreg, akinek megtetszett a koldus önérzetes fellépése, megkockáztatta a kérdést:

— Uraságod mikor játszott utóljára sakkot?

A koldus nem reagált a megtisztelő kérdésre. Közben legendák virultak ki a háta mögött. Egy köpcös fiatalember, akit élő lexikonnak csufoltak, rájött arra, hogy ez a különös ember nem lehet más, mint az a híres sakkbajnok, aki egy szép napon szakított addigi életmódjával és eltűnt a világból. Ezt a feltevést tovább adogatták egymásnak felelőtlenül és a titokzatos összesűgások megnövesztették a bizarr figurát. Borostás álla most fonnyadt és elhanyagolt tarlónak tűnt, csipás, pókhálós szeme pedig félig beszáradt pocsolya rémét idézgette.

De a koldus szemében hála csillogott. Leült egy gazdátlan asztalhoz, elővette rongyos tárcáját és kirakta az asztalra minden pénzét.

— Játszana velem egy partit? — kérdezte most az öregúr, akinek a lépése miatt a koldus kiverte az ablakot.

— Csak akkor, ha a kávé elfogadja az ablak árát, — jelentette ki olyan határozottsággal, hogy meghatódtak, akik hallották.

Nagynehezen megfőzték a tulajdonost, hogy látzólag menjen bele a koldus kívánságába s a fizetőpincér átvette az ablak árát. Megkezdődött a játék.

Az első lépéseknél a fél kávéház szorongott a különös játékos körül, de aztán, mintegy titkos jelre, széledni kezdtek a kíváncsikodók.

A kávéház füsttel bélelt illatába sehogyse tudott elbujni a koldus egyéni szaga. Gondatlan és elhanyagolt teste gőzölgését a partner nem bírta sokáig. Ő

pedig ott ült, megelégedetten a beteljesülésnek, a rehabilitációnak minden izgatott nyugalmával.

— Ha most az ismerőseim látnák ezt, — ment benne végig egy óhaj és felderült az arca.

— Pardon, csak telefonálni megyek, nagyon sürgős, — mondta a partner visszatartott lélegzettel és eltűnt a fülke irányában.

V.

A többiek is elhagyták és a koldus észre se vette, hogy magára maradt. Ő ott ült a sakktábla fölött, lázasan dirigálta a figurákat, közben észre se vette, hogy a főpincér visszacsúsztotta a kávéja mellé, amit kéretlenül kapott, az ablak árát. Ő csak továbbra is játszott és azt hitte, hogy a végzet küzdőterén most az ő kezében futnak össze a diszpozíciók összes számai, hirtelen az elsodort híd roppant íveit látta maga előtt. Egy pillanat alatt éveket fiatalodott vissza és játszott csak játszott... Mintha mindenkit kilőttek volna körülötte, ő csak tovább is kitartott a posztján és rendelkezett korlátlan hatalommal. Az élet hadállásairól volt itt most szó s neki nem szabad megfutamodni. Fejében hatalmas áradat zugott, mint akkor, midőn a hídjával elúszott a szerencséje, a jelleme, a mindensége. De a zugás fölött ott csilingelt egy kis hang, egy édes zengzet, amely visszavezette a másik partra, ahová most visszahívta az élet szeszélye.

Messziről már csak egypáran figyelték megdöbbenve. — Régi sorsa támadt fel, — gondolták a vendégek. Késő délután volt, amikor magára eszmélt. A kávé csésze üresen meredt rá, egy lélek nem volt körülötte. De őt nem bántotta ez a magány. Őt már semmi se tudta megalázni. Szégyelte, hogy túl volt mindenben. Csak az fájt neki, hogy szökevénynek érezte magát. A régi, számára meghalt világba gyáván, de mégis csak visszakiváncozott s most az új közösséget is megtagadta.

Már nem is ő emlékezett, hanem az élete. Mikor koldusbotra jutott, nagyon szenvedett, de a mostani pokolhoz képest ez tisztítótűz lehetett.

Körülnézett. Ki akart menekülni ebből a pokloból, de csak botorkálni tudott. Önvád égette a lelkét, érthetetlennek tartotta, hogy ennyire hűtlenül el tudta hagyni a zászlót. Ha rongyos, ha bűdös is, de mégis becsületes volt... Egy kollégája jött be. A főpincér minden részvét mellett kitessékelte. De ő úgy érezte, hogy őt rugják ki. Pedig még most is ült a pamlagon. De már csak a zsibbadás tapasztotta oda a székhez. Nem volt ereje, hogy felkeljen. Valami zuhanyt kívánt, hogy megfüröszse, de nem a testét, hanem a lelkét.

Végre feltápászkodott s mikor a hátsó kijáraton minden feltűnés nélkül kíváncszorgott, már képzeletben beszélt is azzal az ismerős útszéli fával, amelynek árnyékában oly sokszor elpihent. De csak vízszintesen...

VI.

Most már tudta, hogy minden ceremónia nélkül halálra ítélte magát ő, a szökevény. És ahogy határozottan kilépett a járdára, abban volt valami abból a férfias elszántságból, mellyel a hősi lélek megtorolja a gyáva életet.

Mikor rongyos tarisznyájából előkerült a zsineg és fürge lendülettel átdobta az egyik ágon, önkéntelenül is mosolygott. És csodálkozott rajta, hogy akkor, midőn a hídját elvitte az ár, miért nem találkozott ezzel a természetes mozdulattal. Egy pillanatra mérőszallagnak nézte a zsinéget, a mosolya most már csaknem világított a szája körül. Ő maga is tudta, hogy ezt a mosolyt csak azok a fények tudják táplálni, amelyek ott teremnek valahol a túlsó parton és úgy szikráznak át ide, mint valami parancsoló és halaszthatatlan üzenet...

JÁTÉK

A víz mellett találtam egy csigát,
háztalan volt és kék, mint az ibolya,
Megfogtam és a patakba tettem,
Egy kiálló száraz kis kődarab lett a börtöne.
Játék volt ez nekem,
neki kegyetlen és titokzatos csapás!
Milyen gyenge és kicsiny vagyok,
ha a hegyek felé fordítom szemem
és látom az évszázados, mozdulatlan tölgyeket!
Ha meg lenézek a lábam elé,
mekkora erő vagyok,
micsoda hatalom!
Ó, hogy csúszott,
hogyan mászott a szerencsétlen csiga,
már tízszer ment körül a tenyérsíki kövön,
minden pillanatban nyújtogatta szarvait,
s mindég be kellett ijedten huznia!
Végül kifárasztották az ellenséges, hideg habok
és megpihent börtöne közepén.
Megsajnáltam a szegény csigát,
a partra tettem,
eredj utadra,
földünk kicsinyke kék virága!
Én is tovább indultam vidáman,
hiszen olyan jó szabadnak lenni,
és még jobb szabadságot osztani!
Még egyszer visszanéztem a part felé,
ahol olyan hatalmas voltam, egy élet ural!
Már két csiga kuszott egy páfrányleveleken,
és kék volt mindakettő, mint az ibolya.

LÁTÓFA

Magas látófa áll a földeken,
a csősz itt őrködik, ha van mire,
most fehér köröskörül az egész láthatár,
esik a hó,
lépéseimnek sincsen már nyomuk.
A hó alatt most pihen a föld,
a meleg földben nő a csíra...
A világ már régtől régen teremti önmagát,
forró szelek suhantak át e tengeren,
teremtő porszemek hulltak alá
itt a földeken
s amott a dombok szikláira,
mégis hiába lesz az aratás,
kevés embernek lesz kenyere,
hiába lesz a szüret,
kevés embernek lesz bora.
A teremtés munkája elakadt,
nem elég lesni a napot, esőt,
az időjósok jelentéseit,
a szelek szárnyán sem jön teremő, finom homok.
De porszem vagyok,
porszem vagy te is,
és mindannyi ember, ki jobbat akar,
nem hiába hulltunk az életbe a határtalan időből,
a teremtés munkája folytatásra vár,
az idő parancsát nekünk kell teljesíteni!
Akár lány homok leszünk,
akár viharként fogunk a földre rázuhanni,
derékba fognak törni a korhadó fák
és a korhadó emberek!

SZERELMES LÁNY

Szerelmes lány rohan az éjszakában,
édes, édes virágom,
keresi eltűnt kedvesét.
Széles mezők,
szűk sikátorok,
merre vittétek lépteit?!

Igazság, szívünk piros reménye,
hová hullt fiatal harcosod?!

Jaj, talán rács mögött gondol a rügyező fákra,
jaj, talán golyó ütötte égő homlokát!

Segítsetek széles mezők,
szűk sikátorok!

Szerelmes lány siratja eltűnt kedvesét az éjszakában,
édes, édes virágom!

Bomlott hajában sírnak a csillagok.

EGY KOSÁR HAL

1.

Tegnap délután, amikor hazaértem, valaki várt az előszobában. Már az ajtóban éreztem az idegen szagot s ahogy megnyílt a rés, az ajtó nyílása, sűrű füst tödült felém. Az előszobában állandó a félhomály, az ajtón kicsiny ablak van mindössze és ebben a félhomályban, hogy jól belemeredtem, megláttam a nagy folyam öreg vándorát. Ott ült a szekrény melletti széken, előrehajolva, görnyedten. Pipájából sűrűn szállt, bodrosodott elő a füst. Csizmái nagyszerűen érezték magukat a szőnyegen és nem törődtek a folttal, amit otthagytak, a patkó és a talp formájával, ami szépen és pontosan bevésszódott a szálak közé.

— Jónapot, — mondtam. — Mi ujság, Gábor bácsi?

Az öreg felállt, öles termete kinyúlt előttem, úgy mondta:

— Kevéske hírt hoztam onnan a folyamról, az életünkről.

Pillanatra elhallgatott. Kérges, kötélből mart nagyujjával elfojtotta a pipa tűzét.

— Hát, — kezdte újból, — úgy történt a dolog, hogy tegnap este befulladt a vízbe a Vörös Jóska!.. Hát igen, befulladt, még pedig csufosan. A Pali gyerek mondta, aki ott volt a bárkán, hogy sokat ivott a homokiból s amikor jött lefelé a Laudon vontató, Vörös Jóska sleppre akarta fogni a bárkát. Utána akart kapni az uszálynak, de a csónak orrát felvágta a hullám és mint a Pali mondta, beleszédült a vízbe. Igen és lenyomta az uszály. Megfulladt...

Az öreg szomorúan nézett rám, barázdás arca komoly volt és magasba tartotta a karját, mintha hálókötélét vetné el a távolba:

— Ez történt szegénnyel, magam pedig azért jöttem, tessék megnézni a hajnali tort...

2.

A nap még messze járt, valahol másfél órára a föld mögött és sötét volt a hajnalbaforduló éj. Csillagok nem világítottak az égről, felhők fedték tömegben a magasságot... Ott mentem a folyam partján, balról a part fűzesei, jobbról a víz. Olykor szél támadt hirtelen, megzörrent a fűzes, megcsobbant a víz. Egyébként némaság volt, mindössze a lépteim dobbantak a kavicsos parton. Felpattant egy kavics, kettő is talán és ugrott mellőlem el, vagy gurult félre.

Már a gátnál jártam, amikor a folyamról, onnan a középről, ahol sötétben elvesző volt minden, evezők ütődtek, csobbantak a vízhez. Valaki kiáltott is:

— Hé, amott a parton, ki jár?

Az evezőcsapások elhalkultak, majd megint erősebbek lettek. Sötét folt közeledett a part felé. Egy csónak és benne emberek. A kormányúlésnél Gábor, az öreg halász... az evezőpadon a fia, Kálmán... elől pedig, a csónak orrában Pali gyerek, aki tulajdon szemével látta Vörös Jóska pusztulását.

— Hahó, — kurjantott az öreg Gábor és hangja végigszállt a vízen, megdobbant mellettem a fűzeknél, átvágódott a túlsó partra, onnan visszaszállt:

— Hahó...

A csónak partot ért, megcsikordult a kavics, valaki odaszólt, hogy jöjjenek és pillanatok múltán már csak a fűzes körvonalaait láttam. Haladtunk lefelé a folyam hátán, tükörsíma vízen, melyet csak néha borzolt fel kevéske szél. Fekete csónakban hangtalan emberek. Az öreg Gábor és Kálmán ütemesen merítették az evezőket, —egy, kettő, egy, kettő, — a Pali gyerek dudorászott, kamaszos hangja, ha elszabadult, olyan volt, mint a sirály rikkantása:

Korcsmárosné hallja
Talán nem is hallja? ...
Nyissa ki hát az ajtaját,
Hadd menjek be rajta! ...

A szigetnél Kálmán behúzta a lapátot. Itt gyors a
folyam sodra, elég a kormányos munkája is. Legfel-
jebb a tanyánál lesz szükség újra az evezésre.

— Majd addig heverek, — mondta Kálmán és elhe-
vert a csónak deszkáin.

Összehúzta magát, akár a sün és már aludt is. Az
öreg hümmögött, hogy egye fene az ilyen álmokórsá-
gos természetet... de nem csapott nagyobb patáliát.
Ma nem, kivételesen, hiszen a víz felett és mindenütt
erre a halászok birodalmában a Vörös Jóska szelleme
lebegett!

Pali gyerek nótázott csak zavartalanul:

Korcsmárosné, hallja!
Talán nem is hallja? ...

3.

A parton és a vízen horgonyhoz erősítve sok csó-
nak állt. Két hatalmas szilfa között ducok légiója sora-
kozik és a ducokon hálók száradnak, levegőznek. Mö-
göttük pedig, — félig a földben, félig a szabadban,
— apró kunyhók vannak összetákolva. Tetejük kátrá-
nyos papír, rajta kövek, tégladarabok, ha kóstonlatni
akarná a szél a kátrányos papírt. Oldaluk deszka, vala-
mikor uszályokból maradt itt, melyeknek oldalát még
nem rendszámok, hivatalos betűk, hanem ékesen fara-
gott emberfejek, alakok díszítették. Egyik házikó a
másik mellett áll és amikor kikötöttünk, mindegyik
előtt lámpa égett. Amolyan gömbölyű, vasrudacs-kák-
kal körülfogott, védett hajólámpa. Gábor bácsi nagyot
kiáltott:

— Hé, emberek! — és megmozdult, libbent a lám-
pák fénye.

A halásztanya népsége jött oda hozzánk, régi ismerőseim a folyamról, mint Súlyok B. István, Tumbus Gergely, az öreg Gallai, Cser Jánoska, aki úgy lehet, hatvan felé jár, de azért most is Jánoska, Bence Balázs és mindnyájan a házikók lakói közül. Öregek, fiatalok, asszonyok... egyedül Vörös Jóska nem, már többé soha.

Cser Jánoska magasra tartotta a lámpát, fehér haján rőt fények táncoltak. Mint mindig, úgy most is vigyorogva szólt, fogatlan, nagy száját tátva felém:

— Hozta a jó Isten! — és a többiek is rámondták: — Hozta a jó Isten!

Mert erréfelé így köszönnek a régi törvények szerint, amit a nagy víz bizonytalansága, a vihartól felkorbácsolt hullámok és az ott élő „rángató szellemek” diktáltak az emberi szívnek a múltban — és ma is... Egyébként nem szóltak semmit, a vizek népe szótalan és amikor Súlyok B. István megadta a jelt, hogy mehetünk, hangtalan társaság indult a házikók felé. Döngve csapódtak a csizmák a salakkal behintett uton, olykor valaki köhintett és amikor megálltunk Vörös Jóska kunyhója előtt, a lámpák imbolygó fényében szomorú-szemű emberek tekintettek a lezárt ajtóra.

— Nem maradt senki utána, — mondta Gábor bácsi és felnyitotta a kunyhó ajtaját.

Odabent két gyertya világította meg a falakat, a nyers fából gyalult asztalt és a heverőt, melyen hangtalanul, örök némasággal, összeszorított fogakkal, mellre feszített öklökkel feküdt Vörös Jóska. Szeme nem csillogott oly fényesen, mint napokkal ezelőtt... nem, hanem minden fény nélkül, tompán meredtek ránk. A takarón, mely testét fedte, nádból és kákából font, vízililiommal és kökörcsinnel tűzdelt koszorú volt elhelyezve. Tegnap alkonyatkor készítették az asszonyok.

Álltunk és néztük a néma halászt, az örök-világba ballagót, furcsa, nagy dobbanással a szívünkben, hogy

ime: ez lett a nagy duhajból, a jó cimborából, akit szerte a folyami világban talán a legjobban ismertek az összes között. Mert bárkájával bejárta már az összes partokat, fel Pozsonyig és le Kolumbács váráig. A halászbokrok bandasága előtt északon és délen ismert volt a Vörös Jóska név...

Cser Jánoska térdet hajtott, a többiek is mind itt a kis szobában, vagy a kunyhó előtt, hogy Gábor apó elmondhassa az imát, egyszerű szavakat fel az Istenhez, a magasságos mennyország felé.

— Uram, Jézus, — kezdte és mély hangja betöltötte a szobát. — Uram Jézus vedd kegyedbe eltávozott társunkat, akinek nem volt se felesége, se gyereke, se rokona, mindössze mi, társai. Megérdemli, hogy ott fent megtalálja nyugodalmas otthonát...

Keresetlen szavak, egyszerű mondatok, átlátszóak, mint a pohárba öntött víz és éppen olyan tiszták is. Itt, ahol nincsenek papok, így indítják útnak a távozót.

4.

A kunyhó előtt máglya égett, vékony fűzfavesszőből feltörő lángok. A máglyán keresztben vasrúd, rajta bogrács és benne hagyma pörköldött.

— Egy kosár hal maradt utána, — mesélte Sulyok. — Ez volt az utolsó fogása és ezt esszük meg most a torra. Illő, hogy mindnyájan kapjunk belőle.

Körülültük a tüzet és beszélgettünk Vörös Jóskáról, az életéről. De nem agyontömött városi beszéddel, hanem meggondoltan, egy-egy mondatot, egyszerűen.

Gallai mondta, közben élesztgette a lángokat:

— Fenemód akaratos volt és nem tűrte, hogy oktasák. Egyszer, esztendőkkal ezelőtt történt, hogy a hidak között halásztunk. Tél volt és jégtáblák usztak a vízen. Jóska volt a lapátnál, én a vetélőnél. Mondtam neki... te, kerülni kellene innen, mert elnyomja a jég a hálót! Azt mondja... fenét, rábírnak mi azt! S mikor

húztuk kifelé a köteleket, hát nem felborultunk! Még akkor neki állt feljebb, hogy minek húztam oly marhaerővel a köteleket... Nyugosztalja az Isten.

Tumbus Gergely, aki egy esztendeje él itt a tanyán, elnézett a víz felé. Szomorúan, alig hallhatóan mesélte, hogy Vörös Jóskának meleg szíve volt. Lám, őt is hogy felsegítette, pedig nem tartozott hozzá! Idevette a tanyára, mert megszánta, hogy a földeken csavarog otthon nélkül, munka nélkül. Gyere hozzám, mondta Tumbusnak, majd akad ott harapnivaló. Csak barátkozzál meg a vízzel, mert elég piszkos a formád. Úgy látom, eddig nem sokat érintkeztél a vízzel. Így szólt hozzá és lám, Tumbus azóta milyen rendes, sőt előkelő. Aki akkor látta, nem is ismerné meg.

— Az, jó volt a szíve, — mondták többen, — Szívesen megkínált a borából, vagy pálinkából bárkit is.

Ezalatt forrt, fortyogott a halászlé. Az utolsó kosár hal, melyet Vörös Jóska gyűjtött össze a folyam végtelenül hosszú medréből. Néha felpöffent benne a hal és szétpukkant egy-egy húsdarab. Ilyenkor Sulyok megrángatta a bogrács fülét és minden rendbe jött. Vígán rotyogott tovább az ennivaló.

— Ne vesszen kárba egyetlen falat se, — forgolódott Sulyok a tűznél.

Ekkor már derengeni kezdett. Napkelte felől fényesedni kezdett a világ, de csak úgy halványan, emberi szemnek nem feltűnően. Kezdetben köd szállt onnan a folyamon át, fehérésen, mint a pipafüst. Majd madarak rikkantottak, nádirigók és mások, vadkacsák és ekkor már megcsillant a víz.

— Hajnalodik, — szólt Gábor bácsi és hátra ment, hogy eloltsa a lámpát. A többiek is úgy tettek, egyik a másik után és nem maradt több tűz, fényesség ott a parton, mint a kunyhóban a két gyertya lángja és a máglya a bogrács alatt.

Sulyok fakanalat vett elő és kiosztotta fejenként mindenkinek a részt. Amikor pedig elfogyott, eltűnt

onnan a bogrács fenekéről az utolsó haldarabka is, erőstalpú, hosszúszárú csizmájával beletoppant a tűzbe. Ahogy bírta, úgy rúgta szét a parázsló venyigéket és a hamut. Mint a por szállt, rebtent szét a sok tűzparázs napkelte irányába, ahol már ekkor megjelent az első, rózsaszínű fény.

— Isten nevében, — mondta Sulyok, aki mint a legtöbb halász, hitt a tűzvarázsban. — Isten nevében, — mondták a többiek és kanalizni kezdték a kosár maradványát, melyet utóljára gyűjtött össze ebben az életben Vörös Jóska halász.

A nagy bárkát vontatták a parthoz. Oldala kétújjnyi vastag, fenéke mint a páncél. Lomha építmény, ritkán használják, mert négy evezős kell hozzá és egy kormányos. Hónapok múlnak el, míg leveszik a láncot, hogy a parthoz vontassák valakiért.

Ezuttal Vörös Jóska kedvéért állt parthoz a bárka. A kunyhóban már nem égett a két gyertya lángja, eloltották és a kunyhó gazdája ott feküdt a hálók alatt a parton, a korareggeli nap fényében.

— Emeljétek, gyerekek, — szólt az öreg Gábor és markos kezek hajoltak le a halotthoz, hogy fölemeljék. — Jól fogjátok, nehogy visszapottyanjon a vízbe.

— Nem, vigyázunk, — mondták és óvatosan elhelyezték Vörös Jóska földi lényét a bárkában.

A nap már magasan járt ott a túlsó parti jegenyék felett és amikor elindult a bárka, hogy a városba menjen, ahol temető van, szinte szikrázott a víz.

— Egy, — kiáltott Tumbus és az evezők a hullámokba csaptak.

Percek múltával pedig már a folyam közepén jártak... fekete csónak, benne öt élő és egy eltávozott.

DOKUPIL ISTVÁN:

LEPKÉTŐL A KÖLTŐIG.

A lepke,
Míg átrepül az illatos mezőn
S minden virágról mézet pákoszol:
Egy nappal hosszabb életet szeretne.

A koldus,
Míg bekukkant a konyha ajtaján
S jóllakik a pecsenye szagával:
Odavetett kenyérrel megelégszik.

A költő,
Míg heviti dús fantáziája
S álmaiban istennel komázik:
Már fát is váгна pár garasnyi béréért.

EGY LÁNY MEGY ELŐTTEM.

A cipője kopog,
Egy pillantást, mosolygót
Felém is dobott.

A cipője kopog
Itt, a szívemen.
Nem ismerem, nem ismer.
Jön. Megy. Idegen.

Nézek utána hosszan,
Búsan, leverten.
Egy percig én is
Álmodni mertem.

A LIBA.

Őreg Dombi bátyó már évek óta volt a falú csősze. Mindég lelkiismeretesen kerülte meg a határt naponta kétszer, sőt kukoricatörés idején vagy lóherekaszálás-kor az éjjelt is a mezőn töltötte az Isten csillagos ege alatt.

Ilyenkor sokat panaszkodott a tolvajok miatt.

— Ha a réteken vagyok, a cserékbe lopnak, ha meg a cserékbe, a rétekről lopják addig a káposztát. Pedig alig bírom a strapát. Sok ez má az én vén csontjaimnak! — szokta mondani.

Hát igaza is volt. Bizony a hatvanon túl járt, közel a hetven felé. Ő nem igen bírt egymaga vigyázni az ezernyolcszáz kataszter hold határra. Meg aki lopni megy, nem előtte viszi el a petrencét, vagy töri le a kukoricát. Egy ember csak egy ember!

Különösen a libákkal volt sok baja. A libalegelő mellett voltak a kenderföldek. Se gát, se kerítés nem volt közbe, így a libák gyakran belegázoltak a kenderbe. Volt is mit hallgatni a gazdaasszonyoktól, mikor nyótték a virágost.

— Hát nem tud vigyázni jobban? — mondták perlekedő hangon — azért kap belőle?

Szegény feje elég ilyen és hasonló szidást tűrt el. Szeretett volna olyankor a kis nebulók alfelére húzni egyet-kettőt a bottal, de azok mindig tisztas távolba maradtak, ha látták. Hát még ha a libák bent voltak a tilosban, akkor meg látni se lehetett egyet se közülök.

Sok gondot okozott tehát néki a libák garázdálkodása. A csalamádékban valóságos utakat gázoltak, hogy szálonként lehetett csak kaszálni. A répát nemcsak a föld felett, de még a földből is kirágta a sok haszontalan jószág. Vagy a krumplit! Nem igen kellett

ásni, kiásták azt már régen, mikor még tarlókra nem jártak.

Érthető volt hát gyakori felzudulása, ha szemére lobbantották a nemtörődömségét...

— Hát mi vagyok én, hogy mindenütt ott legyek, lődérc? — dohogott elkeseredetten, — de még ráfizet erre valaki, jótállok érte!

És mind éberebben leste az alkalmat, hogy a lurkókat, jobban mondva a libákat ott érje a tilosban, ami végre is sikerült.

Este felé volt az idő, amikor a libák már nagyon türelmetlenkednek s ha lehet el is szöknek a kopár legelőről. Körútját végezte éppen. Felcsillant a szeme, hogy meglátta a nagy csapat libát, mely éppen az egyik darab földön a répában garázdálkodott.

— Na, most az eccer ráfizet valaki! — mondta örömmel és szapora léptekkel sietett a csapat liba felé.

De azok is észrevették és az egyik lúd nagy gágogással tudtára adva a többinek a közelgő veszedelmet, nagy igyekezettel kifelé indultak, s a bátyó is jobban szedte a lábát, látva a libák készülődését.

— Csak repüljetek fel, majd közibétek hagyítom a botot! — mondta, mire azok igazán a repüléshez kezdtek.

— Ne te, ne! Hát nem mondom?! — szól mérgesen és a botot dobásra emeli, miközben 8—10 lépésre ér hozzájuk.

De mégis szerencséje volt. Az egyik nagy tarka liba, a nagy répákban nem tudott elég gyorsan menekülni. Megelégedetten nyomta rá a botot a gágoló libára, míg a többi repülésbe kezdve pillanat alatt kijutott a veszélyes zónából.

— Repőhettek, nem bánom — mondta eléggülten és felkapva a hangosan gágogó libát ő is kifelé indult.

— Legjobb lesz, ha beviszem a bíróhó, — gondolta magában, tegyen az igazságot, nékem úgy se akarnak fizetni, néki majd megfizet akié a liba...

A földek közül kiérve, három nebulót lát, akik észre vették, hogy libát fogott. Ijedt tekintettel állnak, félve, hogy talán az ő csapatjukból való.

— Nem vigyáztok ugye? — kérdi elégedetten. — No, most ráfizettek. Öt forint lesz ez a liba...

A nebulók hangtalanul távoznak előle, csapatjaik után. Ő pedig a bíróhoz.

Az odahaza volt, az istálló körül foglalatoskodott.

— Agyon Isten jónapot, bíró úr! — köszöntött illedelmesen, kalapjához emelve jobb kezét, melybe a botot fogta. — Hát, egy libát hoztam, a kenderföldéken fogtam be a répából...

— És itt akarod hagyni tán? — kérdi a bíró.

— Tuggya bíró úr, tőlem nem akarják a kiszabott büntetéspénzért elvinni, hanem csak úgy, elkéredzeni, vagy az is megtörtént, hogy ellopták... hát gondoltam, idehozom, innen nem merik...

— Hát csak tedd be oda az ólba — mondta a bíró. — osztán kié?

— Ki tudja? majd keresik... De bíró úr, öt forinton aló ki ne adja...

— Jó van, az természetesen a tiéd lesz.

Dombi bátyó tehát ott hagyta a libát a bírónál és ment a dolga után, kerülni a határt.

— Lesz öt forintom... — kezdte magában — ebből kettőt az adósságba adok, egyet rumra, a többi meg az elkövetkezendő napokra lesz, de úgy, hogy az asszony ne tuggyon róla. Mert hát bizony mikor az ember reggere megkerüli a határt, jó esik egydeci... meg néha este is. Ezután jobban utána néz azoknak a libáknak. Ebből kész haszon származik, míg amabból semmi se, mert az az asszony kezébe megy.

Sötét volt, amikor hazatért vacsorára. De vacsora nem volt. Az asszony se volt otthon, libák, kacsák, csibék ott visítottak mind az udvaron.

— Hol a fenébe van ez is ilyen későn? — mondja az

istállóba nézve, ahol a tehénke szomorúan bámult feléje. — Még ez se kapott... és még meg se fejte!

A ketrecből adott a tehénnek, majd a kamra felé igyekezett, hogy esetleg a baromfinak is vetne valamit. Az ajtó zárva volt. A baromfi éhesen hemzsegett körülötte.

— Hess! menjetek! Én is éhes vagyok, nekem is jóesne má a vacsora — zavarta el magától az éhes jószágot és leült a fal alá.

Nemsokára megjött az asszony.

— Hol jársz ilyenkor? — mordult föl mérgesen, mert a hasa is korgott már.

— A libát kerestem, egy odavan — mondja az asszony mérgesen — hatórától minden gyereket megkérdeztem, de egyikék között sincs, se a vízbe, se a gyepen, se a faluba... A bábájé is oda, meg a miénk is...

— Osz tán milyen van oda, fehér?

— Ki tuggya, elég a, hogy odavan — feleli az asszony és kinyitva a kamrát árpát szór a baromfinak.

Az öreg tünedezik, vajjon nem az övé volt-e az a liba, amit bevitt a biróhoz. Nézi is a csapat libát, de a sötétbe már nem látja, hogy hasonlók e azokhoz, amik közül délután befogott. De nem hiszi, mert hátha a bábájé?

De mégse szól a libáról az asszonynak. Az ne tudja meg, hogy öt forint fogja nyomni a markát érte. Nem is sopánkodik, majd meg lesz holnap.

Másnap se került elő a liba. Az asszony hiába kereste, sehol nem találta.

— Megfogták, hízlalóba vetették! — jajgatott este az ura előtt. Holnap kidobótatom, hogy eressze ki, akárkiné van befogva...

— Ízé, asszony, hát én tegnap fogtam be egyet a répából a kenderfödeken. —

— Mi volt a jegye, minő volt, tarka?

— Bíz én nem néztem...

— Hol az a liba?

— A bíróho vittem, ott van az óba, ha még valaki ki nem vátotta. Oda vittem, mert innen elvinnék ingyen...

— Hátha a miénk vót? — lélekzik fel az asszony. — El is megyek rögtön oda, megnézem.

Nemsokára vissza is jön, hóna alatt hozva a libát.

— Vén számár! — ordított rá — megbolondult? A maga libáját fogja be? aztán meg még, hogy öt forinton aló ki ne aggya a bíró senkinek...

Az öreg megszégyenülten hallgatja élete párja kifakadásait. Szerencse, hogy sötét van, és nem látja arca pirolását. Míg az a libát az óba viszi a többihez, ő azalatt csendesén szégyenkezve vacsora nélkül újra nekiindul a határnak...

— Mit szól a falu, ha megtudják, hogy a magamét fogtam be és éppen azt vittem be a bíróho... Se pénz, se más, még majd az asszony is örökké azt veti a szememre... — tűnődött el, miközben a földek közé ért és nekivágott a csendes éjszakának...

TELEK A. SÁNDOR:

A KÖLTŐ A PUSZTÁN

Miséét celebrál a pusztán a Tél
S mint dómban az ezüstös sípok
Orgonáinak az odvas vén fűzek
S az élet csendes álomba alél...

Fázós verebek ülnek az ágon
És hallgatják a pogány éneket,
Mit a farkasok kórusa üvölt
Éhes gyomorból éhesebb szájon...

Az országúton egy ember ballag.
Üres tarisznya fityeg oldalán.
De lelke tele sugárral, dallal
S neki rózsapark a fehér parlag...

A puszta ölén ajkán dal ered
S magába szívja mind a fényt, a színt
S amíg zsoltárt zeng Isten nevének
Rábámulnak a néma verebek...

ALVAJÁRÓ.

Ilyenkor legjobb. Senki és semmi
Nem áll utamba; nem köszöntenek;
Talán messziről mutat rám félve
Valami inas, vagy olyasféle:
— Ni, ott ballag a jó öreg Telek!

Az út közepén kitér a szekér,
A lábam elől félre áll a kő
És óvatosan kíséretet a Hold:
— Ott megyen, nézd az álmodó bolond
Fejében most is biztosan vers föl.

Az árnyék lopva kullog utánnam,
Hogy ne zavarja ringató álmom...
S érdekes: hallok és látok mindent,
De minden olyan oldalra billent
És mindezt mégis szépnek találom:

Hárfazengés a gyári sziréna,
A repülőgép csapongó lepke...
A parasztok a réten virágok...
Rájok ne lépjek: félve vigyázok
S jóságot hintek lelkemből szerte.

Dúrúzsolok és megyek könnyedén
Utánnam nóta, rímrajok szállnak...
De kiérek az élet útjára,
Szívem felsíkol: ébredve, fájva
S neki ütődök a bánatfának...

FÉJA GÉZA:

BALASSA BÁLINT. *)

A XVI.-ik század e legnagyobb villanásának születési helyét és évét nem tudjuk pontosan. Kékkőn, Dévényben, vagy Zólyomban született. Családi öröksége a nyugtalan és vakmerő hevületű vér volt elsősorban. Vére már korán kalandok után vitte, nagy életízgalmak kellettek neki, a végzet folytonos kihívása és mérész harc a végzettel. Vérmérséklete rokon Balassa Menyhártéval, csak a cél a gyújtópont volt más, melyben izgalmai összefutottak. S e ponton emelkedett messze osztálya és kora fölé: költő volt, s az élet nagy, nyugtalan hullámai neki a kifejezés gyönyörűségéért kellettek. Azért kereste a válságokat, hogy versben, tehát kisugárzásban, kiéneklésben a szellemi Dél édes tiszta öve alá vezesse őket. Ő teremtette meg Magyarországon az első igazi lírai életstílust. S hány verse, kiszakadó éneke hullhatott szét, veszhett el így a XVI.-ik század háborgó, hányatott életében s Balassa Bálint háborgó, hányatott életében. Az ő sorsa már nem a religióért harcolt, hanem a poézisért.

Társadalmi szemmel nézve lefelé hulló főúr volt. Gyámja, ki egyúttal nagybátyja is volt, gondoskodott róla a Balassák ismert harácsoló ösztönével, hogy kicsússzon a lába alól minden, amit könnyelműsége nem emésztett fel. S életének irama egészen más partok felé törekedett, semhogy folytonos anyagi veszteségeit pótolni tudta volna. De kitört, háborgott, csínyeket követett el s ha kellett kegyetlenkedett is közben, hiszen az elfojtott és megsebzett hatalomvágy mindig kegyetlen. A Balassa-vér igazi főúri vér volt s a magyar főúr nagy harácsolásai és szerzései mélyén, háborgó küzdelmei közepette mindig valami elveszített

*) Részlet készülő irodalomtörténetemből.

fejedelemséget keresett. Balassa Bálint azonban e lefelé-hullás keserveiben, megaláztatásaiban és csalódásaiban kitermelte bévülről az ellenmérget: a poézist, az emberi igazolást, az élet és a hatalom magasabb értelmét.

Útja Szlovenszkótól az Óceánig ívelt és hullott vissza a hazai halálba. De ebből az életútból már költészet lett. Előtte csak lírai villanásokat láttunk, lírai alaphangokat hallottunk. Balassa Bálint azonban már lírai világot teremtett a XVI.-ik század magyar érzelmi kultúrájából. Nem zárkózott be azonban a magyar életbe. A XVI.-ik század magyar műveltsége különben is meleg s boldog frigyét kötött az európai kultúrával. Kevés ennyire európai, s ennyire befelé forduló korszaka van a magyar irodalomnak, Balassában is jó talajra találtak az újkor határán újjászülető európai irodalom hullámai, de egy egészen különös újjászületés is történt benne: a magyar katonalélek, katonasors tisztult szellemmé. A magyar katona érzelmi életét ő fejezte ki először. Az ő Istene valóban „roppant seregeknek győzhetetlen Istene” volt. Így fohászkodik hozzá:

„Te vagy szál kopjám,
Te vagy éles szablyám,
Jó lovam hamarsága,
Elmémmek vezére,
Karjaim ereje,
S szívemnek bátorsága;
Bízzván szent nevedbe
Megyek örvendezve,
Bátran káromlóidra.

Hogy vidám orcával,
Szép hálaadással
Én felmagasztaljalak:
Ez széles világnak
Téged hadnagyonnak

Örömmel kiáltsalak,
Vérrel festett szablyát,
Kit adsz olyanoknak,
Kik zászlód alatt járnak."

S ez a katonalélek színezte és határozta meg leg-erőteljesebben a tájélményeit is. Ott tükröződnek verseiben mindama tájak, melyek között élete elviharzott: a nagyszombati országút, melyen fiatal derűvel mulatozni vágatott, az erdélyi havasok alja, amerre „jó hamar lovakat és főlovakat” vásárolt, Lengyelország, bújdosásának tája, az Óceánus partja, ahol tiszta nagy ihletek köszöntöttek reá, a bécsi ucca s a kis Zsuzsannával töltött emlékezetes óra, de mindenek felett élt benne a pütkösdí mező. A vitézi élet tája, ahol halált lehet adni s kapni. A boldog tavaszi táj, melyet csak vak, száguldó harcok után lehet ennyire szépnek és élőnek látni, mikor a megpihenő emberbe jóleső kortyokban visszacsordul a béke édes íze.

Mikor bújdosásnak indult s búcsút vett mindentől és mindenkitől, akit szeretett, legutóljára „az angyalképet mutató szép szűzeknek” intett, azt kívánta, hogy „az Isten és a jó szerelem” maradjon velük. A szerelmes Balassa Bálint hangja ez, kinek mégis mindenén túl az asszony volt a legnagyobb élménye. A szerelem nemcsak eredményes és eredménytelen epekedés lírai kifejezése volt nála. Az asszony elérhetetlen magasságot is jelentett neki, szinte a Boldogasszony vízióját. Losonczy Anna volt az ő elérhetetlen igazi asszonya, ő Anna is Júlia is, Coelia is. Az elérhetetlen testből, Losonczy Annából elérhetetlen eszményt csinált, folytonosan feléje sietett belsőleg és köréje kristályosodott életének jobbik fele. Az „ország csillagának” s a csillagok rokonának vallja:

„Jó és nagy szép voltát
Áldott Júliának

Ha ki tudni akarod:
Égi planétáknak gondold ő mivoltát

S azonnal megtudhatod,
Mert rajta látszanak
Erei azoknak
Kikről arányoztatott."

A szerelmes Balassa ihlete a költői kifejezés minden húrját megborzongtatta, megzendítette. Egyik verse a tánc mámorát és a mámorban szinte látomás-sá tisztuló szépséget leheli ilyen párafinom képekben:

„Tagjaidnak hordozása
Mint vizeknek szép folyása,
Csöndes elmúlása.

Kézhez magad szép adása,
Nyárban mint szőlő nyílása,
Nekiújulása.

Oly kedves vagy mindenenkben,
Mint narancs is idejében
A te kebeledben."

Gyakran szinte tobzódott a jelzőkben, a képekben:

„Fényes haja
Nap csillaga,
Vagy sárány sárgája."

Máskor egyszerű, tiszta képeket merített: Anna olyan fehér, hogy nem ér fel vele sem „a szép tej”, sem a gyolcs, „kit nem fogott füst."

Azt írja egyik versében, a „Darvagnak szóló énekben”, hogy szerelmese miatt visel szívében „szörnyű

kínt” — ez közhely lenne, de hozzá teszi, hogy ruhájában pedig „sötét színt.” Másik versét így fejezi be:

„Szerzém ez nyolc verset; víg és szabad elmével,
Gyűlésbe indulván jó ruhás legényekkel,
Vitézi ifjakkal,
Nem kehegő vénekkel.”

Ezek nem díszítő jelzők, hanem az élet friss és hervadhatatlan ízei.

S ebből az istenáldotta, sorsverte költőből szinte társadalmon kívüli lény lett. Bécs nem akart s nem mert komolyabb hivatalt rábízni, még egy jobb várkapitányságot sem, alárendelt állást pedig ő nem vállalt. „Az hibeí bíróságot vegyem-e fel?” — írja keserűen egyik levelében öccsének. „Én az vén cigányként csak cseréléssel élek ezután, mert látom, hogy az jó királynak nem kellek.” Bizony csíszárkodott, borral kereskedett, „bújdosott” az országban s azon is túl. De önérzete és öntudata sohasem halványodott el, hiába lett „község csudája”, rágalmazott és üldözött koldús vitéz és főúr. E belső töretlenség pedig már a költő töretlen ereje.

Balassában már a magyar költő szükségszerű belső összetettsége élt: a katona nemesedett benne szellemmé, tehát századok zsúfolt élménytömege szabadult fel. Ugyanakkor azonban élő, szerves sejtje volt az európai kultúrának. S nemcsak a nyugateurópai műveltség táplálta, hanem a magyar, lengyel, horvát, török, tehát a keleteurópai őskultúra, nótaíncs. Amit a világirodalomból merített, azt is áthatotta a maga ízeivel:

„Török szép versekből
Szerelmese felől
Csak nemrégén fordítá,
Ígéről-ígére
Nem szinte teheté
De hertelen jobbítá.”

E „hertelenség”: a saját felcsapó ihlete, mely lendületet, többletet, új színt, új arcot adott az átdolgozásnak. Balassa jobbított, egy magasabbrendű egyéniség tüzeiben edzette minden élményét, irodalmi élményeit is. Rokona volt ebben jóval később Csokonai Vitéz Mihály, kinek minden fordítása több az eredeténél s így az átdolgozás szinte az eredetiség igényét követelheti.

Egyik verstöredéke szerint a szociális érzés is fel támadt benne:

„Szegénység nyúzását,
Egymás vérszopását
Mindenitek elhagyja:
Isten hatalmával
Inkább, hogy sem mással,
Könnyebb hadat bírnia.”

Évről-évre fogyott nagy fiatal kedve, mely elfelejtette véle a reá nehezedő szegénységet s vígan ragadta kalandok, bújdosások, új állomások felé. Mikor már minden beborult felette, a vitézi halált kereste. Odatért, ahonnét elindult: a végekre, a katonasorba. A halált meg is találta Esztergom ostrománál, Esztergom falai alatt. Ágyúgolyó sebezte meg mindkét lábát. A hadiborbély műtétet végzett rajta s közben Balassa erős szívvel és tiszta lélekkel Vergiliust idézte. Holttestét Híbbére szállították s apja mellett temették el. Népszerűségére jellemző, hogy halálát egész sereg költemény siratja s költeményei csaknem két százezer keresztlátra táplálták a magyar lírát.

FEJA GÉZA IRODALMI SZEMLÉJE

HÁROM FIATAL REGÉNY.

Egyszerre jelent meg e három fiatal regény, hogy az Ady utáni nemzedék prózáját reprezentálja. A kiválasztás szerencsés volt. Tamási „Szűzmárjás királyfia” a hőskor, az Ady utáni nemzedék elsőrangú igényeit jelzi. Sárközi a „Violában” szenvedők és kiszolgálók után megteremtette a kispolgárság regényét. Kodolányi sok évig tartó és kitűnő értékeket teremtő vívódása után epikailag kiszélesedett a „Feketevízben”.

A „Szűzmárjás királyfi” örök emléket emel a szakadatlanul bennünk élő hőskornak. A magyarság örök „levése” egyetlen könyvünkől sem süvít ki ekkora erővel. 1928-ban jelent meg az első kiadása, melyet úgy ajánlott nekem: „mint az útszéli keresztet, amely szenvedésre és Istenre emlékeztet”. A magyar történelmi keresést vetíti ki egy hatalmas prózai balladában s valóban az Istenre emlékeztet szüntelenül. Ady mellett Tamási a magyar irodalom másik nagy vallásos költője. Isten folytonos jelenvalóságát egyetlen írónál sem érzem annyira, mint Tamásinál. Nála a vallásosság nem díszítő elem, vagy írói hiányosságok áhítatos palástolása, hanem legbelsőbb szükségszerűség, a horizontnak különös fölszökő s egyben elmélyedő mozdulata.

Minden évben újra elolvasom e könyvet s egyre nő a szememben. Szinte fókusza az egész magyar balladai kultúrának. Ujra és újra izlelem tündöklő mitológiáját. A mitológia a kozmikus tudat őre s itt olyan erővel jelenik meg, mintha jóvá akarná tenni kultúránk szűk esztendeinek szárazságát és sivárságát.

Sárközi György a mérhetetlen kispolgári szürkéséget és eseménytelenséget írta meg. De ez az eseménytelenség poros, néma hangszer, melyet az író felnyit s a XX. századelő néma nagy tömegeinek emberi szenvedését játssza

el rajta. Első prózai írása Sárközinek, mely valóban reveláció, a névtelen polgár tragikumának a kinyílása. Éppen olyan mélyen jellemző írás erről a rétegről, mint Kaffka Margit „Színek és évekje” a haldokló dzsentriéről. Csakhogy Kaffka Margitnak egy nagyon mélygyökerű és gazdag életű réteg sorsának és tündöklő életformájának elparentálása adatott. Sárközi pedig egy gyökértelen, szürke életformának ábrázolásához fogott. A hang, melyet a vállalt feladat kifejezésére teremtett: tökéletes. Az irónia és a szánalom elegyítéséből keletkezett. Az irónikus látás éles világossága s a szánalom átfogó ellágyulása érlelték művét revelációvá. A „polgári regény” elnagyolás volt (Molnár Ferenc: Andor), vagy pedig zsurnalisztikus modorba rejtett alpátosz. (Zsolt Béla.) Vélük szemben Sárközi az író fölényét és tisztaságát jelenti.

Kodolányi könyve arról tudósít első sorban, hogy az író megérett a nagy regényre. Első s kitűnő regényei után azt hittük, hogy egy megrázó szociológiai horizont körében marad írói érdeklődése. A „Feketevíz” azonban arról tudósít, hogy elindult a szélesebb népábrázolás felé. Amikor a baranyai népbetegségek és tragédiák ábrázolásán túl, gyermekkori emlékeit idézve, szélesebb hullámokkal vall népéről, epikai hangja és epikai igényei is egyszerre megnőnek. Érdekes vita indult meg könyve körül. Egyes kritikusok hűtlenséget emlegettek, hogy az író hűtlen lett régi szociális keserűségéhez, holott ebben a könyvében éppen egy szélesebb hűség jelentkezik: a népettel teljességének ábrázolása. Kodolányi a szintétikus mű felé tér.

MÓRICZ ZSIGMOND ÚJ KÖNYVEI

A nyáron jelent meg Móricz Zsigmond új regénye a „Bolgó ember”. Móricz épikája csaknem mindig egy nagy nekifeszülés dinamikáját jelentette elsősorban, néhány könyvében azonban a klasszikus alkotás törvényei lettek testté. Új regényében is. Emellett ez a könyv talán legnagyobb erőpróbája Móricz Zsigmond művészetének, hiszen

a sejt életét írja meg benne, a sejt életéből csinál epikát. A magyarság biológiai tudatának egészen át kellett alakulnia, míg e mű megszületett. Hiszen a „Boldog ember” annak a belső fordulatnak kifejezője, melyet a magyar szellem legfrissebb rétege a legutóbbi esztendőkből csinált: szinte természettudományos módszerrel, s lelkiismerettel, de egyúttal szinte vallásos áhítattal kezdte életünk összejtjeit vizsgálni.

Joó György, e regény „hőse”, tiszántúli törpebirtokos, majd zsellér, pásztor és újra törpebirtokos, minden figurális sallang és lehetőség nélkül. Sejt áll előttünk, egy a milliók közül. Egyszerű, szürke, szabad szemmel nem is látható, eddig nem ütötte meg sem az irodalom, sem a publicisztika, sem a közérdeklődés mértékét. Az író azonban nagyító lencsét helyez a szemünk elé, mozdul a sejt s egyre jobban érezzük, hogy a nagyítás természetes és szükség szerű: az egyéni élet látszata mögül elővillantja milliók életét és sorsszerűségét.

A regény hangja a tapasztalt parasztférfit szinte monotonnak tetsző beszéde. E monotonitás persze „távlati megállapítás”, amint monoton a mező is távolról nézve és egyszerre színes és gazdag lesz, ha föléje hajolunk. Az író egészen átadja magát a népi beszéd sodrának, szinte nem is érezhető az állásfoglalása, mégis nagy vádiratot írt. A „boldog ember” a legmagasabb életszint, mely népünknek jutott: a háború előtti esztendők világa. Ma úgy néz rá, mint a mesére. Pedig Jákob évei voltak ezek is Lábánál, Bévülről nézve olyan gazdag ez a világ, mint a Ó-szövetség. Csak a tizenkilencedik beszélgetést idézem. Arról szól, hogy annak nem való per, aki csak egyszer tud esküdni egy életben. Joó György édesanyjának kellene esküt tennie egy perben a bíróság előtt: „Jaj elkezdett édesanyám sírni, hogy ő csak egyszer esküdött életébe, mikor az urának örök hűséget esküdött a pap előtt. Ő nem veszi a lelkére, hogy egy darab földnek is hűséget esküdjön.” De annál ijesztőbb ez a könyv, ha viszonyítani kezdem fölfelé,

más rétegek életéhez, ha azt nézem, hogy még morzsák is milyen mérsékelten hullottak ide, a mélybe.

Móricz Zsigmond rátalált Joó Györgyben a tökéletes sejtre. Ő volt a reális népi erőfeszítés, tehát az igazi magyar néphős a XX. század fordulóján. Nem tett mást (és óriási dolgot cselekedett), mint életünket melegen átmentette egy korszakba, melynek setét árnyéka már e regényre is ráborul. Regényre? Inkább naiv epószra. Naiv epósz ez, hiszen a népelet folyását mutatja, mely egyazon zúgással mossa korokat és időket. Nem a „kiemelkedő” került az alkotó töprenkedő kezei közé, hanem az örök. Klasszikus tisztasággal kapjuk itten a magyar milliók életét, lelkét, nyelvét. Tudatot alakító tettet vitt végbe Móricz Zsigmond.

Másik könyve a „Komor ló” novellagyűjtemény. Komor és fanyar könyv. Ilyen meztelenül, ilyen keserű nyíltsággal talán még sohasem vetette oda a szociális élményeit Móricz Zsigmond. Első darabja („Komor ló”) inkább regényvázlatnak tetszik. Csupa vázlatos vonal. De ebben a különös nyersségben elevenen lüktet az író egész ereje. E vázlatosság végigvonul az egész kötetben, mintha a jegyzőkönyvét adta volna ki. Inkább a „látó” ember, az intellektus érvényesül bennük. Néhány „szaporodási” (egyke, stb.) novellát is kapunk benne, úgy hatnak, mint a merész, kíméletlen szociológiai fölfedezések. Elgondolkozó, kemény férfiarc látszik megettük. De Móricz írói arcát aligha teszik teljesebbé.

ÚJ ADY-KÖNYV.

Bölöni György, Ady kortársa és barátja jó későre és Párisban adta ki Ady-könyvét, mellyel úgy játszik elérkeztünk Ady legkülönb élettrajzához. Bölöni is deklásszált szilágysági bocskoros nemesek sarja volt, tehát Ady talaját és genezisét nagyon jól ismerte, másrészt tisztán megőrizdtek benne Ady politikai izgalmai.

Bölöni leghívebb tanúja volt Ady „párisi éveinek”, ahol a latin radikális demokrácia levegőjében a költő végleg

elkészült Hunnia számára. Híven kapjuk Ady Párisának minden színét és ízét.

Végre egy Ady-könyv, melyben a költő nem kap utólagos vádakát és jótanácsokat, Bár Bölöni „kortárs” mégsem él vissza e privilégiumával, mint a legtöbben, s inkább az „utókor” Adyját rajzolja meg. A „kortársak” szívesen skatulyázták Adyt egy politikai áramlat keretei közé, holott óriási és összefoglaló történelmi jelentkezés volt. „Új versei” tulajdonképpen évgűrűk végtelenjével megjelelt fák virágai. Politikai hitvallása százados folyamatok megfogalmazása, az Ady-látás horizontja tehát nem szűkülhet egy korszakra.

Persze itt-ott Bölöni is beleesik a kortárs tévedésébe, mikor pl. (a kor baloldali dogmatizmusának megfelelően) voltériánust csinál belőle. Holott Ady mélységiesen hívő lélek volt. Ady hitt a kinyilatkoztatásban és a saját kinyilatkoztató küldetésében. S úgy hiszem: ez a vallásosság legmélyebb értelme. Emellett tele volt pogány szabadsággal s ószövetségi gazdagsággal. S természetesen jelentkezett benne a kinyilatkoztató lélek antipólusa is: a Nihil hideg lehelete. A dogmatikus hívők az utóbbit levezeklik s beborítják. Ady költő volt s mindent kizengett.

Miközben Bölöni Adyról ír, a saját multját is zengi és a saját jelenét is belevegyíti. Mindazonáltal könyve a legsebb magyar memoárok sorába való.

UDVARLÁS, ESKÜVŐ ÉS LAKODALOM AZ IZSAI MAGYAROKNÁL

Izsa község Szlovenszónak talán legdélebbre fekvő magyar községe. Komáromtól keletre tíz kilométernyire fekszik a Duna partján, földmivesek és halászok lakják. Csökevényeiben megmaradt különös népviseletének egyes darabjai még a török időkre mutatnak vissza. Józan, dolgozó 2300 lélek lakja. Folklorisztikus szempontból érdekes ősi település. A községnek néhány esztendővel ezelőtt volt lelkes tanítója, Dudich László nagyszabású monográfiát készített a faluról s az kéziratban a szakértők között forog. Ebből a műből közöljük ezt a részletet.

Az izsai legényke 16—17 éves korában kezd „leányokhoz járni”. Szép tavaszi vasárnap délutánokon találkozik az utcán, vagy a Duna-töltésen a kiszemelt — sok esetben bizony csak 12—13 éves leánnyal, — de ilyenkor csak néhány szót váltanak egymással. Később aztán már a táncmulatságon is elmeri hívni táncolni s aztán — ha így összeismerkedtek s ha az ajtót nyitva találja, — egy lányos este 8—9 óra körül bemerészkedik a lányosházhoz. Itt eleinte bizony szólni is alig mer s éppen ezért nem sokáig, alig félórahosszat marad. Később aztán mindig tovább, egy-két óra hosszáig, sőt idővel éjfél utánig is. Ha ugyanannál a háznál több legény is összekerül, az, akinek tényleg komoly szándékai vannak, a többieket „kibőjtöli”, vagyis kivárja azt az időt, míg a többiek mind eltávoznak, hogy egy kis időre egyedül maradhasson választottjával.

A család tagjaival elbeszélget, aki bátorságot vesz magának ehhez; megtárgyalják az időjárást, a gazdasági munkák állását, valamint a községi élet aktuális dolgait; majd úgy tesz, mintha távozni akarna s a csa-

lád egyes tagjaitól elbúcsúzik, mindenkivel, még az iskolás gyerekekkel is kezét fogva. Tudja azonban, hogy a leány kikiséri őt s így a konyhába érve, ott minden további marasztalás nélkül helyet foglalnak s folytatják a beszélgetést a leánnyal, tervezgetve szövik a jövőnek színes álmait. A konyhában ilyenkor sok helyen nem ég a lámpa sem, vagy ha ég is, igen „lánynézősen ég”. Ha aztán a házbbeliek előtt igen hosszúnak tűnik fel a konyhában töltött idő s a leány anyja már „nem győzi cérnával”, kiszól a házból: „Menjetek már haza!”, vagy „Gyere be már lányom, ne fagyoskodj!” Van olyan legény is azonban, aki erre sem hederít s ott „vernयोग” az éjfél utáni órákig; főleg ha egyszerre többen kerültek ki a konyhába s egyikük a többieket ki akarja bőjtölni.

A családnak, vagy a leánynak kedvére való legény iránti jószándékát azzal mutatják, hogy szívesen elbeszélgetnek vele, esetleg hívogatják, csalogatják is, de csak szóval; vagy nyíltan meg is mondják neki, hogy szívesen látják a lányuk körül. — A kedd, csütörtök, szombat és vasárnap este a leányos esték; ilyenkor a legények sokszor csoportosan, dalolva mennek a leányos házakhoz. A hét többi estéin csak a vőlegény jár eljegyzett menyasszonyához. A fiatalabb legények természetesen sok házhoz eljárnak, de akinek már igazán komoly szándékai vannak, az annál a bizonyos háznál megállapodik s ha a többiek tudják felőle, hogy őt ott szívesen is látják, akkor azok lassankint elmaradoznak. — A legények közti verekedések lassankint teljesen megszűnnek; bicskázás pedig emberemlékezet óta nem fordult elő. — Katolikus legények eljárnak református leányokhoz is és viszont; a vegyesházasság azonban ritka; tíz év alatt nyolc vegyesházasság kötése fordult elő.

A kiszemelt leány megkérését néha maga a legény, rendszerint azonban a „susogó”-ba küldött férfi vagy nő — leginkább a legény keresztapja, vagy kereszt-

anyja — végzi. De ezen esetben is előre megmondja a legény a leánynak, hogy a kérő mikor fog jönni, tehát várják őt. A kérő a szobába való belépése után kérői mivoltát azzal is jelzi, hogy az ajtót, nem kezével csukja be hanem hátával taszítva s azt is lehetőleg úgy végzi, hogy csak a harmadik taszításra csukódjék be. Csak azután köszön; ezzel a szokatlan belépéssel mintegy azt kéri a háziaktól, hogy kosarat ne kapjon. Megtörténik azonban így is — bár ritkán — hogy a megkért leányt nem adják oda, indokul hozva fel a leány gyöngeségét, fiatalságát, vagy más — a legtöbb esetben természetesen csak kitalált — okot. Ha viszont odaigérik a leányt, akkor a legtöbb háznál előre megegyeznek a hozomány tekintetében; viszont azért vannak családok, ahol ezekről a dolgokról az esküvő előtt szó sem esik. Ez a két eset még a jobbik; a harmadik már rosszabb. Ez t. i. az, mikor az esküvő előtt a leány szülei ígérenk minden jót és szépet, de utána hallani sem akarnak a tett ígéret teljesítéséről. Ilyenkor történik meg aztán az, hogy az újdonsült menyecskét „elverik a háztól”.

Pár sorban meg kell még ehelyütt emlékeznem azon legényről, akit a tavaszi sorozásokon bevettek katonának, vagyis aki — izsaiasan szólva — „légruta” lett. Ez a berukkolás előtt megbíz valakit otthonmaradó pajtásai közül, hogy távolléte alatt szeretőjének viselkedését figyelje s ha hűtlenségen kapná, azt neki megírja. Hűtlenség alatt értetődik az, ha a szóbanforgó leány valakit esténként beengend „lányokhoz” vagy ha a korcsmában rendezett táncmulatságon résztvesz. Ilyen okok miatt aztán a katonáskodás alatt levél útján össze is haragudnak; no de később épen olyan könnyen ki is békülnek. — A leány szeretőjének a berukkolás napján vett érzékeny búcsúzás után 50—100 koronát ad útravalóul, mely összeg hallgatólagos célja az, hogy neki minél gyakrabban írjon levelet, vagy „kártyát”, amit ő készséggel meg is tesz. Van olyan legény is, ki

naponta küld szeretőjének levelezőlapot egész katonáskodás ideje alatt, hogy igaz hűségét ezzel is bizonyítsa; sőt már a berukkolás napján minden nagyobb állomásról küld maga felől értesítést. A fentírt pénzösszeget kívül még rendszerint ennivalót is kap a regruta szeretője szüleitől; ez leginkább sült liba szokott lenni.

Ha aztán letelt a 18 hónap, a legény hazajön és vagy azon a nyáron, vagy a következő farsangon megtartják a lakodalmat.

*

A leánykérés és a csendben, minden ceremónia nélkül megtartott eljegyzés után, az esküvő kitűzött határnapja előtt három héttel, rendszerint szombaton délután 4—5 óra között megy a vőlegény a menyasszonnyal az egyik tanú kíséretében a „paphoz”. Erről a Főutca lakói természetesen már tudnak s különösen az asszonyok kiáll, vagy kiül az utcai padkára az ifjú jegyespárt megbámulni. — A jelentkezés után a kántornál megíratják a hirdetőcédulát s azt a násznagy viszszaviszi a plébánoshoz, ki aztán a három rákövetkező vasárnapon kihirdeti a jegyeseket. „Ispindációval” (diszpenzáció) csak a közeli rokonok, a „testvérek” (így nevezik az unokatestvéreket) esküsznek, de ez az eset eléggé ritka. Más községbeliekkel nem szívesen házasodnak össze; még leginkább Kültre, vagy a szomszédos Pathpusztára visznek innen menyasszonyt, vagy onnan hoznak Izsára. Az izsai leány csak nagyon ritka esetben s akkor sem szívesen megy férjhez más községbe; azt nagymértékben megszégyenítésnek és így lealázónak tartják, mintha az egész dolognak az volna a színe, hogy helyben nem került neki legény, aki elvette volna. Viszont a pathi leányok mintegy rangban való emelkedésnek tartják, ha Izsára jöhetnek férjhez. Ilyenformán jórészt az egész falu lakóssága vérrokonságban van egymással, de a rokonságot tényleg csak a legközelebbi rokonok tartják. Az izsai nép

testi vagy lelki tulajdonságain azonban még ezideig nem tapasztalhatók a vérrokonok összeházasodásának káros következményei.

A vőlegénynek és a menyasszonyak mind a háromszori kihirdetéskor jelen kell a templomban lenniök, mert különben — ezt tartja a felfogás — boldogtalan lesz a házasesetük.

Az első kihirdetés napjától — különösen a menyasszony házánál — minden munka a készülő menyegző jegyében folyik le. Megkezdik a menyasszony „stáferung”-jának varrását, mely 6—12 ingből és ágyneműből áll, valamint elkészítik a menyasszonyi ruhát, mely szegényebbeknél fekete, módosabbaknál fehér színű és „brüss”- (plüsch) vagy selyemből készül.

Az esküvő vagy szombaton délután, vagy vasárnap történik. Előttevaló héten úgy a vőlegény, mind a menyasszony házánál mindent alaposan kitaraktanak, kimeszelnek, az olajfestékkel (itt úgy mondják: „firnáccal”) festett bútorokat újra befestik, a képkereteket, lámpát újra aranyozzák, stb. Ezen a héten hozzák a bort is — rendszeren Dunaradványról, vagy Dunamocsról — 100—300 liternyi mennyiségben. Szerdán kimosnak és kivásálnak mindent, csütörtökön megfőzik a lakodalmi vacsora legfontosabb fogását: a marhakörmökből készített kocsonyát, rendszeren „négy állás körömből”. (Négy darab szarvasmarha csülkéből.) Pénteken „guglófot”, „tortátát”, (nem íráshiba!), kalácsot sütnek, szombaton pedig a tehetősebb helyeken sertést ölnek s fát, edényfélét és más szükséges dolgokat a helyére készítenek, hogy másnap semmiben sem legyen fennakadás.

Ugyancsak csütörtökön este írják össze a felnőtt családtagok — alapos megfontolás után hogy senki ki ne maradjon — azok névsorát, akiket a lakodalomba meg kell hívni. Az intelligens embereket csak a módosabb helyekre hívják meg. A „hivatalosok”-hoz aztán

pénteken délután és vasárnap reggel a vőfények (vagy vőfélyek) mennek el felpántlikázva s nádpálcával ellátva s verses köszöntőben hívják meg az esküvőre és lakodalomra. Az egyik vőfény a menyasszony, a másik a vőlegény részéről hívogat; a vőfények hosszú, fehér selyempántlikája a menyasszony ajándéka.

Az esküvő előtti szombaton délután azután meghívja a vendégeket a menyasszony is, és pedig „kisérőbe”, vagyis a lakodalmas menetben való részvételre. Ilyenkor a meghívottak 10—20 koronát szoktak a menyasszonynak adni e szavakkal: „Ezen meg vegyél magadnak kendőt!” A menyasszony keresztapjának ezen alkalommal legalább 100 koronát illik adni. Vasárnap reggel pedig — és ha az illető meghívott és családja addig el nem ment volna, akkor este, a vacsora előtt is — a vőlegény hívogatja a hivatalosakat, jó időben kerékpáron járva be a falut. Szombaton a menyasszony, vasárnap pedig a vőlegény azonban csak prózában, pár szíves szóval — kiki egyénileg — mondja el jövedele célját. Akit ennyiszor meg nem hívnak — meg nem „tisztelnek”, — az a lakodalomba el sem megy. A pénteki meghívást „készülőhöz”, a szombatit és vasárnapit „esküvőhöz”, vagy „kisérőbe”, a vasárnap estit pedig „vacsorához” való hívásnak nevezik. A koszorúslányokat: „nyoszolyókat” egy héttel az esküvő előtt a menyasszony hívja meg; ezek száma 3—12 a mód szerint s köztük helyet foglalnak az összes rokonlányok; vannak köztük nem ritkán 3—4 éves és majdnem mindig iskolaköteles korban levő leánykák is.

A meghívottak majdnem mindnyájan visznek ajándékokat a lakodalmas házhoz és pedig vagy az esküvő előtti napon este, vagy aznap reggel. Rendszerint az asszonyok, vagy leányok viszik azt cifra, hímzett kendővel letakart kosárban a lakodalmas házhoz. Ez az ajándék rendszeresen tyúk, tej, liszt, sütemény, fánk, tortáta, kalács, hús, vagy valami edényféle, azonkívül

lehet abrosz, fejkendő, ágyterítő, vánkös, esetleg pedig pénz.

A módosabbak esküvője vasárnap a szentmise után, a szegényebbeké pedig a litánia után szokott lenni s így a násznép a mise, vagy litánia alatt vonul be a templomba, élénk érdeklődést keltve. Útközben a cigány húzza; a templomból való hazamenetel alatt pedig a násznép vígan kurjongat: „lhuhú, ijjujú!”.

De nézzük sorban a dolgokat.

A menyasszonyt ruhájába a nyoszolyók és a jelenlevő asszonyok öltöztetik fel. Koszorúja „babér”-ből van (fehér viaszdíszek); ugyanilyen melldísz kapnak a menyasszonytól a násznagyok és a vőfélyek is. Természetesen fátyla is van minden menyasszonynak selyemből, vagy tüllből.

Az esküvői menetet a legények nyítják meg, elől a két vőfélyel és közrefogva a vőlegényt. Utánuk a leányok csoportja következik s ezek közt megy a menyasszony. Utánuk mennek a férfiak, majd az asszonyok zárják be a menetet. — Csak „urasabb” lakodalmaknál mennek a legények egy-egy leánnyal együtt párosan, de soha sem karonfogva. A cigányok vagy a menet elején, vagy a legények közt, vagy mindjárt azok után következnek s muzsikálnak, a legények pedig dalolnak.

A templomba való indulás előtt a menyasszonyt az ő vőfélye elbúcsúztatja szüleitől s a menyasszony — rendesen sűrű könnyhullatások között — csókkal búcsúzik el tőlük. A templomból való hazatérés közben a régebbi időben a násznép „kulcsos”-darabokat dobált szét az utcán bámeszkodó nép közé; ma már a kulcsost egyáltalán nem is ismerik s így az a szép szokás megszűnt. Haza — most már a vőlegényes házhoz érve — megállnak a vőfélyek a konyhaajtó előtt s velük együtt az egész nép. T. i. hazafelé menet is olyan a sorrend, mint az előbb leírtam. Ezután a vőfélyek „bekérik” a menyasszonyt az új lakásába, ahol — ha

a vőlegény anyjának kedvérevaló az új menyecske, — az őt csókkal fogadja. Ezután — ha az esküvő dél előtt volt — a menyasszony és a kísérő asszonyok beülnek az elsőházba, a férfiak pedig a hátsóba és megkezdődik az ebéd, amely azonban korántsem oly gazdag fogásokban, mint a vacsora. Az asszonyok legszívesebben csak kávéfogyasztanak ilyenkor, hozzá puszta kalácsot vagy süteményt; de azért van az asztalon „gulyásos”, „prézlishús” és kocsonya is és pedig sokkal nagyobb mennyiségben, mint amennyire szükség lesz. Ilyenkor a férfiak inkább csak kocsonyát fogyasztanak, esetleg hideg idő esetén teát.

Ahol cigány van — s a délelőtti esküvőknél mindenütt van — ott a délután tánccal telik el. Ekkor lassan-lassan a nemhivatalosak is, különösen a kíváncsi leány-és asszony-nép betódulnak az udvarra. A leányok főleg a menyasszonyt nézik, mert a közmondás azt tartja: „Aki nem nézi meg jól a menyasszonyt, nem megy férjhez!” A cigánynak régebben 150—200 Ké-t fizettek, ma 30—100 Ké-t és természetesen enni-inni, amennyi tetszik. Egy banda 4—6 emberből áll. Jelenleg a legkedveltebb banda Izsán a „Lajcsi” (Pollák Lajos) és „Rüdi” (Lakatos Rudolf) bandája Kurtakesziről; ritkábban Komáromból is hoznak cigányt. A mulatság közben a cigányokat „zenész urak”-nak, vagy „hangász”-oknak titulálják. — A tánc közben természetesen a férfiak szorgalmasan fogyasztják az italt, a leányok azonban inkább csak a süteményt. — A délután folyamán a gazdák többször is hazatekintenek, megnézni az udvart, estefelé pedig bekötni a mezőről hazatérő jószágot. De aztán sietnek is vissza a mulatságot folytatni. Estére aztán az udvar megtelik kíváncsiakkal, főleg nőkkel és gyermekekkel, kik aztán a táncból is kiveszik részüket; már a 4—5-éves kis leánykákat is összeállítják anyjaikkal egymással s úgy tanítják őket a táncra. Természetesen majdnem kizárólag csak a csárdást táncolják.

Amint alkonyodni kezd, a vőlegény sorra járja az addig meg nem jelent hivatalosak házait s hívja őket a vacsorára. Megjegyzem, hogy egy meghívásnál sem szabad a feleségnek külön való meghívásáról megfeledkezni, mert az nagy sértés lenne, ha a feleség a meghívásból véletlenül kifelejtődne s ezen esetben azon háztól senki sem menne el a lakodalomba. Sőt ha hívogatása alkalmával a vőlegény valamely háznál vendégeket talál, azokat is mind meghívja s csak természetesen, hogy a megjelenést mindenki — tessék-lásék-képen — meg is ígéri.

A vacsora esti 8—9 óra között kezdődik s az egyes fogások közti hosszabb szünetek, valamint a vőfélyek versei miatt eltart kb. 11 óráig. Nagyon körülményes előtte a vendégsereg, főleg, a sok keményre vasalt szoknyába öltözött menyasszony és nyoszolyók helyreültetése, kik a többnyire szűk férőhely miatt az asztalon keresztül, vagy végiglépegetve tudnak csak helyükre jutni. A sárokbán foglal helyet a vőlegény, balján a menyasszony, mellettük pedig a násznagyaik; ezek után következik sorban a 3—12 nyoszolyó, kik mind a főasztalnál kapnak helyet. — A vőlegény és menyasszony egy közös tányérból esznek, utóbbi rendszerint nagyon keveset, mert az ablakon keresztül a kívülállók sokszor még az általa elfogyasztott kánnál-levesek számát is figyelemmel kísérik. Poharuk azonban külön-külön van. — Az említett főasztalnál szokták még elhelyezni a kitüntetésre érdemes vendégeket; az intelligencia esetleg jelenlevő tagjait, csendőröket, módosabb és értelmesebb gazdákat stb. Van aztán a szobában még egy, esetleg, ha a szoba szélessége engedi, még két hosszú asztal s ezek mellé helyezkednek el a többi vendégek, nagyrészt azonban csak a férfiak s csak kevés férfi mellé ül oda a felesége is. (A szobából a többi bútorokat természetesen kihordták s csak a hófehér, keményített huzatokkal bevont s magasra vetett, ágyneművel telt ágy ma-

rad benn; ezt azonban úgy rendezik el az asszonyok, hogy a díszes terítő alól is kikandikáljanak a duzzadt párnák és dunyhák.) — A hátsó szobában a legények és suhancgyerekek vacsoráznak és mulatoznak. A vacsorát az udvar hátsó részén, vagy a kocsiszín alatt felállított katlanokban és kemencékben főzik és sütik az ezen célra hívtat gazdaasszonyok, kiknek némelyike igazán mesterien és ízletesen főz. A tálalást a konyhában végzik; kisebb lakodalmaknál a sütést és főzést is ott.

A vendégeknek az asztalokhoz való beültetése előtt az asszonyok a bort, poharakat, süteményt letakarítják az asztalokról s a borral esetleg nagyon elöntözött „lepedőt” (abroszt) az első asztalon tisztával cserélik ki. Az evőeszköz csak kanál s esetleg néhány kés; villát és kést csak az „urak” kapnak; a többiek kezükkel fogják meg a húsféléket.

A vacsora mindig húslevessel kezdődik, mely igen ízletes szokott lenni, mert sok-sok vén tyúkból főzik. (Olyan tyúkokat visznek leginkább ajándékba, amelyek már nem tojnak.) A leves bevitele előtt megveregeti az egyik vőfély nádpálcájával az ajtófélfát, mire csend lesz s ekkor elmondja a verset. Ez nem népi termék; vásári füzetkékből tanulják s minden faluban egyforma; épen azért nem is jegyzem le. Közben kezében tartja a tálát s csak a vers elmondása után teszi le az ifjú pár elé; ha azonban a hely szűk, akkor kézzel-kézre adogatva jut el oda. Ezután már szaporán hordják a tálakat s oly sűrűn rakják az asztalra, hogy minden 4—5 személyre jut egy nagy tál leves. Addig senki sem szed, míg minden asztal nincs telerakva tálakkal; akkor az egyik násznagy imára szólítja fel a jelenlevőket, felállva s ezen szavakkal: „Édes atyámfiai, mielőtt hozzáfognánk a vacsorához, adjunk hálát az Istennek, kiki a maga módja szerint!” Erre mindenki feláll s pár percig csendben imádkozik, mely után megkezdődik a leves kiszedése; ezt megelőzi egy-

másnak pár szóval való kínálgatása. — Evés közben csend van, csak a szürcsölés hallik, meg néha-néha egy megjegyzés, amely azonban inkább csak a csend megtörése kedvéért adódik: „Most van a magyar ember egyakaraton!” A leves elfogyasztása után kiviszik a tálakat s rövid szünet után következik — megfelelő bevezető versnek a vőfély által való elrecitálása után — a következő fogás. Ez lehet: főtt tyúkhús, pörkölt, „téfölös” (vagyis paprikás csirke vagy tyúkhús), sült-hús, „prézlishús”, néhol kalbász és hurka; azután „tortáta” (a menyasszony elé rendszerint ezen felíratú: „Éljen az új házaspár!”, vagy gólyamadárral díszített torta kerül), különféle fajtájú sütemények és kalácsok (egyszóval: „menyasszonymája”), miket egyszerre visznek be és szinte roskadásig megrakják velük az asztalt. A tortából mindenki kap; aki élelmes, az egy negyedét is kivesz, sőt félre is tesz belőle, amit aztán ügyesen haza lehet menteni. — Mikor a vendég-asszonyok hazaindulnak, azoknak is adnak papírzacskóban „menyasszonymáját.” — A bort csak a húsételek elfogyasztása után hozza be a vőfély, szintén vers kíséretében. — A káposzta, mely sok községben főétele a lakodalmi vacsorának, itt teljesen hiányzik.

Vacsora alatt a cigány a szoba egyik sarkában meghúzódva hallgatókat muzsikál; a vacsora vége felé aztán tányéroz, majd sietve elfogyasztja a saját vacsoráját.

Mikor már mindenki „megelégedett” (neveletlenségnek számítana, ha valaki azt mondaná, hogy „jól-laktam”), a násznagy ismét felszólítja a vendégsereget: „Édes atyámfiai, minek utána elfogyasztottuk az Isten ajándékát, adjunk neki hálát, kiki a maga módja szerint!” Ezután a fiatalság már alig várja, hogy jó időben kinn az udvaron, télen pedig benn a szobában s konyhában ráhúzza a cigány; az idősebbek rendszerint a szobában ülve dalolgatnak és pedig leginkább a násznagyok által kezdett régi népdalokat. A fiatal-

ság — sajnos — ezek közül már csak édeskeveset ismer. Közben egyszer csak megjönnek a menyasszonyos háznál összegyűlt s a vacsorát ott elköltött vendégek, a „kárlátok”, kiket a házbeliek nagy örömmel fogadnak; a menyasszony édesapja azonban leginkább a vőlegényes háznál vacsorázik.

Azalatt azonban, míg a fiatalság a vacsora után táncol, a menyasszonynak nem szabad a helyét elhagynia; míg végül éjjél tájban a vőfélyek ki nem kérik őt a násznagyoktól. Erre a kikerésre is külön vers szolgál, melyben rendszerint a kamrában szétömlött köles felszedésére segítségül hívják ki a menyasszonyt. — A násznagy azonban nem egykönnyen engedi ki őt; néhány tréfás találós kérdésnek a vőfélyek által leendő helyes megfejtéséhez köti a menyasszony kibocsátását. Ilyen kérdések: „Milyen fából volt Jézus keresztese?” (Felelet: „Éberfából”). „A Nap mindig jár, oda mégis csak egyszer süttött?” (A Vörös-tenger feneké.) „Ki halt meg kétszer?” (Lázár). „Hol írták alá az aranybullát?” (Alul.) „Ha feldobják, tottyan, ha leesik, loccsan?” (Az „övedző”, vagyis evező.) „Hány lába van annak az állatnak, amelyikre én gondolok?” (—). Ugyancsak ilyenkor szokás feladni a vőfélynek azt a parancsot, hogy hozza be a csil agos eget. Erre az behoz a konyhából egy félgömbölyű, és sok apró lyukkal ellátott „csuszaszedőt” s alája gyertyát gyújt. Ez jelképezi a csillagos eget.

Végre aztán — különösen, ha a násznagy már egy kissé felöntött a garatra, bizony csak hosszas húzavona után — megengedi a menyasszony kivezetését; erre az időre szokott aztán a vőlegényes házhoz jönni a menyasszony édesanyja is.

A kiengedett menyasszonyt aztán az asszonyok rendszeren a kamrába vezetik, ahol a fejére kötik — jól „kiszarvalva” — a leggyakrabban vörös „brüss”-ből készült és aranycsipkével körülszegett menyecskekendőt. — Az ezen aktushoz fűződő babonák közül meg-

említem azt, hogy az a leány, ki ilyenkor a menyecskekendő felkötésekor megkapja a menyasszonytól a hajkötőjét, — vagyis azt a szalagot, amelyet az leeresztett hajában viselt — szerencsés lesz. Ugyanekkor a nyoszolyók is leteszik fejükről kis koszorúcskájukat, mit ha valamelyikük nem tenne meg, avagy arról megfélekedznék, az egész életében szerencsétlen lesz.

Ezután kézenfogva bevezeti a vőfély az új menyecskét a lakodalmas néphez a szobába; bejön a cigány is és megkezdődik a menyasszonytánc. Minden jelenlevő köteles a menyasszonnyal legalább egyet-kettőt fordulni s a tánc után az asztalra kitett rózsás tányérba azért a méltó obulusokat lefizetni (1—20 Kč, a násznagyoknak és tehetősebbeknek 50—100 Kč-t illik adni). Ilyenkor 300—1000 Kč, sőt még ennél nagyobb összegű pénz is összegyűlik, mely azután a menyasszony, illetve menyecske tulajdonát képezi s ezt később ő valami hasznos befektetésbe fordítja (szegényebbek tehenet vesznek rajta, vagy esetleg sertést, stb.).

Ha a tánc közben a menyecske pár pillanatra táncos nélkül marad, a szemfülese vőfély iparkodik többször is elkapni őt s táncolni vele; de hogy a többszörös megadóztatás alól mentesüljön, ilyenkor előre kikiáltja, hogy az a tánc kinek az „egészségére” szól; ilyenformán: „Az örömapa egészségére!” vagy „A vendégsereg egészségére!” A nők a menyasszonytánc után cuppanós csókot nyomnak a menyecske arcára, mit aztán némelyik tüzesebbvérű férfi is követel magának; persze, a legtöbb esetben eredménytelenül.

A menyasszonytánc után — már rendesen kissé borgőzös állapotban, de azért mindig a legkisebb veszekedés, verekedés, vagy főleg a bicskázás teljes kizárásával — tovább folyik a mulatozás. A fiatalok táncolnak, vagy néhányan összefogódkodva sétálnak s dalolnak az utcán, vagy udvaron; hangsúlyozom azon-

ban, hogy verekedés és rendetlenkedés nélkül. Ha kisebb nézeteltérések adódnak is köztük elő, a komolyabbak rögtön elsímítják azokat s teljessé teszik az egyetértést. Azért hangsúlyozom ezt a tényt, mert magam is tudnék megnevezi olyan falut, hol lakodalmat verekedés és néhány könnyebb sebesült nélkül elképzelni sem tudnak. — Az öregek pedig politizálnak, megtárgyalják a község és hitközség ügyeit, stb. Így maradnak együtt a mulatniszeretők gyakran világos reggelig; a mértékletesebbek azonban a menyasszonytánc után vagy mindenkitől kézfogással búcsút véve, vagy pedig csöndben, angolosan, távoznak. Elbúcsúzaskor a házbeliek erősen köszönik a látogatást; a cigány pedig a módosabbakat — vagy akik a vacsora alatti tányérozaskor megfelelő borravalót juttattak neki — az utcaajtóig kíséri a Rákóczi-induló hangjai mellett.

Reggel felé aztán a még esetleges további mulatozásra vágyó korhelyek összeállnak s cigányzene-kíséret mellett elindulnak a menyasszonyos házhoz, vagy pedig valamelyik falubeli vendéglőbe. Közben az utcán — különösen az utcasarkokon — megállnak s táncolnak, különösen, ha egy-két leányt, vagy asszonyt is sikerült magukkal vinniök. — A kitaratóbbak ezt a „kárjátást” délig, sőt estig is folytatják; már t. i. ki meddig bírja. — A legmódosabb helyeken ezen a napon is szokott lenni a vőlegény házánál — de most már sokkal kisebbszámú meghívott részére — vacsora, mely leginkább halpaprikásból és a maradék édességekből áll. — Két-három napig tartó lakodalmak ismeretlenek Izsán; azonban egy-egy módosabb gazda lakodalmá így is sokba kerül, mivel 50—100, de olykor 200 is lehet a meghívott vendégek száma. Bizony van olyan kisebb gazda, ki fiának lakodalmára kölcsönt vesz fel s azt aztán évekig nyögi, míg rendezni tudja.

Az új menyecske pedig — ezzel is meg akarván mu-

tatni ügyességét és életrevalóságát — már korán reggel hozzákezd a mindenfelől kölcsönként edények, tálak, tányérok hazahordásához; az már az ő kötelessége. A használatért cserébe mindenkire kalácsot, vagy süteményt visz. Ekkor mutatkozik be menyecskefejjel először a falúnak s azért ilyenkor őt utcahórszszat megbámulják.

A házasságkötés utáni első hetekben a fiatalok a menyecske szüleinek házába, „haza” járnak aludni; ilyenkor este s reggel egymást kezét fogva s lóbálva — mint a kis iskolásgyermekek — de sohasem karonfogva mennek haza s vissza. Épen ezen oknál fogva a menyecske ruháját s hozományul kapott bútorát (ládát, sublótót, vagy „fennállót”, vagyis szekrényt) az esküvő után csak pár héttel viszik el a vőlegény, vagyis ifjú férj házához, a legtöbbször minden feltűnés nélkül. Némelyek azonban ezt a műveletet vasárnap d. u., mikor mindenki kinn ül az utcán, csengőkkel és pántlikákkal feldíszített lovak által vont kocsin és hangos nótaszó mellett végzik; ilyenkor persze nem a legrövidebb utat választják, hanem előbb végigrobognak a falú főbb utcáin s csak azután térnek be az ifjú férj házának udvarába, hol egész kis lakzival fogadják őket.

Az új menyecske — különösen, ha a „jussot” viszi magával — szeretetteljes fogadtatásban részesül, bár az idők folyamán kevesen közülük tudják elkerülni az anyósukkal az összetűzést. Ennek oka azonban tényleg sokszor keresendő a menyecskében; főleg, ha leánykorában otthon nagyon elkényeztetve nevelték őt. A vőnek ment legény helyzete — ki tehát benősült a felesége házához — már nem olyan rózsás, mit találóan fejez ki két izsai közmondás: „Aki vőnek megy, az egyúttal kutyanak is megy!”, és: „A vő az ábécében is az utolsó.” De azért sok háznál érdeme szerint azt is megbecsülik s különben is nagyon kevesen mennek el vőnek

A házastársak közül régebben csak a férj szólította „te”-nek feleségét; az viszont „kend”-ezte urát. Ma már elég gyakori eset, hogy az asszony is visszategezi férjét.

Az özvegyasszony csak nagyon ritka esetben megy Izsán még egyszer férjhez; különösen feltűnő volt ez a világháborút követő években, midőn a sok — mintegy 40 — fiatal hadiözvegy közül csak 2—3 ment újból férjhez. Bár nem igen gyakran, de azért mégis csak előfordul azonban az az eset, hogy a menyasszony még 16. életévének betöltése előtt lép házasságra; mint érdekességet fel kell itt jegyeznem, hogy előfordult olyan eset, midőn egy 1915. februárjában született és 1931. októberében férjhezment menyecske már 1932. januárjában özvegygé lett; tehát 17. életévének betöltése előtt már az özvegyasszonyok sorába került. A házasságra lépő legények életkora leginkább 22—25 és a leányoké 18—21. év között mozog.

A törvényes elválás szintén nagyon ritka; annál gyakoribb azonban, hogy — s ez ismét különösen az odahaza elkényeztetve nevelt leányoknál fordul elő — a menyecske „hazamegy”, vagy „hazaverik”; vagyis urát s annak családját pár hétre vagy hónapra, sőt egy-két évre is otthagya. Később azonban ezek rendszerint kibékülnek — leginkább valamelyik „keresztanyám” közbenjárására — s az asszony visszamegy urához. Mikor a menyecske „hazamegy”, a ruháját és ágyneműjét is hazaviteti, de most már nem csengős lovakon és víg nótaszó mellett, hanem csak talicskán és leginkább az éj sötét leple alatt.

Igy indul Izsán a családi élet.

Ifj. Dudich László: „Izsa és népe”
c. monografiájából.

A SZLOVENSZKÓI MAGYAR FALU ÉS A KÖNYV.

A falu éhes. A falu kulturára éhes: lassan, fokozatosan jött meg az étvágya s egyre kevesebbszer engedi meg, hogy ezt az étvágyát vékony levesekkel, póttápszerekkel elégítsék ki azok, akiknek feladata a falu kulturája körülötti szakácskodás. Erről a bizonyos falukulturáról évek óta ezernyi szó esik, mégis kevesen akadnak, akik gyökerén kezdenék a csodálatos virágzásba borult problémafa megvizsgálását s tüzetesebben néznének utána, mily nedvekből táplálkozik a problémafa, milyen éghajlat alatt növekszik kedvezően, mire van szüksége s mit nélkülözhet: a problémafa gyógykezelésének csodadoktorai csak nagy általánosságban írják le a probléma természetrajzát, általános ismertető vonásait s jóformán alig jutnak tovább a konturok lelkes ismertetésénél, amikor már belefáradnak s a részletes górcsővi vizsgálatot következő alkalomra halasztják. Az, hogy „a falu ezerféle probléma hálójában vergődik”, ismételten hallottuk, úgyszintén azt is, hogy „ezeken a bajokon segíteni kell s hogy az őserőt táplálni feladatunk, a népi értékeket meg kell menteni s szélesebb alapokra kell fektetni a falu, azaz az őstalaj műveltségét!”

Ezzel szemben feladatunk legyen inkább az, hogy a falu kulturalehetőségeinek minden kis részletét vizsgáljuk meg s ezeken a kicsi tereken belül vizsgálódva jussunk el végre a nagy szintézisekhez. Átkos bajunk, hogy először a nagy szintézisek színeit rakjuk föl, a részletmunkát valaki másra bízuk, aki azonban ismét csak a szintézisekkel kíván bibelődni.

Minden hosszabb bevezetés nélkül térjünk át rögtön a falu kultúrájának legegyszerűbb s legközelebbi kielégítőjére, a könyvre. A könyv s az újság hozza a falu lelkét legközelebb a kulturához, a könyv

s a betű ad lehetőséget neki, hogy résztvegyen a világ mindennapjában, hogy elméjét csiszolhassa, hogy gazdasági tudományát növelhesse, hogy a technikai haladás útján végigkísérhesse a mérnököt, hogy színdarabot játszhasson s hogy hosszú téli estéken át gyönyörködheszen versekben, prózában.

A magyar falu szereti a könyvet, viszont kevés könyv szereti a magyar falut. A könyv, ez a finnyás, városi jószág valahogy ösztönszerűleg kerüli a falusi népet s rendszerint olyan tartalommal szolgál neki, amely a falusi nép életfelfogásától teljesen távol áll. A falu számára a legtöbb könyv civilizáció, nem pedig kultúra.

Általában a legtöbb falu hetvenöt százaléka szeret olvasni. Ebből tíz százalék a szó szoros értelmében falja a betűt s hogy a százalékos számításnál maradjunk: öt százalék a betűk országútján oly pompásan tájékozódik, hogy autodidakta lesz, műveltsége az átlagos műveltség szintjét eléri s ezekből az olvasókból válnak azok, akikre a városi ember bizonyos csodálattal tekint, újjal mutogat, mintha az olvasott falusi ember valamely különös istencsodája volna, aki váratlanul s mintegy megcáfolva fajtáját: egyenrangú lett műveltségben, olvasottságban s mint ilyen, joga van a szövetkezeti elnökségre, tűzoltóparancsnokságra, bíróságra s szónoklásra, ha egy idegen pártvezér érkezik a faluba. Kiderül legtöbbször, hogy ezek a tudósok rendszerint végeztek egy-két gimnáziumi osztályt s így a betű iránti nosztalgia örökre bennük maradt. Ezek vagy papnak készültek s pénz hiányában nem tudták folytatni a tanulmányokat, vagy tanítók szerettek volna lenni, — egyszóval a falusi szintből való kiemelkedés volt céljuk, amelyet azonban nem tudtak elérni s maradtak továbbra is „falusi okos emberek, mint egy átmenetet képezve az intellektuális osztály s a falusi réteg között.

Ezeknek igazi és csálhatatlan barátjuk a könyv.

A nagy átlag azonban, — amely válogatás nélkül olvas el minden könyvet, — kevésbé igényes s mindent elolvas, ami a kezébe kerül. Legelsősorban persze naptárt. Ebben az a véletlen szerencséje, hogy a mai naptárak határozottan irodalmibb nívón állanak, mint a régi, rémtörténetekkel telt naptárak s így a falu kulturális szintjét a különféle pártoktól, újságoktól, szövetkezetektől kapott naptárak inkább emelik, mint csökkentik. A mai kalendárium már gazdasági tanácsadókkal szolgál, tartalmaz világkrónikát s a szerkesztő ollójának jóvoltából neves íróktól cikkeket, elbeszéléseket is. A naptár tehát nem lebecsülendő szellemi termék, ezen kívül azonban alig van jobb olvasmánya az egyszerű falusi embernek, akitől a könyv-vétel kényszerű parancsszava oly távol áll, mint az elsőosztályú hálókocsi. Könyvet szívesen olvas, de a legkevesebbszer vásárol. Az elenyésző tíz százalék is ritkán ad ki tetemes összegű pénzt könyvre, inkább kölcsönkéri, vagy ajándékba kapja. Hogy ismét a százalékos rendszernél maradjunk: könyvet öt százalék vásárol csupán, akkor is legnagyobbreszt a könyvügynök által reásózott sorozatokat. Ritkán vásárol a saját egyénisége szerint, hiszen még az oly hálás olvasónak is ritkán van falun úgynevezett könyvegyénisége. De hogy is legyen, amikor a jegyző úr, a doktor úr, vagy a tanító úr is rendszerint díszes sorozatokat vásárol s minél kevesebbszer írókat, egyes műveket. Az, aki a könyvet a faluba helyben hozza, a könyvügynök, díszmunkákat és sorozatokat ajánl. A sorozatok pedig lehetetlenné teszik, hogy válogatósan, bizonyos raffinériával olvashassunk. Városba ritkán megy a falusi ember s akkor sem a könyvvásár jut elsősorban eszébe. Egy-egy reklámozott könyvet mégis vesz és így fejleszti könyvtárát, egyenkint. Évi szaporulata ennek a könyvtárnak tíz-húsz munka. Az úgynevezett könyvszerető falusi ember könyvtára átlagosan száz kötetes. A kétszáz kötetes könyvtár már ne-

vezetesség s erre külön felhívják az idegennek figyelmét. Természetesen, a falusi gazdaember, vagy kisiparos, munkás könyveiről beszélünk itt, nem pedig az intellektuális osztály, az áldozatkész pap, tanító könyvtáráról, vagy a földbirtokosnak nemzedékeken át gyűjtögetett és sokszor igen értékes könyvgyűjteményéről. Mi most a tízholdas gazda, az ötvenholdas középirtokos, a cséplőgépész, vagy a zsellérember könyveiről szólunk, arról a rétegről tehát, amelyet törzsöknek s őstalajnak szokás nevezni, de amelynek alapos megműveléséről legfeljebb íróasztal mellett vitatkozunk. Kivéve természetesen azokat a falvakat, ahol lelkes pap, tanító a népét kultúregyesület egységébe fogta, könyvtárat szervezett s foglalkozik népével. De a magyar tanyákon ez a lehetőség sincs meg. A magyar tanyák a könyvek áradatából a naptárakat, a templomi énekeskönyveket látják s ehhez csatlakozik az elmaradhatatlan ponyva. A ponyva ma is él! A ponyva a falusi köztudatban nem ócsárolt műfaj, hanem valami különlegesen izgató, igen kedves olvasmány, amelyet meg is becsül a vásárló. G ú t á n többször is hallottam ezt a mondatot, vásár alkalmával: „K é r e k e g y j ó p o n y v á t !” Ezt a ponyvát, amely Rózsa Sándorról, meg egyéb betyárokról, koldusgróf titkairól, vagy az örök szerelemről szól ma is, összegyűjtik s értékes darabként teszik el. Kevesen tudják, hogy a ponyva Szlovenszón sűrűn megjelenik, egy időben például Komáromban a ponyvafüzetek heti ívrészlete volt a legjobb üzlet.

Gazdasági szakmunkákhoz ritkán jut, rendszerint nem is írják úgy, hogy azt nehézség nélkül megérthetné. Marad az újság. Pártlapok, a vidék helyi lapja, a nagy napilap, vagy egyházi értesítő. Ezek közül első sorban a pártlapnak van legtöbb előfizetője, azután a vallási iratnak, majd az országos napilapnak. A vidék hetilapja áll a statisztika utolsó lépcsőjén: mert ha már újságot hozat a falusi ember, országosat ren-

del, ritkán érdekli a nagymegyeri gazdát az érsekújvári riport, míg az abesszin állapotok jobban izgatják. A vallásost meghozatja tisztességből. Az országos lapokat rendszerint drágállják s ketten-hárman állnak össze, hogy előfizetési díját kifizethessék. Ha egyszer betűről van szó, az áldozatkészség nem túlságosan nagy. Ebből látszik, hogy bármennyire is szeret telen- te olvasni, az olvasás nem mindig belső kényszerűség, hanem időtöltés, mulatság. Úgynevezett „népirat” Szlovenszkon kevés van s ha van, rendszerint úgy írták meg szerkesztői, hogy a különféle erkölcsi, gazdasági, istenfélelmes tanulságok túlságosan rikító módon virulnak ki a könyvek oldalából, s magunk is jól emlékszünk gyermekkorunkból, hogy Schmidt Kristóf, vagy Hoffmann Ferenc tanulságos történeteit kevésbbé kedveltük, mint az „Alaszkai aranyásók” című kelleme- sen borzongató kalandregényt. Az erkölcsi tanulság, ha azt tölcseren s kínálgatva nyújtják, nem kedves. Ha valaki népiratkákat ír, meg kell jegyeznie, hogy eze- ket a tanulságokat ügyesen, szinte szemfényvesztő módjára kell elrejtetni, ha a kívánt hatást elérni óhajtja a szerző. Ilyen népiratkákat is inkább pártok bocsáta- nak ki s a pártpolitika bélyege menthetetlenül rávé- sődik még az okszerű talajművelés című fejezetre is. Szociális helyzetét komolyan feltáró könyv igen kevés van. Újabban jelent meg néhány tanulságos könyv, egyes falvak monografiájával foglalkozva, ezek azon- ban nagyrészt helyi érdekűek s keresve kellene ke- resni olyan könyvet, amely a falu számára a mai szlo- venszkói magyar falu helyzetképevel, gazdaság-föld- rajzával, történelmi szerepével, öntudatával, múltjával s jövőjével foglalkozna s megállapítaná a magyar falu helyét a nap alatt olyan stílusban írva, hogy azt min- den falusi ember könnyen megértse s necsak értse, hanem átérezze is. Úgyszintén kevés könyvünk van, amely higiéniaiával foglalkozik s valóban megírásra vár egy szép, komoly történelmi könyv, amely a történel-

met ismertetné meg a faluval, túl az iskoláskönyvek stílusán.

Hiányunk sok. Mi az tehát, amivel mégis rendelkezünk?

Legelsősorban a könyvtár. Az egyes könyvgyűjtők, rajongók, könyvvásárlók szórványos telepei között magasztos, központi feladata van a falusi könyvtárnak, amely összetereli az olvasnivágyókat, a pénzteleneket s azokat is, akik csak félve közelednek a könyvhöz.

Az egyes kulturszövetkezetek s vallásos egyesületek könyvtárán túl a falusi könyvtárak jutnak nagy szerephez. Hogyan alakulnak ezek?

Az esetek nagy százalékában úgy, hogy a jegyző vagy a tanító megkapja a községtől felhatalmazását a kis könyvtár megalapozására, fejlesztésére. Az illető bemegy a városba s ha nem különösen érdeklődik a könyvek iránt, a könyvkereskedő által elibeszórt könyvek közül megvesz mindent, ami neki is tetszik, ami őt különösebben érdekli, de amiért pénzt ugysem adna ki. Megveszi azt is, amit a kereskedő már lerázni szeretne magáról, a poros, megvéhédtt könyveket s ezzel a kiáltással: „ugyis jó a falusi könyvtárnak“, kimerítik a két-háromszáz koronás büdzsét, s ezzel megvan a könyvtár. Találunk benne Kurcmálert, Wallace-detektivregényeket, néhány Tolnai Világlapja-kiadmányt, füzetes regényt s valami díszmunkát, ami drága, akad közte Gárdonyi és Jókai, olykor egy Petőfi is, aztán Thomas Mann, mert ez a legújabb s egy Barbusse is, meg Pitigrilli. Válogatás nélkül, fontos, hogy a rendelkezésre álló összeget túl ne lépjük. Örül a bevásárló, mert szép könyveket visz haza s a rendeletnek elég tétetett, örül a kereskedő, mert sikerült néhány bővít is elsűtnie, csak éppen a falusi gazda nem örül, aki novemberben nekifekszik a könyvtári könyvnek s véletlenül Bernard Shaw Szent Johannáját találta. De nem örül a kultúrember sem, aki azt látja, hogy szenti-

mentális német regények s detektívtörténetek szintén helyet foglalnak a polcon. Vannak esetek, amikor viszont egy író, teljes sorozatban kimeríti a bűdzsé s megvan a teljes Mikszáth s a teljes Rákosi Viktor, de több semmi az egy Sekszpir Hamletjén kívül, amely véletlenül beletévedt a csomóba. Olykor Prágából, vagy Pozsonyból leszáll egy könyvügynök s tanfelügyelők, miniszteriális tisztviselők írásos ajánlásával díszes sorozatot ajánl, amelyből nagyon jó, ha megvan egy-két kötet, de amelynek nem veszi az olvasó semmi hasznát, ha az a prossnitzi selyemszövőipar fejlődését tárgyalja díszkötésben, ábrákkal, csak azért, mert a jegyző, vagy a könyvtáros nem merte visszatartani a hivatalos helyről feléjenyújtott, okvetlenül beszerzendő, díszkötetű és igen drága munkát. Így aztán a könyvtár hiányos, Petőfi ugyan van, hiszen nagyon szeretik, de hiányzik Arany és Jókai mellett elkelne néhány új magyar regény, — illenék venni szlovenszkói s erdélyi szerzőt is, a falu érdeklődne szép versek iránt, gazdasági tanácsadókat kívánna, e helyett megvan a teljes Révai Lexicon, mert a bíró úr úgy kívánta.

Pedig a falu még mindig a régi magyar klasszikusoknál tart: Petőfi, Arany, Mikszáth, Gárdonyi, Jókai, ezeket olvassa, mert ezek a szívéhez szólnak, ezek számára érthetőek s mindig valamely enyhe romantika fényébe burkolják alakjaikat. A falu irodalmi műveltsége pedig nehezen veszi be a naturalizmust. Amin a mai átlagolvasó városi ember túl van, az még el sem érkezett a faluba s valami nagy-nagy szakadék áll a falu s a város irodalmi műveltsége, tájékozottsága között, amint hogy a szakadék zenei és művészi tekintetben is megvan.

Mindezideig főképen kifogásoltunk s most, egy levél keretében, röviden elmondjuk azt is, milyennek kell tehát lenni a falusi ember olvasmányának s hogyan kell népünket

rászoktatni az igazi, lélekkel kereső s szívvel olvasódó könyvekre. Ime, egy falusi tanító, könyvtáros levele. Hosszas fejtegetés helyett ez mond irányelveket.

„Ami könyvtárunkat s olvasóközönségünket illeti, a következőkép állunk: Úgy az egyesületnek, mint a községnek van könyvtára s mindakettőnek könyvtárosa én vagyok. A könyvek száma nem nagy, de válogatott művek összessége. Ami nincs meg az egyik könyvtárban, az megtalálható a másikban. Először csak egyszerű dolgokkal, mesékkel kezdtük az olvasást, majd Jókai, Gárdonyi, Mikszáth, Móra Ferenc könyvein át eljutottunk Móricz Zsigmondhoz és Szabó Dezsőhöz is. Itt már fokról-fokra, lépésről-lépésre haladtunk. Ismertettem egy előadás keretében a könyveket, részleteket olvastunk fel belőle. Először csak az úgynevezett „ártatlan” részekből, később jött a többi. Szerelmesebb témájú soroknál megmagyarázni igyekeztem, hogy ezek nem azért vannak, hogy az olvasókat csiklandozzák, hanem, hogy tanítsanak, neveljenek. Mikor így megemésztettünk egy könyvet, odaadtam olvasni a legértelmesebb olvasók egyikének azzal, hogy ha elolvasta, beszámol róla. Ezután következik a regény alakjainak a mindennapi életben való megkeresése, felismerése. Bizony, ezeknek az alakoknak nagy részét megtaláljuk környezetünkön, többé-kevésbé a maguk valóságában. Hogy többet ne mondjak, az „El sodort Falu” Ilona-napi estje is megvolt nálunk, ha enyhített formában is. Sőt, a „Sárarany” Turi Danija is, nem beszélve a „Rokonok” egyes alakjairól. Ezekután már igazán élvezettel, gyönyörűséggel olvasnak. Persze, a felismerések keresésénél s a párhuzamnál igen óvatosan kell eljárni, mert az ember könnyen a vádlottak padján találhatja magát. Senki sem szereti, ha kevésbé szimpatikus regényalakokkal hasonlítja össze. Könyvet én, anélkül, hogy el ne olvasnám, nem adok ki a kezemből. Először olvasom, aztán ismertetem:

ezek után bátran kezébe adhatom bármely legénynek még Szabó Dezsőt és Móriczot is. Első és legszükségesebb kellék, hogy ismerjük olvasóinkat, kinek milyen könyv való s alkalmas!”

Eddig a levél, nincsen ehhez semmi hozzáfűznivaló több. Az eszményi könyvtárosnak ilyennek kell lenni, mint e levél írója s ez aztán megtalálja a megfelelő könyvet s a megfelelő olvasót a könyvhöz. Mindaddig, amíg nem akad sok-sok ilyen könyvtáros, tanító pap, jegyző, aki kézenfogva, tapintatosan s szeretettel vigyázva nem viszi népét a könyvek csodás, de megtévesztő birodalmába, nem beszélhetünk arról, hogy a magyar falu az olvasmányok megválogatása s így a kultúra országútján való továbbjutás tekintetében sokat s egységesen fejlődött. Jó könyveket a hálas olvasóknak! S megnevelt olvasókat a válogatott könyvekhez!

ŐSKULTÚRÁK ÉRTÉKELESE.

A sokféle elméletben megfáradó, túlművelt szellemű nyugati képzőművész mind többször tekint ma primitív kultúrák élete felé, hogy azoknak közvetlen megnyilatkozású formaigazságaiból felfrissítse nagytudományú, de ösztönszegény művészetét. Így merülnek fel a tárlatokon meglepően primitív formajelenségek és így jött létre az úgynevezett neoprimitívek irányzatféléje is.

Nagy kultúrájú képzőművészek próbálgatják elhittetni civilizált embertársaikkal, hogy ők romlatlanul ősi kannibálszemmel látják az emberi élet nem ősi és nem romhatlan modern forgatagát. Műveik igazi hatása pedig csak annyi, hogy az idegenszerűség újabb ingerével szorgálnak a nemzetközi kultúráját fásultan élő műélvezőnek.

Ők a nagy művészeti zavaros exotikum-artistái és ezen kívül jelentőségük az, hogy a bizonytalan hitű európai művészek figyelmét akaratlanul is a művészetek ősforrásai: a népi kultúrák felé irányítják. Ez a tudat nélküli hatáskeltésük ad komoly jelentőséget egyébként téves elgondolási törekvéseiknek. Mert a bénult ösztönerejű nyugati művészetek csak természetes ösztönalapjaikból születhetnek új korszakot jelentő kultúrává. A várva várt és többször biztosra beigért új reneszánsz egyetlen, még lehetséges útja ez, miután a modern irányzatok korszakbábinak minden elméleti műszertára rég kimerült.

Helyes irányvétel tehát a primitív népi kultúrák szemlélete, azonban csak úgy, ha a művész saját fájának ősi formakincsét, ízlésnyilatkozásait tanulmányozza. Mert az ősművészetekből nem az hasznosítható a képzőművészetben, ami primitív, hanem ami az illető faj lelkiségéből eredő ízléstörvényét alkotja, vagyis ma-

ga a néptegehetség, illetve annak közvetlen ösztönhatásai. Művelt primitívjeinket azonban inkább érdekli a tanulatlanság gyakran otromba bája, mint azok az ösztönadottságok, melyek sajátos jelleműekké alakították tanulmányaik tárgyait. Igaz ugyan, hogy pl. a magyar művész aligha élheti bele magát egy őserdei néger afrikai ösztönökkel indokolt életszemléletébe, de bizony ilyen elmélyedés nélkül csak felszínes külsőségekkel gazdagíthatja, amúgyis túlváltoztatosan sokarcú képzőművészetünket.

Sokkal egészségesebb, hasznosabb az a néhány éve indult magyar művészeti törekvés, mely népművészetünk eredményeinek fölfelesztése útján akarja képzőművészetünket a magyar érzelmi élet egyetemes és korszerű kifejezőjévé tenni.

Ez az ősforráskutatás természetes, mert egy azon kultúrközösség azonos fajú rétegeinek művészetben való lelki találkozását jelenti.

Ma még nem alkothatunk tiszta fogalmat a magyar-jellegű képzőművészet jövőbeli egységes arcáról, mert a mozgalom még csak a kísérletező tanulmányozásoknál tart.

Az első idők műalkotásainak legtöbbjét főleg a népi műveskultúra díszítő kedve hatja át, gyakran az általános képzőművészeti törvények rovására is. E ma még sok esetben felszínes dekoratívítású kísérletek mégis nagyon figyelemreméltó hídverések a szinte kizárólag csak érzelmi alapon népkultúra és az ösztönszegény nyugati képzőművészet között. Ezek a még népies karakterű alkotások szemléltetik legközvetlenebbül a népi műves kifejeződés építő erejét, jelentőségét.

Értékük e tanulságos voltukban rejlik, mert mint átvett eszközökkel alkotó kísérletezések nem jelenthetnek új igazságokat hirdető iskolát. Ami nevelő hatá-

suk mégis van, az a túlságos európai tárgyilagosság prózájának színesítésén túl igen kevés művészetfejlesztő jelentőséggel bír. Sőt, az alig elmélyedő és legtöbbször felszínes díszítő gondolkozásmódot terjesztvén, inkább káros, mint hasznosnak mondható. Az

Példa a magyar primitívvutánzó képalkotásra.

ilyen felfogású művészt elszédíti a magyar nép káprázatos díszítő fantáziája és az alkotói eszközök azonossága révén könnyen tévedésbe esik a képzőművészet lényegbeli törvényeit illetően. Az ilyen műalkotás inkább elszórakoztatóan gyönyörködtető artisz-

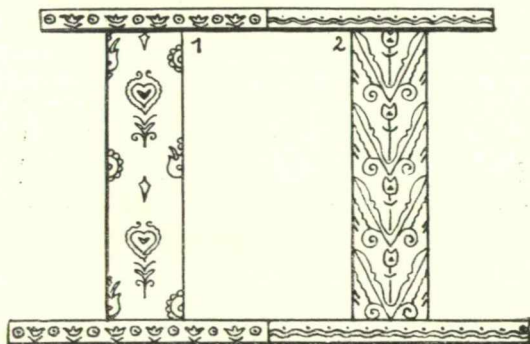
tikum, mint szellemi életet termékenyítő hangulatszorgalmazás, ami pedig egyik főcélja a képzőművészetnek.

A népművészet dekoratív behatásai csak úgy építhetik újszerűvé képzőművészetünket, ha sohasem válnak jellegadón uralkodó elemmé. Amikor pedig valamely okból elkerülhetetlen egy-egy díszítő forma átvétele, ez csak az esetben válhat komoly hasznára a műalkotásnak, ha vele együtt a magyar komponáló gondolkozásmódot is alkalmazzuk. A magyar népművészet legjobb alkotásainak egyik főjellemző tulajdonsága például, hogy a díszítmény soha sem céltalanul odavetett cifraság hanem mindig csak a szerkezeti elgondolás művészi hangsúlyozása. Legjobb példa erre a cifraszűr, melynek minden ékítménye a szabás szerkezeti vonalát követi, stílussá nemesítve az iparos szerkesztő vonalait. Hasonló népművészettörvény a műalkotó elemek ellentétesen ritmikus kapcsolódása is. Az eredeti magyar díszítmény, vagy bármely más népművészetalkotás kivétel nélkül kontrasztelemek élénk harmoniáját adja, miáltal hatása mindig változatos és soha sem unalmas. Semleges alapszíneken (szürkén, barnán, feketén) határozottan kimondott ellentétekből hangolt színakkordok, nyugodt indulású, erős cakkokba, majd izgatott lendületekbe csapongó, váratlan törésekkel meglepő vonalképletek adják népművészetünk magyar jellegét.

Népi műves kultúránknak ily belsőleg indokolt törvényei, valamint a benne mindenütt megmutatkozó eredeti geometrikus gondolkozásmód azok a figyelembe vehető tanulmányi alapok, amiket egy korszerű felfogású magyarul érző képzőművész komolyan hasznosíthat.

Mert a népművészet színes külsőségeinek népies formaízánek játékos alkalmazgatása magyar szívnek

nagyon tetsző dolog ugyan, de tárgyilagos szemszög-
ből nézve mégsem más, mint neoprimitív tévelygés
egy alig ismert őstalaj csodái között.

Építészeti példa a népi motívumok értelmetlen (1) és helyes
(2) felhasználására.

A MINDENSÉG TÖRVÉNYE.

— A hindu világszemlélet alapelvei. —

A hindu felfogást Istenről összegezve így lehet kifejezni: „Isten egy, de ezer arcot mutat”, s a hinduk azt vallják, hogy minden faj, nép vagy akár egyén jogosult az Egy és oszthatatlan Istenség számtalan megjelenési, kifejezési formája közül azt állítani vallásos érzésének oltárára, amelyik legjobban megfelel fejlettségének, természetének és jellemének. Ez a felfogás magyarázza meg, miért lehetséges az, hogy a hinduizmus vallási közösségében látszólag nagyon eltérő, sőt egymásnak mintegy ellentmondó irányzatok békésen megférnek és egyik szekta, vagy felekezet sem tekinti magát az egyedül helyes úton járónak, vagy a többi tévelygőknek.

A vallási felfogás, vagy jobban mondva a hit átélésének utjai oly sokfélék, hogy szinte minden elképzelhető emberi fejlődési fokozat és lelkiakat megtalálhatja a magának leginkább megfelelőt. A vallásos világfelfogás alapelve az egész hinduizmusban az ugynevezett Dharma-tan. Ezt minden hindu szekta vallja és követi, ha más szempontból eltérések vannak is köztük. A Dharma-tan tehát az egész hinduizmusra nézve rendkívül jellemző.

Dharma: szanszkrit szó és jelentésének nagyon sok árnyalata van. A szó nyelvtani töve dhri, s ennek jelentése: „tartani”, „fenntartani”. Dharma tehát olyasmit jelent, „ami fenntart”, ami valamit tart. Bölcséleti értelme az, hogy itt valamiről, egy elvről, egy lényegről van szó, ami mindennek a fenntartó rendetadó, összefogó, egybekapcsoló ereje. Ilyen értelemben a Dharma maga is csak egyetlenegy lehet, hiszen Isten sem képzelhető másként, s az egységes, mindent magába foglaló Universumban az egyetemes Törvény is csak egy lehet, bár megjelenési formái sokszerűek, ugyanúgy, mint ahogy a hinduk Istenről is azt mondják, hogy „egy, de ezer arcot mutat”. Nyilvánvaló, hogy az egyetemes Dharma törvénye nem lehet független az Istenségtől, a mindenség ősokelettől és kútfejétől. A hinduk úgy fogják fel, hogy a Dharma nem egyéb, mint az isteni akarat és mindent életető erő legáltalánosabb kifejezése, maga a Nagy Rend, maga az univerzális Törvény, amelyen a világ léte alapszik. Hindu hasonlattal olyan ez, mint a fonál, amely a gyöngyöket szép rendben, sorban

összefűzi és egységbe fogja; nélküle a gyöngyszemek szerteszét hullának és rendezetlen zürzavarban hanyódnának összevissza. A Dharma tehát a mindenség fenntartó és egységes rendbe kapcsoló elve. De mint ahogy az egységes, egyedülvaló Istenség is a véges emberi értelem számára sokféle megjelenési formán át fejezi ki lényegét, ugyanúgy az emberi szemléletben az egységes világtörvény, a Dharma is sokrétűnek tűnik fel, mintha minden dolognak, a lét minden síkjának és területének külön, sajátos Dharmája, törvénye volna. Látjuk, hogy a hindu szellem ebben is következetes maradt felfogásához, hiszen félreérthetetlenül hangsúlyozza a Lényeg oszthatatlan egységét, de ugyanakkor rámutat arra is, hogy ez az egyetemes Lényeg a maga igazi mivoltában, „önvalójában” felfoghatatlan s az emberi elme csupán a Lényegből szétáradó sugarakat képes felfogni. Gyakorlatias hasonlattal olyan ez, mint amikor a Napsugarakat nézzük. A Nap egy, egyedülvaló központja a mi világrendszerünknek és mindenre fényt áraszt, de Berzsenyi szavával: „szemünk bele nem tekinthet”; sugarait is csak azért látjuk, mert a magunk anyagi mivoltához hasonló természetű dolgokon csillan meg, a levegőben uszó apró porszemcséken, a tárgyakon, a felhőkön, minden dolgokon. Mi tehát nem a Napfényt látjuk, hanem csak annak megjelenését a dolgokon, de tudjuk, hogy egyedül a napsugárban rejlik az oka ezeknek a játékos fényeknek és annak is, hogy a szemünk egyáltalán láthat. Így jelenik meg sokféle alakban a Dharma lényege is, amint a világban és a földi élet dolgaiban tükröződik.

Látszólag tehát az a helyzet, hogy sokféle Dharma van. Mindennek megvan a maga benső, jellegzetes Dharmája, fenntartó, szabályozó Törvénye. Ilyen értelemben azt mondhatjuk, hogy pl. a nehézkedési erő az anyag egyik elválaszthatatlan Dharmája, ugyanígy Dharmája az emberfajnak a küzdelem és az erkölcsi törekvés. De ezeken az általánosításokon belül is még sok változata van a Dharmának; pl. az általános emberi Dharmán, Élettörvényen kívül megvan a maga külön, sajátos Dharmája minden népnek, minden egyéneknek, sőt az egyének különböző életkorainak is. Így, bár az általános élettörvény minden emberre nézve ugyanaz, más és más részlet-Dharma, külön törvényszabály érvényes a különböző emberekre nézve. A hindu felfogás ezt az igazságot úgy fejezi ki, hogy pl. más a Dharmája a szellemi feladatokra született embernek, a papnak, a tudósnak, a költőnek, a művésznak, más a Dharmája azoknak,

akiket sorsuk arra rendelt, hogy az akaraterőnek és küzdő igyekezetnek anyagiasabb útjait járják, a katonának, a harcosnak, a vezérnek; más a Dharmája az Anyag feldolgozóinak, az iparosnak, a munkásnak, és így tovább. De még ezeken a csoportokon belül is végtelen sok változata van a Dharmának. Kétségtelen azonban, hogy az ember egyetemes Dharmája, élettörvénye megköveteli, hogy mindenki a legjobb tudása és törekvése szerint valósítsa meg a maga külön élettörvényét; meggyőződéssel, teljes odaadással szolgálja azt a feladatot, amelyet az élet az ő számára kitűzött. A jó iparos tehát, aki becsületbeli ügyének tekinti, hogy a maga munkáját a lehető legjobban, minden tudását és igyekezetét latbavetve végezze el, a Dharma egyetemes szempontjából sokkal igazabb, különb, nemesebb ember, mint mondjuk a rossz uralkodó, a hamis híró, vagy bárki, aki a maga feladatát hitványul, kontárnódra végzi.

A Dharma eszerint „kötelesség”-et is jelent. De jelent még sok mindent. Törvény, kötelesség, vallás, rend, szabály, igazság, életforma, helyes út, igaz tan, stb. stb. A hindu számára a Dharma mindezt jelenti, de a sokféle jelentés mögött meglátja azt is, hogy ez a létszólagos sokszerűség csak az egységes, egyetemes Léttörvénynek a különböző megjelenési formája. Ezért a hinduk a maguk vallását, hitrendszerét „Szánátana Dharmá”-nak, magyarul „Örök Törvény”-nek nevezik, s ez a kifejezés arra utal, hogy a hinduizmus az egyetemes, általános Világtörvény mivoltát tanítja s kijelöli az emberek számára az utakat, amelyeken az egyetemes Törvény értelmében kell járniuk. A hindu vallásrendszert csak mi nyugatiak nevezzük tudományos műszóval „hinduizmus”-nak, vagy helyesen „Brahmanizmus”-nak, a hindu számára az ő vallása nem egyéb, mint „Szánátana Dharma”, vagyis az Egyetemes Törvény Tanítása.

A régi hindu bráhmanok, vagyis a vallási élet vezetői és szabályozói, a Dharma értelmében megszabták a különböző embercsoportok különleges kötelességeit. De nem felfedkeztek meg arról sem, hogy az egyén egészen más kapcsolatban áll az Élettel a különböző életkorokban is. Eszerint kijelölték az életkorok külön Dharmáit is, s ezeket „Ásramák”-nak nevezték. Amíg a hinduizmus zavaróanul járhatta a maga fejlődésének útjait, ezek a beosztások nagyon jól beváltak, de később, különösen a mohamedán hódítás bekövetkeztével, a hindu vallásos felfogást súlyos próbára tették a megváltozott viszonyok. A fanatikus, minden más vallásos felfogást tévhitnek és istentelenségnek bélyegző Iszlám tűzzel-vassal küzdött a hindu hit ellen. És mégis, se-

hol a világon, a keresztény nyugatot kivéve, nem ért el oly kevés eredményt a mohamedán térítőbuzgóság, mint éppen Indiában. Egyedül a Kereszténységben és az indiai vallásos eszmékben volt meg az a nagy ellenálló erő, amellyel az Iszlám nem tudott megküzdeni. A Nyugaton azonban a Kereszténység szellemi erejét jól megszervezett, erős és harcias államok fegyverei is támogatták a mohamedán hódítás ellenében, míg India nagyrésze néhány évszázad alatt anyagi értelemben a mohamedán hódítás leigázott birtokává vált. Eszerint egyedül a hindu szellemi világnézet belső ereje ovtá meg attól a hinduságot, hogy behódoljon az Iszlámnak. Minden üldözés és kényszer ellenére fennállott továbbra is a hinduizmus, s a Szanátana Dharma magas szellemi és erkölcsi igazságai nem egy kiváló mohamedánt is megragadtak. Albiruni, az első indiai mohamedán hódító kiváló arab tudós a legnagyobb elismeréssel írt a hindu világszemlélet igazságairól és az igazi tudós bátorságával merete megvallani nézetét, azt, hogy a hinduk szentkönyvei magasabbrendű tanokat tartalmaznak, mint az Iszlám szent könyve, a Korán. Nagy Akbár, a mogul hódítás legnagyobb uralkodója, aki egész Északindiát, vagyis Hindusztánt birtokához csatolta, lélekben szinte hinduvá lett, magas állami állásokat hindu bráhmárokkal töltött be és egész életét annak szentelte, hogy a hindu vallás igazságait összeegyeztetve az Iszlám legértékesebb tanításaival, új indiai államvallást alkosson. S ebben nem a türeimes és megértő hindukban talált ellenzőkre, hanem az udvar orthodox mohamedánjaiban.

A „Szanátana Dharma” annyira rugalmas, annyira fejlődőképes világszemlélet, hogy ismételten lehetővé tette a legnagyobb és legjelentékenyebb reformmozgalmakat. A hindu vallásos felfogás a hitnek minden formáját becsüli, s ezért a Kereszténység hatása sem maradt eredménytelen reá nézve. Amióta India megismerte a Kereszténységet, a hindu szellemiség nagy érdeklődéssel kezdett foglalkozni az Evangélium tanításaival. Kiváló hinduk, mint pl. Rammóhán Rai, a nagy bengáli reformátor, szép könyvet írt Krisztus életéről és tanításáról s megalapította a reformált hindu felekezetet, a Brahma Szamádzsot. Ezt a legorthodoxabb régimódi hindu is éppúgy a hindu vallásrendszer egyenértékű tagjának tekintí, mint akár a legősibb védikus rendszereket. Mi több, napjainkban Gándhi, az ujjászülető India vezére, egyenesen az Evangélium ígéire hivatkozva szervezte meg mozgalmát, de azért mindig azt hirdette, hogy ő a Szanátana Dharma hirdetője, mert „az igazság csak egy

lehet", s ezért az Igazság különböző kifejezési formái közt nem lehet lényegi elentét. Gándhi nem egyszer megterte, hogy amikor tisztán hindukból álló tömegeknek kellett beszélnie, elővette az Evangélium hindu-nyelvű fordítását, felolvasta a Hegyibeszédet, s azzal be is fejezte szónoklatát.

Minden azt hangsúlyozza, hogy az igazi hindu felfogás nagyon jól tudja, mennyire különböző és sokféle lehet az egyedüli Igazság, az Isteni Világtörvény kifejezőmódja. S ez, mint láttuk, megfelel a hindu gondolatnak, amely szerint a felfoghatatlan Lényeg a különböző embercsoportok és egyének számára a nekik megfelelő módon nyilatkozhat meg. Ez a Dharma-tan lényege.

A hinduk legnagyobb tiszteletben álló szentkönyve, a Bhagavad-Gítá, magyarul „A Magasztos Éneke” több fejezetet szentel a Dharma fejtegetésének. A mű ismeretlen szerzője az igéket Krisnának, a hindu „istenembernek” szájába adja, ő hirdeti ki az igazságot a kétségek közt gyötördő hősnek, Ardzsunának. Ardzsunát megtevesztheti a látszólagos erkölcsi összeütközés; kötelessége olyan feladat elé állítja, amely ellentmond szeretetének a hozzá közelállók iránt. Küszködik, nem tudja, mit tegyen: kövesse-e a kötelesség útját és szálljon szembe rokonaival, hozzátartozóival, vagy pedig tagadja-e meg a kötelességét ezek kedvéért. Krisna inti, hogy az ember számára csupán egy tevékeny és biztos út áll nyitva, az, ha rendületlenül halad Dharmájának, élettörvényének, tehát a kötelességének útján. A kötelesség alatt nem azt érti, amire az embert mások, bizonyos tekintetek kötelezik, hanem azt a törvényt, amelyet ő maga vállalt, mint életének értelmet adó vezérfonalát. Ez az igazi, benső kötelesség, s ez adja az ember egész létjogosultságát, elhivatottságát. Csak addig méltó az ember névre, amíg nem tér le a benső mivoltának, legmélyebb természetének megfelelő útról. Krisna többek közt így szól a kételkedő hőshöz: „Jobb, ha valaki elbukik a maga kötelességének útján, mint az, ha sikert arat olyan úton, amely benső mivoltától idegen.” Nagyon mély gondolat ez s rávilágít a Dharma értelmére: a kötelesség, az elhivatottság útján járó ember számára nem lehet fontos, milyen eredményt ér el kötelességteljesítésével! Nem önző, kicsinyes haszonért, megfogható eredményekért kell küzdenie, hanem azért, hogy beteljesítse a maga Dharmáját, az egyetemes Világharmának reáeső parányi részét, mert csak így dolgozik összhangban a Mindenséggel: csak így jár helyes úton. Más szóval: a törekvés, a feladataink becsületes teljesítése a mi akaratunktól és hitunktól függ, de kívül áll

hatalmunkon az, hogy törekvésünknek mi lesz az eredménye, siker-e, vagy sikertelenség. A hindu felfogás a sikert vagy sikertelenséget, röviden a következményt a „tett gyümölcének” nevezi, s Krisna óva inti Ardzsunát attól, hogy kötelességének teljesítésében a várható eredmény kiáltása befolyásolja. A hindu felfogás szerint a helyes cselekvés, a Dharma törvényének megfelelő magatartás olyan legyen, mint valami áldozati mű: az egyén felajánlja minden erejét, lényegének legjavát a kötelességteljesítésben s úgy fogja fel ezt, mintha a Mindenség folyamatos működésébe kapcsolná bele a maga akcióit, tehát mintha az egyetemes Dharma kútfejeként, az Univerzum lényegét jelentő Istenségnek a kezébe tenné a maga erejét, szándékát és tetteit. A Bhagavad-Gitá egy más helyén így fejezi ki ezt Krisna: „Tetteiddel és gondolataiddal a Nagy Rend kerékforgását segítsd lendíteni, még pedig abban az irányban, amerre halad” — vagyis a Törvény, a Dharma értelmében. A kérkedők azt kérdezhetnék erre: „Ugyan honnan tudhatnók, mit akar az a Nagy Törvény és mikor cselekszünk annak az értelmében?” Ám erre nyugodtan felelhetjük, hogy valóban csak annyit tudhatunk, a magunk benső, igazi mivoltának megfelelő úton járunk-e, a legjobb sugallatunk helyesli-e azt, amit teszünk, vagy sem. Mert van ilyen kétségtelen sugallat, a lelkiismeret szava, s ez nem némul el addig, amíg hallgatunk rá. Csak akkor némul el, vagy szól zavaros, érthetetlen módon, ha mesterségesen, készakarva zárkózunk el előle és erőnek erejével rászoktatjuk magunkat, hogy figyelmen kívül hagyjuk ezt a „halk kis hangot” és cselekvésünkben egyedül a kézzelfogható, pénzértékben is kifejezhető sikert tekintjük célnak.

A Dharmának, mint az életet kormányzó elvnek és törvénynek, négy fő ágazata van a hinduk szerint. A hindu vallásfelfogás ezeket így osztja be:

1. Szádhárana Dharma, vagyis az egyetemes Dharma, a mindenre kiterjedő általános alaptörvény;

2. Visésa Dharma, vagyis a külön sajátos törvény, amely a különböző embercsoportokra, egyénekre és életkorokra nézve érvényes;

3. Aszadhárana Dharma, vagyis a rendkívüli törvény, amely csupán az egyének életében adódhat olykor; lehet eset, amikor az egyén látszólag a maga csoportjára nézve érvényes általánosabb törvénynek kénytelen elenszegülni, hogy legigazibb valójának törvényéhez hű maradjon. Példával a legjobban meg lehet ezt világítani, pl. nem egy igazlelkű magyar kénytelen volt elhagyni a zászlót, amely-

re felesküdt, 1848—49-ben, csak azért, mert legbensőbb lelkiismerete azt parancsolta, hogy a nemzeti ügy mellé álljon. Látszólag tehát hűtlen lett katonai Dharmájához, de valójában csak azt a rendkívüli dharmát követte, amely egyéni helyzetében mindennél erősebben parancsolta rá azt az utat, amelyről a Bhagavad-Gitá előbb idézett ígéje is mondja, hogy „jobb elbukni a magunk legigazibb mivoltának megfelelő úton, mint sikert aratni a lényunktől idegen utakon.” Ez a rendkívüli dharma ritkán adódik az életben, de valószínű próbája a magasabbrendű, nemeslelkű ember elhatározásának, mert ilyenkor élet és halál, siker és bukás forog kockán.

A Dharma felosztásának negyedik ágazatai voltaképpen már nem Dharma, ezt a hinduk Ápad Dharmá-nak, magyarul a Dharma erőszakolásának vagy „Nem-Dharmá”-nak nevezik. Ez még az előbbinél is inkább és csak a legrendkívülőbb körülmények szerkesztik. Úgy mondhatnók, hogy amikor az általános, minden élőlényre érvényes élettörvény parancsol valamit, ami látszólag ellentmond az ember külön dharmájának, akkor kerül sor az Ápad Dharmára. Ilyen erőszakolt, kényszerű Dharma, vagy élettörvény az, ha pl. hajótörtek, amikor az éhhalál elkerülhetetlen kilátása mered a szemükbe, sorsot vetnek és megeszik egyik társukat. Az ilyen vagy ehhez hasonló szörnyű kényszerhelyzetek, amelyekben az ember kénytelen szembefordulni az általános élettörvénnyel, szerencsére nagyon ritkák, és még ilyen helyzetben is akadhat ember, aki úgy érzi, hogy szívesebben elpusztul, hogysem az egyetemes élettörvénynek vallott dharmát megtagadja.

Éppen ezért csak a Dharma hindu felosztásának első három ágazata szerepel általánosabban az életben, főleg az első kettő. A Dharma-felfogás szerint nemcsak az embernek, hanem mindennek a világon meg van a maga élettörvénye, dharmája. Az élettelen dolgok dharmája egyszerűen az anyag törvénye, pl. a kő dharmája a maga vegytani és fizikai mivoltának törvényszerűsége, az a valami, ami az aranyat arannyá, a gránitot gránittá teszi. A Dharmának ezen a fokozatán nem lévén szerepe az öntudatnak, erkölcsi törvényről sem lehet szó. A növényvilágban is megvan a Dharma, az az öntudatlan élettartalom ez, amely megadja az egyes fajták és egyedek karakterét, ami mondjuk a tölgyfát megkülönbözteti a barackfától, ami a cseresznyemagból cseresznyefát növel, és így tovább. A növényben már az öntudat halvány fénye is feldereng, de — mint azt a hinduk mondják — még nincs egyéni lelke, csak csoport-

lélek lakozik az egyes fajtákban. Az egyéninek is van azért valami halvány nyoma a növényben, de ez oly kevésbé, vagy egyáltalán nem függ akarattól, elhatározástól, hogy a növény a szó szoros értelmében csak vegetálhat, külső és belső természeti adottságok szerint éhet. Az állatvilágban már sokkal magasabbrendű formában nyilvánkozik meg a Dharma. Az állatban, különösen a fejlettebb állatfajokban, már az elhatározóképeség és alkalmi akarat is szerephez jut a fajtát jellemző ösztönök mellett. Ez a jellemző ösztön az illető állatfaj Visése Dharmája, vagyis külön, speciális dharmája, míg az általános életörvénynek ugyanúgy alá van vetve, mint a többi állatfaj. Így a tigris dharmája az, hogy vérengző indulattal üldözzön a számára táplálékul szolgáló állatokat, és így tovább. Felelősségről, erkölcsi törvényről még nem lehet szó az állatok többségének esetében, mert mérlegező öntudat sincs bennük: egyszerűen követik homályos, egészen anyagi dharmájukat. Már az emberrel kapcsolatban élő állatok némelyikében a felelősségérzetnek és a kötelességtudásnak derengő öntudata is megjelenik. A ló, de méginkább a kutya példa erre. A kutyaiban, vagy legalább is a legfejlettebb értelmű fajtákban és példányokban már határozottan felbred a helyesnek és helytelennek megkülönböztető érzése. Az ösztönön felüli bizonyos tudati elemek is szerepelnek, megfigyelések, sőt kezdetleges következtetések is. Mindenki tudja, aki állatokkal sokat foglalkozott, hogy sok kutyaiban valószínűleg lelkiismeretről lehet már beszélni, büntudata van, ha valamit nem úgy tett, mint azt helyesnek megtanulta, s diadalmas örömet fejez ki, ha úgy érzi, hogy valamit jól csinált.

Az ember fokozatában kezdődik az öntudat, a világos mérlegelés, tehát a felelősség is. Amíg nincs értelmes öntudat, addig az élőlény vakon, ösztönösen engedelmeskedik a rajta uralkodó természeti törvényeknek és a maga faji dharmájának, s ezért hibátlan, büntetlen. A tigris nem felelős a vérengzésért, a farkas nem bűnös, amiért felfalja a bárányt. De az ember, noha egyetemes dharmája és a természet törvényei erősen megkötik, már ítélni és mérlegelni tud, a szabad akaratnak legalább parányi szikrája él benne s ez fejleszthető, fokozható. A szabad akarat fokozódásával azonban a felelősség és az erkölcsi mérték is fokozódik. Ezért az egész világra érvényes Dharmának az emberi lényre vonatkozó Dharma-változatai a legfontosabbak, mondhatni, az emberben válik tudatossá, ébred a maga öntudatára az isteni Törvény.

A hindu világfelfogás szerint az egész anyagvilágot há-

rom sajátság, kvalitás, szanszkrit szóval *guna* alkotja. Ez a három elkeveredik, jelen van mindenben, ami létezik. A dolgok fejlődési rangsora, öntudati fokozata attól függ, milyen arányban vannak meg benne a gunák. A három alkotóelem neve a következő: *Tamasz*, *Radzsasz* és *Szattva*. *Tamasz* a sötét, öntudatlan, vak anyagi elem, a tehetlenségnek, a mozdulatlanságnak, a nehézségnek eleme. *Radzsasz* a mozgás, a szenvedély, a vágy, a vágykielégités elevebb eleme; míg a *Szattva* az öntudat, a megismerés, a tisztultság uralkodó eleme. Megfordítva azt mondhatnók, hogy a *Szattva* az uralkodó, irányító értelem és akarat, a *Radzsasz* a mozgékony, változást előidéző közeg, a *Tamasz* pedig a sötét, magatehetetlen anyag, amelyet a *Radzsasz* mozgat és formál, a *Szattva* irányítása szerint. Mondottuk, hogy mind a három elem megvan és elkeveredik mindenben. De pl. a közetben a *Tamasz* sötét, öntudatlan és mozdulatlan eleme óriási túlsúlyban van, míg a *Radzsaszt* benne csak a kohézió összetartó ereje jelenti, a *Szattvát* pedig az összetartó erő mögött rejlő elv, a kő lényegi mivolta jelöli. Amint a létező dolgok és lények magasabb és, magasabb fokon állnak, úgy jut nagyobb szerephez a *Radzsasz*, majd a *Szattva* eleme. A növényvilágban a *Radzsasz* mozgékony, aktív eleme már egyensúlyba jutott a *Tamasz* öntudatlan és magatehetetlen anyagi elemével, s a *Szattva*, mint irányító, határozott jelleget adó, természeti célt szolgáló elem is jelentősebb szerepet játszik. Az állatvilágban a *Radzsasz* már uralkodó elem, különösen a vad állatokban. A mozgékony, szenvedélyes, indulatokkal eleven *Radzsasz* teljesen a maga öncélú eszközévé tette az immár alárendeltebb arányban szereplő sötét közeget, a durva *Tamasz*-anyagot, s a *Szattva* az irányító, kormányzó ösztönt és deingő é. határozóképeséget tölti el élettellel. Az emberi lét-fokozaton a három elem nagy harca és harmóniára való törekvése kezdődik meg! Számtalan fokozaton jelenik meg a háromnak aránya, kezdve a legalacsonyabbtól, amelyben a *Tamasz* sötét, öntudatlan eleme annyira uralkodik, hogy a *Radzsasz* mozgékony elevensége szinte kevésbé uralkodik ezen, mint a magasabbrendű állatoknál s a *Szattva* éppen csak annyi fényt vetít ebbe a kezdetleges állapotba, hogy az illető ember valamennyire mégis tudatával bírjon ember voltának és állapotának. Az emberi fejlődés középformáiban a *Radzsasz*, a mozgékonyosság, akarás, szenvedély és vágy eleme uralkodik, többé-kevésbé a maga alárendelt eszközévé téve a tehetetlen *Tamasz*-elemet, s többé-kevésbé engedelmeskedve a *Szattva* irányító, magasabb ön-

tudat felé hajszoló erejének. A legmagasabb emberi életformákban azonban egyre nagyobb és nagyobb szerephez jut az öntudat, az eszmélés és világos irányítás Szattva-eleme. Amilyen mértékben túlsúlyra jut a Szattva a Radzsasz és a Tamasz fölött, olyan mértékben válik az ember tisztultabbá, magasabbrendűvé. Másképen: minél több és minél erősebb a kormányzó önuralom és tiszta belátás az emberben, annál inkább elnyomja a szenvedélyes, akaratoskodó Radzsaszt és annál nagyobb mértékben válik urává a benne meglévő Tamasznak, a sötét anyagiás testiségnek, amely végül pusztá eszközévé, vehikulumává válik.

A Mindenséget kormányzó, fenntartó Istenség, mint megnyilvánuló, az anyagi létezésben is kifejezésre jutó akarat, a hinduk szerint tiszta Szattva. Az ember, amint a Szattva eleme egyre inkább túlsúlyra jut benne és megszabadul a másik két elem súyától, mindjobban közeledik az Istenség univerzális magassága felé és mindinkább felismeri, hogy ami a maga létezésének mélyén gyökeres valóság, az egy az Istenség lényegével.

A Dharma-tan és a Guna-tan így egészíti ki egymást a hindu világszemléletben. Az egyik a másik nélkül nem lenne teljes, hiányos és értelmetlen maradna. A hindu bölcsek legfőbb törekvése mindig az volt, hogy a Mindenséget s annak minden részletét egységes, egyértelmű Egészben ismerjék meg, s azért olyan tanúságos minden gondolkodó ember számára közelebbről megismerkedni a hindu világszemlélet tanaival.

EGY KÖZHELY MARGÓJÁRA.

Politikai siratóasszonyok szívhezszóló beszédekben parancsálják el az zöld asztal mellett a „hanyatló középosztályt” és emlegetik az ezzel együtt járó kikerülhetetlen társadalmi hanyatlást.

Ezzel szemben a fiatalság hisz a nemzeti evolúcióban, mert véleménye szerint a magyar társadalom nem hanyatlott, csak a hegemoniát új rétegek vették át, életképesebb elemek. Ez az u. n. „hanyatlás” nem más, mint a mindenség evolúciós törekvésének vétője egy korszerűtlen és haladásellenes jelenséggel szemben.

Nem az egész középosztály, hanem csak a dzsentrális és a tisztviselőosztálynak az a része hanyatlík, amely nem alkalmazkodik a kor szelleméhez gazdasági, erkölcsi életberendezésében, mert mereven ragaszkodik a társadalmi korlátokhoz és elzárkózik a reformok elől és a konvenciók, formalitások tetszetős frázisaival veszi körül magát, mert nem akarja meghallani az új élet ritmusát. Misztikus fordulatokat sejt ott, ahol csak törvényszerűségek beteljesülése van s előkelősködő pesszimizmusában sötét proféciákkal bizonygatja az intellektuális osztály pusztulását, nem minden szerénytelenség nélkül. A konvenciókhoz való indokolatlan ragaszkodást erénnyé teszi, ahelyett, hogy átmentené kiváló értékeit — és ilyen kétségtelenül sok van —, az új életformákba. Az új irány, amely mindjobban háttérbe szorítja az egyéni a tömeg kollektívumával szemben, nem méltányolhatja egy valóban történelmi érdekekkel és hivatással bíró osztály érdekeit, ha az süketen és vakon megy a maga útján és ignorálja az új ébredező életet, amelynek az övé csak közbeeső fejlődési állomása volt.

Tehát egy történelmi szerepét már betöltött osztály megújulásáról van szó, új fejlődésképes egyének inváziója ál-

tal. Soha sem volt fokozottabb a társadalmi kapillaritás, mint napjainkban! S ezért nem szabad siránkozni. Nem nagyobb és nem tragikusabb esemény játszódik le a szemünk előtt, mint a továbbfejlődésre alkalmatlanok kiostálása. Ez pedig feltartóztatlan folyamat.

ISMERETTERJESZTÉS.

IHAROS ALFONZ:

A MOHAERDŐK MEDVEÁLLATOCSKÁJA.

Ha az egészséges, zöld mohaszőnyegből egy darabot kitépünk és vízbe teszünk, néhány óra múlva a víz felszínén erős nagyítóval a Természet egy csodálatos világát fogjuk látni. Sok más különböző apró lény között találkozunk a mohaerdők medveállatocskáival: a Tardigradákkal.

A néhány tizedmilliméternyi állat nagyságához viszonyítva nem túlzás a mohaerdő elnevezés, melynek árnyékában élnek a Tardigradák rendkívül figyelemreméltó életet. Egy-egy mohalevélke a valóságban megfelel egy-egy dúsan terített, hatalmas asztalnak, melynek tányérjaiból, sejtjeiből a Tardigradák kiszűr-csölik táplálékukat és pedig elegáns kínai etikettel. Nekik is van két pálcikájuk, a szájukból kitolható két kis töröcske, melyekkel felszúrják a növényi sejteket és garatjuk szivattyúzós működésével kiszívják a sejt-ből a nedvet.

Nagyon szerény igényű állatok és nagyon takarékosak, mert a felesleges táplálékot elraktározzák és nagyon okosak, mert a felesleget önmagukban halmozzák fel. Testüket u. i. folyadék: testnedv tölti ki, melyben a raktározó sejtek szabadon lebegnek.

További titkokat is felfedek. A medveállatoknak nincs vérük, érrendszerük, légzőkészülékük. Az oxigént bőrükön át veszik fel. Aktiv életet csak nedvességben tudnak élni. A nedvesség nélkül való időben beszáradnak, összezsugorodnak és életműködésük szinte nem észlelhető alacsony fokra száll le. Ilyenkor étlen, szomjan 6, 8 évig is kibírják. 150 C° meleget és 272 C° fok hideget is kiállanak. A vízben a hidegtől és melegtől meggyötört lények ismét életre kelnek és

vígan folytatják tovább egyhangú, de titokzatos életüket.

Szinte hihetetlen ez s a leírt anabiotikus életforma sok vita tárgyát képezi és ma még tudományos pontossággal nem tudjuk megmagyarázni. Tény az, hogy létezik és értelme, célja is van! Ez is egyike azon csodálatos és célszerű berendezéseknek, melyek előtt mélységes hódolattal kell arra gondolnunk, aki így óvja meg teremtményeit a kedvezőtlen viszonyok között a biztos pusztulástól.

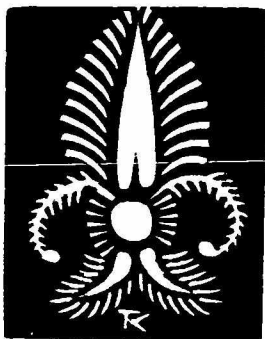
Még más meglepetést is tartogatnak számunkra a Tardigradák. Ha megúnják a világ sok-sok nyomorúságát és nyugalom után vágyódnak, hát bekérgezik magukat, vagyis kettős burokkal veszik körül testüket. E burkokat a magukból kiválasztott kutikulák alkotják, melyek közül a második megvastagodik és a tulajdonképeni cystát (tömlőt) alkotja. E kettősfalú magánzárkán belül folyik az állat misztikus élete. Halandó szemünk nem tud belátni e varázsműhelybe, csak gondolkodó eszünk lopózik be és következtet egyre másra, ami ott belül történik. Közben szép új ruhát ölt fel az állat, melyet az epidermis sejtei termelnek. Ez már a harmadik kutikula, ebben lép ki majd a napvilágra ismét a Tardigrada. (Itt nincs újabb és legújabb divat, mindig egyforma szabású ruhát készítenek és megelégedettek a régi fazonnal. Nincs hiúság, nincs versengés.) Ezzel egyidejűleg valószínűleg egyes szerveik is megújulnak. Miután minden rendbejött, az állat felnyitja börtönét, kilép ismét a mohaderdők rejtelmes világába és felveszi újból a létért való küzdelmet.

Mint említettem, a Tardigradák változtatják ruházatukat, vedlenek. Vedléskor elpusztulnak, illetőleg újra képződnek a szájrészeket kibélelő kutikula, töröcskék, garatberendezés, valamint a karmok is.

Ruházatuk fajok szerint változó. Vannak egyszerű

és díszes kutikulák, sőt páncélos lovagi öltönyök is, vésetekkel, tüskékkel stb. díszítve.

Harmadik érdekes jelenség a Tardigradák életében az asphyxia. Ha lassan fogy el az oxigén az állat környezetéből, akkor a tardigrada erősen megnyúlik, sejtjei sok vizet vesznek fel. Így csak néhány óráig él az állat, ha nem jut ismét oxigénhez, beáll a vég, s az összeboruló mohalevélkék szomorúan tartják karjaik között a mohaerdők halott lakóját.

KRITIKA

ARTINGER IMRE:

GENTHON ISTVÁN: AZ ÚJ MAGYAR FESTŐMŰVÉSZET TÖRTÉNETE 1800-TÓL NAPJAINKIG

(Magyar Szemle Társaság k. a. Budapest. 1935.)

Genthon István az úgynevezett „harmincasok” közé tartozik. Romantikamentes, a háború utáni évek világnézeti és politikai hullámmása folytán határán annak a józanságnak, amely majdnem azonos a teljes kiábrándultsággal. De nemzedékének ingadozó lelkülete folytán arra is kész, hogy feltörő reménykedéssel új hit sodrába vesse magát. Értelme azonban mindig szűk korlátok közé szorítja hit utáni sóvárgását és erősít az életben való gyakorlati tisztánlátás és tájékozódás szolgálatába állítja. Érzelmesség ritkán tör rést azon a magatartáson, amelyet higgadt számítás és értelmes mérlegelés alakít természetessé. Utalhatunk Genthon francia eleire, hogy könnyebben érthetővé váljék a „raison” és a „bon sens” ennyire franciás felülkerekedése lelki alkatában. A „raison” feszélyezetten érzi magát a sejtelmes homályban, irtózik a tisztázatlanságtól s logikusan rendszerez a szellem megnyilvánulásának olyan területein is, ahol a kötetlen áhitat és a kiszámíthatatlan sugallat a józan észnél megbízhatóbb vezető. Genthon épp ezért — ha egyáltalában helyénvaló az ő esetében ilyen megkülönböztetést tennünk — elsősorban műtörténész, nem pedig művészetbölcselelő vagy esztéta. Rendszerező elme, a maga szakterületén nemzedékének valószínűleg legtehetségesebb, exakt tudással kitűnően vértezett képviselője. Dolgozóképesége szinte páratlan, munkaprogramja céltudatosan egyvonalú. Csábító ötletek nem térítik le útvjáról s tudásának gazdaságosan kiépített várában nem fér hozzá a lelkendező felfedezések lírai ellágyulása.

Ez a fiatal tudós, sok komoly tanulmánya mellett, csak nemrégiben is három kötettel lépett a nyilvánosság elé. „B u d a p e s t m u l t j a é s m ű v é s z e t e”, mely-lyel a székesfőváros Ferenc József-díját nyerte el, min- taképe a választékosan megírt, tudományos, összefog- laló munkának. Adatokban gazdag, anélkül, hogy túl- részletező lenne. Történelem, művelődés- és művé- szettörténet szerencsés vegyületben segítenek ahhoz, hogy az alig nyolcvan oldalnyi szöveg magávalragadó ütemében fővárosunk kultúrképe az élő organizmusok mozgékonyásával és plasztikusságával frissüljön fel előttünk. „A r é g i m a g y a r f e s t ő m ű v é s z e t” első teljes összefoglalása a XIV—XVI. századbéli táb- laképfestészetünk szétszórt emlékeinek. Az addig vég- zett részlettanulmányok érthető darabosságát Genthon kitűnő felkészültséggel csiszolta összefüggő egészé- s így könyve, ha nem is kerülhetett el minden téve- dést, új meghatározásai s önálló kutatásainak ered- ményei révén szilárd kiinduló pontja marad ez a tárgy- körre vonatkozó további vizsgálódásoknak. „B e r- n á t h A u r é l”-ről szóló monográfiája pedig, amellyel egyúttal megindította az „A r s H u n g a r i c a” művé- szeti könyvsorozatot, világos szempontjai és fejtege- tései folytán esztétikai irodalmunknak számottevő al- kotása.

Ennyi biztató jel után valóban jogos volt az a nagy várakozás, amely hónapok óta hirdetett legújabb könyvének, „A z ú j m a g y a r f e s t ő m ű v é s z e t t ö r t é n e t é n e k” megjelenését előzte meg.

Ez a mű a maga nemében szintén úttörő: XIX. és XX. századi festészetünk ilyen kimerítő részletességgel megírt történetét első ízben kapják kezükbe az ér- deklődők. P e t r o v i c s Eleknek hasonló célkitűzésű, bár jóval rövidebbre fogott, mert a külföldnek szánt új magyar művészettörténete magyarul csak részletei- ben látott napvilágot s így a magyar közönség köré- ben ezideig nem tölthette be rendeltetését. K á l l a l

Ernő „Új magyar piktúra” című könyve lényegében csak a XX. század festészetével foglalkozik s hozzá még abban az időpontban, amikor a kavargó irányzatok tömkelegében az ő ösztönösen jó tájékozódó képessége sem tudott biztonsággal eligazodni. A többi, a teljes magyar művészettörténetet vagy jelentősebb részét feldolgozó újabb mű viszont a XX. század művészete fölött síklík el teljes hallgatással (Heckler), vagy egy-egy jelzővel tarkított névsorra szorítkozik. (Divald.) Kivétel e tekintetben Péter András két kötetes műve, amely az egész magyar művészetet öleli fel s viszonylagosan eléggé bőven tárgyalja a mai törekvéseket is. Genthon valóban komoly művelődési szükségletet elégített ki tehát most, amikor újabb festészetünkről testes kötetben adott fejlődéstörténeti képet.

Könyvének három szellemi patrónusa van: Gerevich Tibor, Szekfű Gyula és Fülep Lajos. Gerevich örökség, vagy legalább is az ő hatására mutat a megírás könnyed folyamatossága, az irodalom-kritika szatirikus éle és az az elmélet, amely a legújabb festészetet ismét a klasszicizmusba torkoltatja. Szekfű Gyula a szellemtörténeti háttér felvázolásának jellegzetes módszerét és — mint Genthon is írja — a történeti és műveltségi viszonyok alakulására vonatkozó megállapításokat adta. Végül pedig Fülep Lajos eszméltető művészetbölcseleti és a XIX. századra vetített értékelési szempontjai domborodnak ki erősen Genthon művében, — az értékelési szempontok, illetőleg alapjuk, sokkal egyoldalúbban, mint Fülep „Magyar művészet”-ében. Amennyire nem lehet kifogásunk Szekfű módszerének alkalmazása ellen, amely kiragadja Genthon könyvét az egyhangú eszteticizmus élettelenségéből, — sőt szívesen láttuk volna a politikai és társadalmi viszonyok ismertetésén kívül az irodalmi és zenét, valamint a képzőművészeti élet kölcsönhatásának elemzőbb és mélyebben kutató feltárá-

sát, annyira nem értünk egyet Fülep zseniális szempontjainak ilyen merev kaptafára-húzásával. Fülep írása — „probléma-történeti” és bölceleti tanulmány, ítélkezésének egyik sarkalatos pontja az „aktuális” kritériuma, Genthon könyve művészet-történet, amelynek, ha nem is kell elvonatkoznia az aktualitás elvétől, mindenesetre a minőséget kell fokozottabb mértékben hangsúlyoznia. Az az állandó versenyfutás, amit Genthon rákényszerít művészetünkre s amelyben bizony az évszámok mérlegén majdnem mindig könnyűnek találhatunk „probléma-történeti” szempontból helyes mérce, de a magyar művészet zárt területén belül a minőségi értékelés elhangsúlytalanítására vezet és igazságtalan. Durván kimondva a gondolatomat: az időszerűség szemszögéből nézve festészetünk túlsokat veszít értékéből, a minőségi ítélkezés kedvezőbb lett volna. Amaz objektívebb, pillanatnyilag igazságosabb, emez szubjektívebb, de a jövőre vetítve mégis helytállóbb.

Ennek a meglehetősen rideg felfogásnak a következménye, hogy Genthon könyvében nem forrong, nem alakul izgalmasan festészetünk története. Egyszerűen megteremtődik, fejlődik, van. Az útján esett tragédiák (Madarász, Zichy, Székely, Munkácsy) nem hatnak megrázóan, mert Genthon csak konstatálja őket, de nem ás a bonyolult okok gyökeréig, — a szerencsés beteljesülések nem készítenek ujjongásra (Nagybánya, Ferenczy, Rippl-Rónai), mert a műtörténész tartózkodása összehasonlító évszámokkal borítja be a virágzást is. A magyar festészet története így nem egy érzékeny művészlélek megindultságán és berzenkedésén át szűrődik hozzánk, hanem a rendszerező, tudós elme fellebbezhetetlen megállapításainak hangján. Genthon óvakodik a vallomástól, tudósi szigorja nem enged lelkesedést is szóhoz, módszere objektív. Közvetlen élményei és az élménykifejezés közé tudományának rendszere ssége furakodik a törté-

neti szempont, az állandó összevetés és az időszerűség kiméletlen érvényesítésével. Módszere kétségtelenül megteremti művészetünknek az európai szándékokkal való összefüggésének kristályos áttekintését, de rendteremtő magatartása kiöli azt a feszültséget, azt az örök izgalmat, a csodavárásnak azt a lehetőségét, amelyet a magyar festészet heroikus vergődésének nyújtania kellene, amikor a történetét olvassuk. Ez azonban a mi szubjektív szempontunk, amely talán nem is egyeztethető össze az exakt tudomány kialakult módszerével. Mi a szellemtörténeti háttérben egységes anyaggá gyurtuk volna az egész kavargó magyar szellemi életet, bízván abban, hogy a különböző szellemi területeken küzdő törekvések egymást keresztülható bírkózásából még előbbben világlott volna ki festészetünk nagy jelentősége.

Mondottuk, Genthon könyvéből elsősorban a tudós szól hozzánk. Hangja azonban nem színtelen katedrahang. Van benne szenvedély is: a felismert vagy fölített igazság határozott kimondásának szenvedélye. Stílusa szerencsésen egyenetlen, lendületeivel és eséseivel ringat, szabatos a definíciók értelmében, majd zornalisztikusan pongyola, tömör és széteső, vakmerően színes és szürkén meghuzódó. Kétségtelenül egyéni stílus, amely sodró áramlásával sokszor a kötetlen beszéd illúzióját kelti. Gyakorta retorikus, de akkor is érzékletes. Eleven irama könnyebb képzavarokon is merészen száguld keresztül s hasonlatainak kellemes eleganciája a francia írásmód természetkérekedett választékosságát éri el. E hasonlatokban nagy szerepük van a szemléltető természeti képeknek, de a modern technika és a gazdasági élet kifejezéseit is bőven értékesíti bennük. Amikor Genthon egy-egy festmény látványértékét zabolázza fogalmi nyelvre, ezek a hasonlatok telítik meg érzékletes tartalommal az elemző szaknyelv szükségszerű homályát.

A stílusnak életteljes egyenetlenségével szemben

a tartalom zökkenő nélkül következetes. Az író azonos magaslatról, az európai, főleg a vezető francia művészet ormáról nézi a mi festészetünk fejlődési eredményeit s csak itt-ott enyhít a történeti szempont kiméletlenségén. A meggyőződés és a bizonyítás kettős fegyverével rontja le azokat az elburjánzott és csak provinciális önáltatásra alkalmas tévhiteket, amelyek egyes mestereink tehetségét szinte földöntúlvá magasztosították. (Zichy, Székely, Benczur, Lotz.) Máskor viszont (Molnár József, Brocky, Madarász) az eddigi rangsorozásnál méltóbb helyre állít arra érdemes művészeket. A XIX. század festészetének taglalásakor azonban nagyrészt mégis járt utakon jár. Távolról sem akarjuk ezzel lebecsülni azokat a minduntalan felbukkanó egyéni szempontokat, elfogulatlan megállapításokat és elemző finomságokat, amelyek révén Genthon művészetszemlélete, ha részleteiben nem is, de egészében mégis új képet ad a XIX. századi festészetünk alakulásáról, — mindössze arra szándékozunk utalni, hogy ezen korra vonatkozólag eléggé bő irodalom állt rendelkezésére. Más a helyzet a XX. században, Nagybányát kivéve. Nagybányát Réti István klasszikus tanulmányaiból úgy adatott megismernünk, hogy a nyert képen aligha változtathat az idő. E korszaknak és festőinek méltatásában tehát Genthon sem nyújthatott újat, Ferenczy Károly emberi és művészi portréja azonban gyöngyszeme a könyvnek s — Petrovics pompás esszéje mellett is új szempontjainak gazdagságával hat.

A Nagybányát követő irányokat Genthon, szerintünk nem egészen kifejező szóval, „Stílustörekvések” címen foglalja össze. A gyér monográfiákon, elszórt cikkeken és Kállai már említett könyvén kívül e rész megírásakor kimerítőbb irodalom nem igen segíthette. Javarást magának kellett az összefüggéseket kihámozni s igazodást csak stílselemző készsége és ösztönös minőségérzéke tett lehetővé. Úgy érezzük, hogy

az izmusok sok dudvával telt erdejében derék, megalkuvástalan kiméletlenséggel választotta szét a gazt a hasznos növényektől. Itélkezései az élő művészetről helytállóságuk folytán kiválóan alkalmasak arra, hogy a legújabb magyar művészet iránt érdeklődőket egészséges mértéktartással tájékoztassa. Művészportréi legnagyobbbrészt elfogulatlanul igazságosak, — csak mint-ha Rippl-Rónai alakja és jelentősége halványodnék el a neki szentelt bágyadtabb oldalakon. Az tehát, hogy Genthon kikiről írt és hogy ezekről mit írt, alig kifogá-solható s ez a legnagyobb dicséret, amellyel egy tárgyilagosságra törekvő és élő művészekkel is foglal-kozó műtörténetet illethetünk. Érdemetlen művészekre nyilvánvalóan nem pazarolta erejét. Más kérdés azon-ban, az, hogy az érdeemesek közül nem ért-e jónéhá-nyat méltatlan mellőzés? Alighanem igenlően kell fe-lelnünk. Véleményünk szerint nemcsak az élő. művé-szek közül maradtak ki olyanok, akiknek értékes munkás-sága mellett nem lett volna szabad szótlanul elsiklani, hanem a XIX. század ismertetésében is látunk ilyen hiányokat. Genthon műve azonban így is megbecsül-hetetlen könyv, amelyet nem sok választ el attól, hogy művészeti irodalmunk legnagyobb tettei közé számít-hassuk.

MAI AMERIKAI DEKAMERON

A bevezető tanulmányt és életrajzokat írta:

REMÉNYI JÓZSEF.

Nyugat-kiadás Budapest 1935.

Reményi József nagy gonddal állította össze ezt a könyvet és mindenre kiterjedő bíráló figyelmével írta meg hozzá az előszót. Az első részben Amerika és Európa irodalmát állítja szembe egymással. Kitűnő érzéssel végzi el az összehasonlítás felelősségteljes munkáját és állapítja meg az eredményt: „az amerikai irodalom nem állt meg, ami már magábanvéve fejlődés, ezzel szemben a legtöbb európai ország irodalmi életében stagnálás tapasztalható.”

Végig vezeti az olvasót Amerika irodalmi területein és bizonyítja, hogy a „világcsalás” és „szédeltetés” hazája ma már egy „mai” világ, új és saját életproblémákkal, művészettel, irodalommal.

Ez a „mai” Amerika szembeötlően friss és fiatal, mint ha csak most hajtottak volna ki művészi gyökereit és mint ha ez a fölfakadás hozta volna fej Amerika irodalmát az európai irodalom színvonaláig. Természetesen nagy szerepet játszhatott ebben a fejlődésben — mint hajtóerő is — a mindinkább erősödő amerikai nemzeti érzés. (Ez a rengeteg népfajtaból összeállott ország mindinkább az egy-

nemzetté való alakulás felé halad.)

Íróik már egy mindinkább kialakuló „amerikai” irodalmi nyelven beszélnek. Legtöbb írói tisztaságuk jele pedig, hogy világosan, rámutató szándékkal ismertetik az idegen — bizonyos mértékben még az amerikai előtt is mindig homályos „újvilágot”. Mind ezen túl még erősen érezhetjük a mai amerikai irodalom végső szándékát is; ami az új amerikai mentalitás kialakítása. „Európa végre az amerikai írókon át láthatja a mai Amerikát, akik Amerikán át látják az életet.”

Reményi életrajzai túl a személyek bemutatásán jó vezető a mai amerikai irodalommal való ismerkedésben. Tíz író mutat be a Dekameron és ez a tíz író mindenben igazolja a mai Amerika erőteljes szellemi fejlődését. Ezek az írók az irodalom nemzetközi értékelése szempontjából is komoly értékek, írásaikban pedig ott érezzük a „korlátlan lehetőségek” levegőjét is.

Sherwood ANDERSON „Halál az erdőben” című novellája meglepő elevelességgel ad néhány képet az amerikai kö-

zépnyugat eltítkolt fájdalmából és lelkiborzalmaiból. Willa CATHER „Pál”-jának, a fiatal életnek bukása olyan, mint egy mai ballada. Evelyn SCOTT „Szerető”-jében van a legtöbb művészi bátorság és nyíltság, s szinte aprólékos kidolgozás: William FAULKNER „Akkor este” című novellája az új hazába szakadt s itt mindig idegen néger lélek drámai erejű képe. Robert NATHAN „Baba lakodalmának” Európában is van néhány jó elődje. Ellen GLASKOW „Erkölcös története” szerint hivatalos lelkiismeretünkön felülkerekedik néha az igazi lelkiismeret, a paragrafusokon az iratlan emberi törvények és a kötelező emberszereteten a testvériség. Scott FITZGERALD „A boldogság árny-

oldalá”-ban a gyengédség a főszereplő, a gyengédség, ami megszépíti az emberi életet még akkor is, mikor az már kettétörik. Ernest HEMINGWAY alakjai és mondanivalói annyira amerikaiak, hogy nagyon távol esnek az egyetemes érdeklődéstől. John R. DOS PASSOS „Julius”-a kiváló írás, James BRANCH CABELL Falstaff szerelmi levelei című satirikus írása nem ér fel a hasonló írások európai színvonaláig.

A novellákat Berinkey Irma, Hevesi András, Kosztolányi Dezső, Nagypál István, Németh Andor, Reichard Piroska, Szabó László és Szerb Antal fordították, — a magyar fordítók megszokott gondosságával.

MUHORAY ELEMÉR

SZÉKELY BERTALAN (1835—1910)

Jelentősegteljes százéves évfordulót ünnepel a magyar képzőművészet. A XIX. század művészi kibontakozásának idejében, amikor oly lendületes erővel tör magának utat a magyar piktúra, számos kiváló egyéniség mellett tündöklő fénypontként ragyog a nagy gondolkodó, mélyértelmű művészseni: Székely Bertalan. Székely, Piloty neveltje lévén, természetszerűleg is a történelmi festészet egyik oszlopos tagja lett. München-Piloty! A művészhágyak „csúcspontja”. Számos nagynevű magyar mester indult el innen, hogy vagy megmaradjon az ott lelkébe vésett gondolat és érzésvilág kifejezőjének, vagy más horizontok felé ívelve a müncheni iskola hatásait átformálva, vagy teljesen elvetve, az új, harcias erővel előretörő irányok igénykörébe sodródjon. Székely Bertalant az impresszionizmus csak részben érintette. Ő mélyen gondolkodó, elmélkedő, filozofáló művész volt, aki nem állott meg a pillanatnyi fellebbanó műalkotás oly pazar lerögzítésénél, a csupán intuitív érzésként ösztönös őszinteségeinél, hanem tovább ment. Elméletekre alapozott filozófikus piktori kultúrája és a magyar érzésvilág tisztára kikristályosodva öltött színt és formát képein. A művészet alapjában véve mindig érzésként, fellebbanás és nem elemzéseknek a végeredménye. És ő mégsem sorozható ebbe a kategóriába. Elemezett és boncolgatott. Az ösztönös alkotás emberibb, közvetlenebb; kivételései közelebb állnak hozzánk. A filozófikus művészet erősen absztrahálja a témát. Az ösztönös életélményt, mely bennünk fellebbanó, nagyszerű, sokszor csak megérezett, illetve megsejtett érzésgységet vált ki (mint a zenénél) — „tudatosítja”, filozófikus keretbe illeszti, máris eltávolodik az ösztönös „egyszerűségtől”, az őszinte valóságérettől s bizonyos fokú merevséget idéz elő, mint ahogy merev minden oly művészi forma, mely a logika láncsorozatából alakul ki. Ezt a merevséget észlelhetjük Székely Bertalan történelmi képein is. Minden alak tökéletesen formált és elhatárolt figurális kompozíció, minden egyes alak külön-külön is tökéletesen önálló szereplő (V. László és Czillei). Székely Piloty tanítványa — és mégis más mint mestere. Persze nála is meg van a szinpadiaság, de Piloty képeinek lelki összetétele optimisztikusabb, mint Székelyé. Székely végtelenül komoly. Aki elmélkedik, ritkán lát optimisztikusan. Székely már a témák megválasztásánál pesszimisztikus. (II. Lajos holttés-

tének feltalálása, Az egri nők, Thököly menekülése, A mohácsi csata). Magyar témák, s magyar történelmi téma a maga megrázó komolyságával, megfelelő művészi keretben mily végtelenül szomorú. Valójában azonban nem is kell annak történelmi képnek lenni, mert hiszen „sírva vigad a magyar”.

Székely igazi festőiessége lassan bontakozik ki. De kezdetől fogva benne él a zseni „szikrája”.

Székely Bertalan művészetének másik nagy fejezetét a freskófestészet képezi, melynek jellemző vonása a forma, a vonal határozott szerepeltetése. Falfestményei erősen klaszikusak s a főszerepet mindenkor a rajz viszi. (Budapest, Pécs, Kecskemét.) De térjünk át Székely legismertebb képére, a „Rege a csodaszarvasról” című kartonjára. Ki ne ismerné ezt a nagyszerű munkát s ki ne venné észre azt a különbséget, mely Székely többi kompozíciói s e között a festmény között van. Mozgékony alakok sokasága, egymásba fonódása csoportokra osztva hullámszik a síkon. A figurák megjelenítése nem merev s csupán a csoportosításban észlelhetünk rendszert és szabályt. Nem találkoznak e képen plasztikus figurákkal, festői megoldásokkal. Nem, mert ez tipikusan dekoratív stílus, tipikus síkdíszítmény, ahol a vonal szerepeltetésére esik a főszó. Sőt, még háttér sincs a képen s azt dekoratív díszítések teszik változatossá — csupán azért, hogy az előtér alakjai annál jobban érvényesüljenek. E karton tökéletes rajzkultúrát ad.

Székely művészetében ugyancsak külön fejezetet képeznek arcképei, melyekben erősen érvényre jut a tartalmi lényeg. Majdnem mentesek minden merevségtől, illetve, a merevség csupán a külső formai megoldáson észlelhető. Székely itt már sokat ad őszinte emberi szubjektumából.

De nem lett volna gondolkodó elme, ha nem látja meg az impresszionizmus szükséges törvényszerűségét. Ő is megpróbálkozik az új iránnyal, s lassan benne is kibontakozik a festőiség „zeneisége” — a hangulatosság.

Ha Székely munkájához hozzávesszük még pedagógiai tevékenységét, sokoldalúságában nem kételkedhetünk s el kell ismernünk a magyar piktorok közt elfoolalt előkelő pozícióját. Ma már történelmi távlatból figyeljük művészetét, látjuk hibáit, de ne ítéljünk ezért helytelenül, hanem helyezkedjünk bele abba a felfogáskörbe, melyben ő élt s melyből szabadulni ugyancsak nehéz volt.

A RÚT A MŰVÉSZETEK BEN

Az esztétikai szép nemcsak a művészetekben nyilvánulhat meg, de mindenesetre a művészetek birodalma az a terület, ahol az aktív szépkeresők: a művészek egyenesen célul, sőt életcélul választották maguknak a szépnek minél több oldalról való, minél tökéletesebb megközelítését és megmutatását.

Erről az alapról elindulva azt lehetnők, hogy a művészetnek tárgyválasztásából eleve ki van zárva mindaz, amit akár etikailag, akár esztétikailag szépnek nem mondhatunk, sőt ami egyenesen az ellentétes birodalomba, a rút országába tartozik. Pedig nem így van! A művészetek képesek a paradoxonnak látszó csodára: a rútat is széppé tudják varázsolni. Holycsebben: a művészek a maguk szép-kereső és visszaadó eszközeivel úgy tudják feldolgozni a rút témát, hogy az visszataszító lényegét elvesztve rajta át figyelmünk megint csak szép-értékek felé irányul.

Hogyan történik ez a különös határátlépés, hogyan kerülnek a rút elemek a szép birodalmába?

Rodin, a halhatatlan francia mester, 1864-ben egy bronz-maszkot küldött be a párisi Salon kiállítására. A mű címe ez volt: „Masque de l'homme au nez cassé” — „Törött (bezúzott) orrú férfi maszkja”. A zsüri a remekművet könyörtelenül kidobta. Ugyanezt a fejet tizenegy évvel később, „Portrait de M. B.” — „M. B. úr arcképe” cím alatt, márvány mellszobor kivitelben akadálytalanul bevették ugyanott! És ma mindkét szobormű a Rodin-Múzeum kincsei között található.

Érdemes a zsüri e két döntésén gondolkoznunk. Maga a Rodin-Múzeum katalógusa is azt mondja, hogy a bronz-maszk visszautasítása alighanem a mű címe miatt történt. Úgy látszik, a zsüri nem bírta elviselni,

hogy a rút nemcsak formában, de katalogus-szövegben is beköltözzék a Salon falai közé. Törött orrú ember nem éppen esztétikus látvány s megnevezése a katalogusban sem fest jól, — szerintök, — de a vas-kalapos társaság megelégedkezett arról, hogy ez a rút-ság egy istenáldotta művész kezein ment át s az ihlet perceiben egy halhatatlan műalkotás köntösét öltötte magára! S ezzel a csodáköntössel már csak díszes és büszkesége lehet a kényes Salonnak és kényes katalogusának is. Ma már tudják s így értékelik. Ma már a bronz szélessége, magassága, súlya is pontosan fel van tüntetve a katalogusban!

Már azt is kikutatták, hogy a szobor eredetije egy Bibi nevű szegény lézengő volt, akivel Rodin műtermé közelében sokszor találkozott s egy alkalommal felvitte magával s megmintázta.

Hogy ugyanezt a művet márványkivitelben, M. B. árcképe cím alatt a zsűri egy évtized múltán elfogadta, ennek okát nem annyira a cím megváltoztatásában, mint inkább Rodin időközben megnövekedett tekintélyében látom. A téma utóvégre ugyanaz volt, bármi volt is az anyaga és címe. De Rodin hírneve időközben hatalmasan gyarapodott s ez a tekintély adta meg az útlevelet a törött orrú ember arcmásának a kiállítási csarnokokba. Rodin akkor már az a valaki volt, aki megengedhette magának a vakmerő határátlépést: a rút országából hozni át valakit a szép birodalmába. Nem első volt, aki ezt tette, de akik megtették és sikerrel tették, mindenkör a nagyok közül valók voltak. Hívatlanok kezében nem történik meg a csoda, a varázslatos átalakulás, mely a rútton keresztül is gyönyörködtetni tud.

Rodin említett műve legklasszikusabb, Michel-Ange-lora emlékeztető remekel közül való. A csodálatos forma-látás, a megmintázás átszellemült mélysége, a stílus nemessége olyan glóriával lengik közül ezt a fej-t, hogy egyetlen nézője sem fog megütközni a bé-

tört orron, sőt az az érzése lesz, hogy az arc elmerült komolysága, mely mögött mintha lefojtott néma szenvedések lappanganának, éppen ebből a szerencsétlenségből, valamely baljós történetből ered s nem is lehetne a fejnek ily súlyos hatása, ha az arc közepén egy hibátlan orrot látnánk.

Az isteni ihlettel alkotó művész elkalandozhat még veszélyesebb területekre is, akár a borzalmak közé, anélkül, hogy műalkotása széphatását és harmóniáját veszítené. Gondoljunk csak Rembrandt világhíres remekművére: „Dr. Tulp anatomiai leckéjé”-re! Itt a közepén egy boncasztalra terített hullát látunk, melynek hasürege fel van vágva. Dr. Tulp a hasúr fölött babrál műszereivel s úgy magyaráz a körülte állóknak. Ez még így elbeszélve is megborzaszthat valakit, de a képpel szemben állva senki sem fog borzalommal vagy undorral küzdeni, annyira magával ragadja a műalkotás páratlan tökéletessége, szépsége. Mert festőileg olyan szépen van megörökítve ez a különben félelmes és nyomasztó jelenet, hogy a csodálat órák hosszat eléje láncolhatja az elmerült nézőt. A tudós orvos komoly arca, tanítványainak figyelő tekintetei, a holttestem vértelen sápadtsága, az aranyos ragyogású fények, a mélybarna háttér, az igazi rembrandti kvalitások egész arzenálisa, mind kimeríthetlen gyönyörködés forrásai s Rembrandt varázsa alatt még abban is gyönyörködni fogunk, ami máskor elirtóztatna, hogy a felnyitott hasúr alvadt vérű sebszegélye micsoda tökéletességgel van megfestve. Nem a borzalom hajhászásával, hanem a festői hatások tiszta tükrözésével.

Ha éppen irtózatról van szó, a valóságban kevesen bírnánk el annak látványát, mikor néhány hideg, fényes, csúszós testű kígyó egy egész család javeszélő tagjainak testére csavarodik s a szerencsétleneket halálra marja. Ugyanez az esemény a Laokoon szoborcsoporton megörökítve a klasszikus görög szobrá-

szat egyik legnagyobb értéke. Itt a szörnyű esemény rút elemeiről a kompozíció nagyszerűsége, az ember-testek csodálatos megfaragása, a szenvedések köbemerevítése terelik el figyelmünket s nyújtanak ugyanakkor harmonikus, mély műélvezetet.

Még obszcén, visszatetsző, minden más feldolgozásban ízléstelen témák is megszépülnek az avatott művész keze alatt. Gondoljunk csak a Breughelek parasztképeire, ahol bizony akárhány sem leírni, sem elmondani nem való részletet látunk, de ezek olyan őszinte természetességgel símulnak az egész kép témájába, hogy nemcsak fel nem tűnnek, de a műalkotás közvetlenségét emelik és benső világát kiegészítik.

Az bizonyos, hogy a képzőművésznek nehezebb a helyzete, ha rút témát választ, mint például az írónak, aki egy regényen vagy drámán végigvezetve olvasóit, azoknak sok mindent megmutathat, sok mindent indokolhat s végső céljában tisztán körülépítheti az eszmét, melyért tollat fogott. A képzőművésznek azonban nem áll rendelkezésére az események folyamatossága. A kiválasztott résznek magában kell hordania indokait, előzményeit, várható következményeit s ha lehet: mentségeit is. Hogy az ihletett művész ezt a nagy nehézséget is leküzdi, arra jobb példát aligha hozhatnék fel, mint a nagy magyar mesternek, Munkácsynak „Síralomház” című művét. Ennek a csodálatos képnek eseménybeli folyamatossága olyan teljes, akár egy írásműé. Elmondja az előzményt: ez a zord arcú ember bizonynyal gyilkolt. Elmondja a jelent, de elmondja a jövőt is, a bűn büntetését, a bitófát. S ez első tökéletessége mellett egy másik: éppen az esztétikailag s etikailag is rút részleteket nem láttatja testi szemeink előtt; nem láttuk a gyilkosság tényét s nem fogjuk látni az akasztás szörnyűségét sem. De mindkét szörnyűség árnyal ott ülnek a komor,

zord, vigasztalan színekben, a gyilkos konok arcán, a sírató asszonyok könnyeiben, a fogházőr kemény tekintetében.

A regényíró regényében már felvonulhat előttünk akár az esztétikai, akár az etikai rút, ha a cselekmény sodrába szervesen beilleszkedik és megírásában az abszolút művészi ismerveit érezzük. Ami a szemén át undort keltene, így megírásban elmosódik s tulajdonképpen egy más célt szolgál: hogy az élet megnyilvánulásainak, az emberi adottságoknak minél szélesebb skáláján átvezetve, az árnyék sötétjén keresztül becsültesse meg velünk a fényt s gyűjtsa ki bennünk a vágyat a tökéletesedés, a tisztulás után. S így a közölt tárgy a cél és eszköz nemességén át kap esztétikai zománcot.

Még vakmerőbb a paradoxon a drámai színpadon, ahol a borzalmas vagy etikailag is rút a szemünk előtt játszódik le, vagy válik testben érzékelhetővé. Alving Oszvald élete Ibsen „Kisértetek” című darabjában — maga a borzalom. Előzményei etikailag rútak, következményei fizikailag is utálatkeltők. S maga a darab mégis szép, sőt utólérhetlen remekmű. Hogyan lehetséges ez? Egyszerűen: a művészet tökélye által. Tökéletes művészettel van megírva s tökéletes művészettel kell megjátszani. A választott tárgy a halhatatlan író kezében csak eszköz ahhoz, hogy a lélek legmélyebb húrjait hozza rezgésbe, hogy egy borzalmas embersors megmutatása által keltse fel bennünk, boldogabbakban a szánalmat, mert a szánalom maga a jószág, a jószág pedig egyértékű a széppel. S mint Dantét Vergilius, minket is Ibsen a legmélyebb poklokra vezet, hogy annak írtózatait képzeletben átszenvedve annál rajongóbb örömmel munkáljuk a magunk sugaras jövőjét. S az egész borzalomból árad az író nagy szeretete, együttlészenvedése kegyet-

len sorsú hőisével, hiszen az is boldog szeretett volna lenni s vágyódott az élet ormaira.

Hans Müller „Tűzek” c. drámájában egy erkölcsileg kényes probléma kapja zománcát az író nemes intenciója, a megírás abszolút értéke s a megjátszók művészete révén. Röviden szólva: ha a céletikailag nemes s az eszközök abszolút művésziek, úgy a legkritikusabb tárgy is képes lesz széphatásokra, vagyis nemes, lélek-gazdagító emóciók kiváltására.

A zene misztikus birodalma már kevésbé hozzáférhető a rít-elemek számára. Lényegében harmónia, ritmus és dallam lévén, ezek vagy jelen vannak benne, vagy sem. S ha nem, úgy alig is lehet komoly zenéről beszélnünk. De a diszharmónia, aritmia és dallamnélküliség esetenként és helyenként mégis szerepet kapnak különösen a modern zenében. Ha azonban mindennek jól mögéje nézünk, ezek az elemek csak arra jók, hogy felfokozzák a szomjúságot a tiszta dallam, összhang és ritmika után. S mint ilyenek, meg is teszik a magukét.

A természetben is vannak félelmes, vad, zord szépségek. Borzalmasan szépnek mondunk egy hatalmas tűzvészt és méltán! Megrázóan, tragikusan szép egy csatatér is, melyet Verescsagin vászna örökölt meg. A világháború harctereinek is voltak borzalmas szépségei, melyek a halálveszedelem pillanataiban is örökre feledhetetlenül vésődnek a lövészárookban szenvedő művészek emlékezetébe s nem egy kiváló műalkotás témáit nyújtották.

Különben a borzalmaknak művészi megörökítésében és ott élvezhetővé tételében nem kis szerepet játszik a műtermék némasága. Mint kép, gyönyörű lehet egy csatatér, melyre leszáll az alkony, de mint valóság: borzalmas, főként a sebesültek hörgése, jajkiáltása miatt. Viszont a rítat sokszor a megszólalás teheti

széppé. Diák-koromból emlékezem egy hihetetlenül rút hölgyre, kinek be akartak mutatni, de ezt minden áron kerültem, sőt nem értettem, hogyan barátkozhatnak mások ezzel a hölgygel. Mikor egyszer mégis elkerülhetetlen volt a bemutatkozás, a legkínosabb idegenkedéssel ültem a hölgy mellé, de pár perces beszélgetés után le voltam szerelve, végtelenül nemes, jóságos, művelt lelkének megnyilatkozása mindent feledtetett s egyenesen vonzóvá és lebilincselővé tette.

Talán ezzel a kis epizóddal mondtam meg mindent. A lélek az, ami a rútat is megszépíti. Műalkotásban a művész lelke. És nyúljon a művész bármihez, ha a szép-ideál felé repeső lelkével elborította azt, úgy teljes joggal és teljes sikerrel hozhatja magával a Szép csodálatos országába, hogy ott, — ha arra hivatott, — önmagával együtt művét is halhatatlanná tegye.

SZÍNHÁZ, FILM, RÁDIÓ.

ÚJ PESTI MAGYAR SZÍNHÁZI ÉV.

Művészi versengés jegyében indult el a budapesti új színházi évad. A művészi versengés jegyében, amely pedig nemcsak létalapja a mindenkori színháznak, hanem egyetlen megteremtője a színház-művészet érdekes, izgalmas külön levegőjének is. A művészi versengés jelenti egyúttal a művészetek egyik igazi lényegét. A versengésben csak felfokozódhatnak a művészet és ezáltal nemcsak meg erősödik, de meg is tisztul.

Ez az alkotó versengés hosszú idő óta szokatlan jelenség a Színház életében. Mostani jelentkezésének közvetlen okát a Nemzeti Színház új fiatal igazgatója Németh Antal szolgáltatta. Akkor jött, amikor a színházi front már az eddig megszokott tempójával készülődött az új szezonra. Ami a színház-művészetből megmaradt, — a színház már felkészülődött arra, hogy tovább menjen a háborútáni idők önkényesen kiszabott útján, — mikor ez a fiatal igazgató megérkezett. Frissen jött és életkora tempójával azonnal munkába fogott. Napok alatt leszerződötte Budapest márkás színészeit, lekötötte a legérdemesebb írókat és műsorra tűzte a többi színházak által évek óta érthetetlenül fektetett darabokat.

A komoly versengéstől elszokott magánszínházak első megtelepedésükben szinte teljesen átengedték neki a terepet és csak később — elég későn vették fel a versenyt. Kár, hogy akkor is csak annyira, hogy egy-két, főként közönséget jelentő sztárért megharcoljanak. Meg- és feljegyzésre méltó, hogy ebbe a versengésbe beleszólt maga a közönség is. Sőt egy olyan tekintélyes számú új közönség jelentkezését észlelhettük, amellyel eddig a felületes színházi szemlélet nem is számolt és nem is számolhatott. Ez a közönség-réteg a Nemzeti Színház javára döntötte el a versenyt. Ez az új közönség visszautasította a közönségről táplált általános színházi tévhitet is, igazolta önmagát és a benne hívőket és visszautasította azt a hiedelmet, mintha az új színházi törekvések elbukhatnának az ő részvétlenségén.

Az új közönség-réteg legjellemzőbb ismertetője, hogy kezdi megtalálni a szépérzékét. Még nem kell és nem is lehet vele úgy számolni, mintha igényeiben nehezen kielégíthető lenne. Nem is kíván ma még elérhetetlen művészi csúcsokat, csak annyi művészetet, amennyi ma már kötelező. Bizonyára olyan művekkel is megelégszik, amelyek

nem örökéletűek és jólvégzett kötelességük után majd elmúlnak a mával. De mivel ez a közönség már szenved a szépiért és kétségbeesetten erőlködik, hogy túlmentse magát ezeken a tragikus időkön, segítségére kell sietni, hogy újból megtalálhassa lelke elkalodott becsét, — a szépség és a művészetvágyát.

Mivel ezt az új közönséget a kilátásba került művésziversengés hozta felszínre, ennek a versengésnek a fenntartása kötelezővé vált.

Mai színházi viszonyainkat alapulvéve a versengésnek az elméleti és gyakorlati színjátszás egyesítését kell elsősorban céloznia. Ott, ahol a mesterségbeli részen volt a hangsúly, az elméleti, ahol pedig az elméleti színjátszásé a döntő szerep, ott a gyakorlati színháztudománynak kell nagyobb teret engedni. Csak ennek a két lényegesnek a találkozásából, egyesítéséből fejlődhetnek valósággá a hirdetett művész programok. Csak ennek a kettőnek, nemcsak párhuzamos, de együtthaladása fokozhatja föl a színjátszást művészetté, és csak így elégíthető ki az új közönség nagyon is érthető és jogos követelése a színházzal szemben, — ami nem több és nem kevesebb, mint amit a színház és a színjátszás adni tud, és amit adnia kell: művészet.

BUDAPESTI SZÍNHÁZ MEGNYITÓK ÉS BEMUTATÓK.

NEMZETI SZÍNHÁZ.

MISSA SOLLEMNIS.

Unnepélyes bemutató a budapesti Nemzeti Színházban.

A Magyar Nemzeti Színház ez évi megnyitója két nagy ünnepséggel esett egybe. Ekkor tartották a Pázmány Péter Tudományegyetem 300 éves jubileumát, amire igen sok külföldi nagyság gyűlt egybe és az egyetemi ünnepségek közvetlen folytatásaként rendezték meg a katolikus Eucharisztikus Nagy-Gyűlést is. Ezekre a nevezetes eseményekre állította be Németh Antal, a színház új igazgatója, Ujházy György Missa Sollemnisét, ez a mű lett azonban egyuttal a külsőleg és belsőleg is megújított Nemzeti Színház bemutatkozó előadása is. A Nemzeti Színház eme lépésének valami szimbolikus jelentősége van túl azokon a katolikus ünnepségeken is, amelyek a Missa Sollemnis műsorra tüzését aktuálissá tették. Hatalmas korszakfordulóhoz érkezett az emberiség kulturfejlődése s ha közel félezer éven

keresztül annak volt a történelem tanúja, hogy a tudományok és művészetek sokszor versenybe tagadták meg szülőanyjukat, az egyházat, ma a tékozló fiak megtérésének lehetünk tanúi a tudomány és a művészet nem egy területén. Az igazi zseniknek egész sora tér ma vissza az egyház tanainak igazságához, az egyházművészet újra a fellendülés, az új önálló stílusalkotás küszöbéhez érkezett és a templomból kiszakadt, majdnem teljesen elprofanizálódott színpadművészet is újra keresni kezdi az egyházzal való kapcsolatát. Hogy ez a ma világáramlat, elegendő Reinhardt hatalmas vallásos tárgyú színdarabrendezéseinek, a Mirakelnek, a Jedermannnak és a Calderon-féle „Nagy világszínház”-nak átütő sikereire utalnunk. A mai vezető írók agyát ismét biblikus és vallásos tárgyú témák foglalkoztatják, Franz Werfel „Az ígéret útja” címen hatalmas misztériumdrámát ír, amelyet grandiozitása miatt egyelőre csak Amerika tud bemutatni, egy amerikai civil író, Emmet Lavery jezsuita drámával aratott hatalmas sikert a Broadwayn, amelyet csak a minapában mutattak be Bécsben, hogy pár heti különbséggel egyik budapesti magánszínházunkba is bevonuljon a jezsuita rend belső konfliktusát tárgyaló, csak férfiszereplőket foglalkoztató dráma. Az elmélyülő vallási tárggyal foglalkozó irodalom kedvelőinek már évek óta Paul Claudel a kedvence, akit immár a francia hivatalos színház, a Comedie Française is felfedez, Salzburgban pedig Reinhardt tanácsára a jövő évi új szabadtéri attrakció Claudel misztériumjátéka, az „Angyali Üdvözet” lesz.

A színpad újra kikerül tehát a zárt színpadok sugárköréből a dómok elébe, mint a középkorban. Csakhogy, amíg az előttünk lefolyt 500 éves kultúrperiódusban, amely rengeteg emberi értékkel szolgált, a színpad egy centrifugális utat tett meg a dómoktól és egyre jobban távolodott az oltártól, most ez a szabadtéri beállítás a csillagos ég kupolája és a mindenség lehellelte ismét az egyetemes problémákhoz közelítik a színpadművészetet. A színpad most centripetálisan ismét közeledik az örök lényeghez, a megváltás, üdvözülés, vagy elkárhozás örök emberi problémáihoz. A színpad nem önként tette meg ezt az utat. A pangás, a zsákutcába kerültség már annyira nyilvánvalóvá lett a napjainkban sokat hangoztatott színházi válság emlégetésekor, hogy bár manapság a keresés nyugtalanságát éljük, bátran kimondhatjuk, hogy ez a nyugtalanság igen nagy lehetőségeket rejt a művészetekre nézve, mert megtöri a kiszikkkadt konvenciók bilincseit. És mert meg van írva a lelkiekre nézve, hogy aki keres és kopogtat, az meg-

találja túlvilági célját, ezt a bibliai ígéretet bizonyos mértékig a profán művészetek síkján is igazolva látjuk, mert az új utak keresése máris járt némi eredménnyel a színpadművészet terén.

Ezeknek megfontolásával előljáróban is át kell tehát nyujtanunk az elismerés pálmáját az új igazgatóságnak, hogy önként kapcsolódott belé az ország nagy katolikus és nemzeti ünnepeibe, mert ezzel tanújelét adta annak, hogy hajlandó a megújulást azon a téren keresni, ahol az egyedül található: a lelkiek terén. A Nemzeti Színház vállalkozása valóban monumentális, amennyiben a színpadi művészet útján akarja érzékeltetni a természetfeletti dolgok értelmét. S ha lehet vitázni intencióival, csakis azon az egy ponton lehet, hogy az oltárszentség drámája, amelynek kritériuma az átlényegülés, egyáltalán színpadra vihető akció-e. Valójában csak jelképezni lehet a színpadon azt a drámát, ami minden valódi miseáldozatot ragyogóbbá tesz a hívő szemében, mint azt a legnagyobb színpadi ábrázolás is teheti. De ha ezen a megfontoláson túltesszük magunkat, ha csak azt keressük, hogy mit tudott ez a jelképes előadás áhítatban, megértetésben, a haikus közzön séggel a mise akciójából megértetni, meg kell haljounk a színház-produkciója előtt.

Beethoven Missa Sollemnisre adja ennek a dramatizált misének zenei anyagát és a cselekmény sokszor csak ennek a monumentális zenei alkotásnak illusztrálására szolgál. S talán túlméretezett is volt ez a zene, mely szentmisek közben éppen azért nem adható elő, mert messze túllépi egy mise kereteit. És még így egy két és fél órási mise-illusztráció aláfestésére is néha túlterjedelmesnek mutatkozott. A zene Beethoven halhatatlan muzsikája és mégis a szentmise vallásos átérzését, a tökéletes leborulást és áhítatot sokkal jobban érzékeltük, a Graduale Romanum magasztos Gregorián himnuszainak hallgatása közben, amiket nem egy genie alkotott, hanem a középkori kereszténység kollektív genie-je s amiket a szerző szerencsés ihletéssel szintén beleillesztett drámájába. A Gregorián énekek megdöbbenően szépek voltak, és az új középkor hajnalán, ami felé a mai emberiség halad, a középkori egyház zenéje tágabb és mélyebb értelmű, mint Beethoven gigászi muzsikája és megmutatja ennek a zenének a sikere azt az utat is, amit az ismét kollektív közösségek vallási élményét szolgálni akaró ünnepi játékoknak követniök kell.

Ujházy liturgiás drámájának csak azt az egy gyengeséget tudjuk felróni, hogy túlságosan a Beethoveni muzsika ki-

szolgálójának készült. Viszont erről a minden más élményt kiszorítóan grandiózus muzsikáról a vizuális hatások sokszor elterelik a figyelmet, azaz a színpadi ökonómia megszenyvedi ezt a többértiséget és baroque gazdagságot. Maga a cselekmény némajáték, mely színbolikus képekben vetítésekben, és néha prózai dikcióban érzékelteti meg a mise cselekményét. A néma szereplők csak a szent leckénél és a két evangéliumi résznél szólalnak meg. Krisztus maga mondja el beszédét a nyolc boldogságról, szent János maga hirdeti az utolsó evangéliumot, Szent Pál pedig elmondja leckéjét a szeretetről. Különben jelképes némajáték képezi az egész cselekményt, aminek kivételében a színház minden erejét latbaveti és baroque gazdagsággal és zsufolt-sággal szolgálja a nézőközönség fantáziáját. Mint főszertartásmester Szent Adalbert Esztergom első érseke irányítja a liturgikus játékot és a zsoltárszerző Dávid király segítkezik neki.

A színpad hármás nyílású gótikus, szárnyas oltárt ábrázol, amelynek középső nyílása magába a menny végtelenségébe nyílik. Próféták és szentek, angyalok és arkangyalok lépnek a színre, ezen az oltárkapun keresztül, hogy részesei legyenek a liturgikus akciónak. Lenn a gótikus templomhajóban pedig barna kámszába öltözött tömeg foglal helyet és a mise hallgatói, de egyuttal az énekkart is képezik. A Kyrie hangjaira mennyei dicsőségben jelenik meg Krisztus. Mikor a Glória felcsendül, látjuk a Bethlehemi jászolt, amelyhez hódolatra indulnak a Három Királyok. Ezután Szent Pál mondja el megrázó szent leckéjét a szeretetről, az evangéliumi oldalon pedig megjelenik Krisztus és elmondja tanítását a nyolc boldogságról. A dráma legmegrázóbb jelenete ez. Most jönnek a Hiszekegy jelképes képei, amelyeket egy fátyolfüggönyre való vetítéssel oldott meg a rendezés. Egy-egy sejtelmes szimbolikus kép jelképezi itt a Credo egy-egy mondatát, majd a Sanctus következik és Krisztus megáldja az ünnepi asztalon a kenyeret és a bort. A jelképes Utolsó Vacsora után az előbb becsukódott és most újra megnyíló középső oltáron megjelenik a Megfeszített alakja: Isten báránya, aki halálba ment a világ bűneiért. Felcseng a Miserere siráma és elkövetkezik a sírbatétel komor gyásza. De fény lobog fel mindenütt, mely betölti az egész színpadot, Krisztus feltámadott és békecsókot ad szeretteinek.

Meg kell hajolnunk a Nemzeti Színház teljesítménye előtt egyes kisebb rendezési hibák ellenére is, mert színpadilag valóban remekelt, s ahol hibát követett el, ott a hatalma-

san: megnövekedett technikai lehetőségek nem futották többre. A Nemzeti Színház színpada megújult, új világítási és vetítőkészülékei pedig sikerrel vizsgáztak le a Missa Sollemnissa végtelenségbe táruló égboltozatának érzékeltetésével, a Bethlehemi csillag útjának vagy a Szent Lélek megjelenésének lángnyelvekkel való jelképezésével. A színpadi technika legujabb vívmányai otthonosak lettek tehát ebben a színházban, ami túl ezen az ünnepi előadáson az elkövetkező bemutatóknak is nagy nyeresége lesz. A Nemzeti Színházban láttunk már kitűnő rendezéseket, Hevesi Shakespeare drámái, Voinovich Tékozló Fiuja, példaképei voltak a szép színpadi előadásoknak. Mégis meg kell állapítanom, hogy a Missa Sollemnis színpadképe a megújított technikai eszközök segítségével túltett ezeken a lehetőségeken s ha az apróbb rendezési hibákat mint pl. Krisztus Hegyibeszédének szcenizálását ahol Krisztus háttal állt azoknak, akiknek beszédét elmondotta, vagy a Credo vetített képeinek, imitt-amott előtűnő primitívségét leszámítjuk, meg kell állapítanunk, hogy ilyen tágas nagyvonalú színpadképet alig láttunk még a Nemzeti Színházban. Az előadás legnagyobb nyeresége, hogy Krisztus alakjára valóban kitűnő megszemélyesítőt találtak Lehotayban. Dikciójában és külső megjelenésében átértzett bensőségében és egyszerűségében valóban érzékeltetni tudta azt, amit Krisztus tulajdonképpen megjátszhatatlan és csakis átérezhető alakjában általában értünk. Pál apostol Sugár Károlyban talált megszemélyesítőre, lihegő hevében, amivel a Szeretetről beszélt, elismeréssel méltóan, külső megjelenésében azonban vitatható módon. János evangelistát Apáthy Imre, Szent Adalbertet Táray, Dávid Királyt pedig Abonyi Géza alakította, általában illúziótkeltően. A színészi alakítások azonban mind eltörpültek és a második vonalba szorultak ennél a grandiózus liturgikus játék-nál, amelynek zenei részét a Dohnányi által vezényelt Filharmoniai Zenekar és a Palesztrina Kórus szolgáltatta, míg a magánzólamokat Basilides Mária, Báthy Anna, Kálmán Oszkár, és dr. Székelyhidy Ferenc énekelték. A zenei rész külön méltatást érdemelne, ehelyett azonban csak a kiváló művészek nevét van alkalmunk megemlíteni, akik mind teljesítőkéességük javát adták az akcióhoz.

Egy fiatal tervező, Horváth János színpadképe monumentális és áhítatkeltő volt. Ohman Béla oltárképei az egyházművészet legmagasabb szintjét jelentik, nem hiába nyerte el e kiváló művésznünk a Római Egyházművészeti kiállítás egyik nagydíját. A színház új igazgatója Németh Antal

rendezte a Nemzeti Színház első előadását s meg kell állapítanunk, hogy az igen nagy tömeget mozgató előadás fegyelmezettségében és szépségében nagy sikert aratott. A Missa Sollemnise előadásának igen nagy közönségsikere is volt, a jegyigénylők a kitervelt 6 előadáson túl is újabb és újabb előadásokra indítják a színházat. A Nemzeti Színház tehát jó auspiciumok között indult el a hamarosan bekövetkező centennáriumi ünnepségek elé a Missa Sollemnise pedig azt hisszük nem fejezi be karrierjét a Nemzeti Színház színpadán, hanem szabadtéri előadásokban is nagy közönséget fog hódítani, hisz nem egy adottsága van Ujházi György elképzelésének, amit teljes pompájában kifejtteni csak egy nagyobb lehetőségeket nyújtó nagyobb tömegeket mozgató szabadtéri előadáson lehet.

Possonyi László.

A BOLYAIK.

Miklós Jenő 3 felvonásos drámája.

A magyar csillag örök sötétsége fáj a költőnek, — Miklós Jenőnek. Ez a nagyon finomlelkű íróember azonban csak néhány nagy-szerű párbeszédben tudta fájalmát tökéletesen megmutatni. Ezek a részek azután nagyon is kivilágítottak a szokványos és kevésértékű drámai keretből. Ez a keret két magyar zseni magyarosan keserű harca egymás ellen, — amit alapjában a szerelem idéz fel, de a legmélyén egy, egy pillanatra a tehetség féltékenysége is fel-felvillan. (Ennek az örök emberi harcnak a kidomborítása sokat javíthatott volna a drámán.) A két matematikus-óriás körül úgy szövődik egy terjedelmes és felesleges mese, hogy azok, mint egy láthatatlan hálóban kétségbeesetten vergődnek.

Csak az a néhány pillanatuk nagyon szép, amikor néha-néha szabadra kerülnek. A keretnek a 48-as forradalom előtti Erdélyt kellene megmutatnia, ami csak úgy sikerülhetne, ha romantikusra állítanák a színpadot — De nem ez történik, hanem ehelyett sokszor érvényrejutnak a különböző színjátszási elvek és a szükséges egyensúly így létre sem jön.

Az első felvonásban még a folyton ki-bejáró tömegek is akasztják a drámai fejlődést, míg a másodikban a székelybokréta vendégszereplése teszi azt még reménytelenebbé. A harmadik felvonás szolgál némi vigasszal, — sok szerepe van ebben a kitűnő díszletnek is a két hőst már leterítette az idő és a szélmalom-harc. Két bukott pöre-ember áll egymással szemben. Itt még sokat jóvá lehetne tenni, ha érvényre jutna Miklós Jenő legbelsőbb énje, a költő örök bizakodása, — a ma-

gyar költő hite a magyar csillag felgyúlásában. (Még életében sokat beszélt erről.)

A harmadik felvonás 1844-ben játszódik, ugyancsak Erdélyben. A szárnyaszegett Bolyai János, a végpusztulásra ítélt dolmádi szőlőhegyen várja az új üstököst, amit maradék zsenijével az égre akar kényszeríteni, — de méginkább elsűrűsödik körülötte a sötét.

Mikor a bárszonyfüggöny ráereszkedik erre a szomorú képre, úgy nézünk a színpad felé, mintha még várnánk valamit, — a magyar csillag első fényesség-sugarát.

A darabot egyik főszereplője Odrý játékmester, játékmesterkedte. Ez így nagyon terhes hivatás, de különben sem lehet hálás dolog kötött marsruttával vezérkedni, különösen akkor nem, mikor a vezér kedvenc fegyvere a mordáj, míg a fővezéré a golyószóró. A közel száz szereplő közül csak Somogyi Erzsi adta vissza hiánytalanul a költő hangját, és hangban, mozgásban is ő jutott legközelebb az írói elképzeléshez, — a romantikus drámai játékhoz. Tasnádi Ilona, Odrý Árpád és Kiss Ferenc csak helyenként értek fel ideig. A többiek a régi jó sablonig sem mindég jutottak el.

Ez az előadás semmivel sem nyújtott többet, a már megszokott Nemzeti Színházi előadásoknál, — de kevesebbet sem.

Egy új díszlettervező be-

mutakozása, — Varga Mátyásé — viszont határozottan eredmény.

Víg színház.

SZERELEMBŐL ELÉGTELEN.

Bus Fekete László életképe 7 képben.

Ha a szezőneleji művészi versengés előbb kaphatott volna lábra ez a busfekete darab aligha került volna színpadra

Az életkép néhány különböző nőtipust utasít nyilvános vizsgára, a szerelemből. De éppen itt sül ki róluk, — a szerző jelöltjeiről, hogy nem vizsgaképesek és így maga a vizsga is megbukik.

Ferde életsikokon, ferdekisemberek mozognak itt anélkül, hogy valami közük is lenne az élethez, vagy a játékhoz.

Kárpótlást azonban itt is találunk: Dajka Marit, Muráti Lili és Lázár Mária kitűnő alakításaiban és egy Víg színházi előadásban.

A rendező Tarnai Ernő többet nem tehetett a darab érdekében.

NAGY SZERELEM.

Molnár Ferenc vígjátéka.

Víg színház, Molnár Ferenc, Darvas Lili és Molnár színpadi jobbkeze, Tarnai Ernő olyan tényezői egy molnári-víg színházi előadásnak, ami már készekességi

biztosíték. Ezt a kivételes állapotot alig befolyásolhatja maga a darab, a többi szereplő és más mellékes körülmény. A mai színházi közönség nagy részének Molnár még ma is a színműírás verhetetlen császára. Így történik, hogy egy Molnár darab már megszületésekor olyan előnyökkel indul útjára, melyek a többiek részére behozhatatlanok.

Most a nagyszerelemről írt egy vígjátékot, ami újból molnárián bűvészi. Nagyszerű írói torna, a legnehezebb figurákkal és a molnári világ szellemének sokszínű tűzijátékaival. Megtévesztő szerkezeti fordulatokkal, szemfényvesztően bravuros alakrajzokkal, a színpadi mesterség összes agyontökéletesített kelékével.

Mint molnári vígjátékot kitűnőnek kell elfogadni a darabot. De ha a színházművészet és a drámaköltés mérlegére tesszük, meglepően kevés súlyúnak találjuk. Ha pedig felboncoljuk és a színművészet fenntartó elemei után kutatunk, meglepődünk a hiányokon és a részek természetellenes elhelyezkedésein. Magát a darabot is pillér és támaszték nélkül találjuk, a nagyszerelemnek pedig, amire a darab hivatkozik, nyoma sincs. De hiába keresünk, őszinte, tiszta drámakészéget, nemesen költői hango-

kat, és hiába buvárokodunk a hamvasan üde drámaköltészet jelenségei után is. A Vígszínház előadása a molnári hagyományok szolgálatában áll és mint ilyen tökéletes, — gondos a rendezés és még gondosabb a díszletezés.

A Nagyszerelemet Darvas Lili játssza és színésznői érényeivel feledtetni tudja, hogy ez a ritka emberi érzés a szerepből is hiányzik. Góthénénak hiába van külön molnári játékkellék raktára, valami mégis hiányzik belőle, — a nagyméltóság. A férfi bravur-szerepet Ráday Imre játszotta, — molnári technika nélkül. Jávor Pál úgy viselte ráosztott szerepét, mint egy ideget ruhát. Perczel Zoltán csak filmprimadonnai multja tartja a színpadon. Egy fiatal színész, Bihar József, viszont lázba hozta a szigorú bemutató-közönséget is. — Ki ez? Honnan jött? Mindenki gyorsan fel akarta fedezni. Pedig Bihar József itt van már régen közöttünk és ott volt már többször a színpadon is, mindenki szeme előtt, és mivel a színpadra született, mindig ilyen tehetséges is volt. Most egy rövid szerepben megjött neki a jóalkalom is. A tehetséges színész valódi rugalmasságával, megfeszíthetetlen lendületével túlteszi magát minden molnári és vígszínházi kötöttségen is.

Belvárosi Színház.

AZ ESERNYŐS KIRÁLY.

Ralph Benatzky zenésjátéka 12 képben.

Fodor László Navarrai Margit című vígjátékából készült ez a zenés vígjáték. Igénytelensége mellett is a legsikerültebb megnyitó darab, bár ezt az előkelő helyet nem a darab vívta ki magának, hanem elsősorban a kellemesen ötletes zene és a fordító Zágón István szellemes versei.

A második császárság előtt, Lajos Fülöp korában, játszódik a darab, — itt előttünk egy rokokó zenélőóra belsejében. Ez nem a legszerencsésebb megoldás, mert bár van ugyan benne ujszerűség, ez mégis inkább árt a darab tempójának. A mese a szerelem és a politika harca. Ez a mese még a színháznak sem fontos, a játékra helyezik a hangsúlyt. Kár, hogy ehhez a szabadabb játékformához nincs elég megfelelő színészük és hiba, hogy a rendezés is csak másolni tudta a bécsi előadást. (A budapesti közönséget sokkal többre kellett volna értékelni.)

Páger Antal, ha környezete engedi, túl tett volna a nagy francia operett-komédiáson. Chevalieren is. Mezei Mária egy jelenésében is nagyszerű stilizálókészségről tanuskodott, táncával és énekével pedig többet nyújtott, mint amennyit

egy prózai színésznőtől vámi szabad. A legjellemzőbb hangulatjátékot a fiatal Hoykó Ferenc adta, aki a darab leg-egységesebb figurája.

Hálás volt még a közönség, az író zeneszerzőnek Zágón Istvánnak és a díszletekért Gara Zoltánnak.

Magyar Színház.

PITYU.

Brunó Frank és Török Rezső 3 felvonásos komédiája.

Ügylátszik a Magyar Színház ebben a szezonban is a sablonokra állította be magát. A Pityu a közönség állapotbarátságára apellál, — kevés sikerrel. A sovány histórián a magyarra való átdolgozás még fogyasztott. Az sem segít a darabon, hogy kitűnő és kiérdemesült színészek tőlük telhetően küzdenek a sikerért.

A rendezés és díszletezés nélkülözi a kellő komolyságot.

MINDENKI LÉPIK EGYET.

Balázs Sándor, Mikszáth Kálmán elbeszéléseiből írt 3 felvonásos vígjátéka.

Mikszáthnak talán bármelyik írását jobban el lehetne képzelni színpadra, mint a Mindenki lépik egyet. Ebben az írásában Székelyföldre „látogat” el a nagy palóc, hogy

megírja egy előkelő úr és egy koldus báróleány viszonytagságos szerelmét. Megírásban ez a novella is igazi mikszáthi. A jelentéktelen kis mesében is szinte élőképeket ad problémákkal súlyos korából.

Balázs Sándor komoly igyekezettel színpadosította Mikszáth elbeszélését, de Mikszáth valóságos drámai erejét már nem tudta szolgálataiba állítani. Megelégedett azzal, hogy életszerű figurákat rakjon a színpadra és mivel a humor kapósabb és kisebb munka, — vígjátékot szerkesztett. A volt nemzeti színházi színészek különös ambícióval igyekeztek, de a többiek is jól kiszolgálták a színpadot. Horváth Árpád és Upor Tibor részére a rendezés és a díszlettervezés nem volt igazi feladat.

Kamara Színház.

MOMPTI.

Vaszary Gábor színműve
10 képben.

Tavalyi sikerével nyitott a Kamara Színház, de ebben a súlyosabb színházi esztendőben már nem vonzotta a közönséget a tavalyi siker. Így hamarosan sor került az első bemutatóra, a Mompti-re.

Egy tehetséges fiatalember első színpadi kísérlete az a darab, de sem a színház, sem a rendező nem álltak melléje, hogy színművét a siker eredményével indíthassa útjára. A

tehetségtelen, minden invenció és ötlet nélküli rendezés, a rozoga forgószínpad és a lehetetlen díszletek eleve reménytelenné tették a különben türethető kilátásokat. Hozzájárult még ehhez a rossz szereposztás és a túlsok másodrangú színész.

Gervai Marica úgy ment színpadra, ahogy frissen megtanulta a mesterséget, de egyelőre csak annyit sajátított el ebből, amennyit minden valamirevaló műkedvelőnek tudnia kell. Annál inkább színész a fiatal Csók István, kár, hogy megfelelő vezetés híjján, nem tudta teljes értékű tehetségét jól kihasználni. Az író és a közönség teljes háláját kiérdemli; Sitkey Irén, — aki a legjobb magyar színésznők közül való és kiváló alakításával egyedül tudott a rendezés fölé emelkedni, a mindig aranyos öreg, Vágóné és Vendrey Lajos és Sala Domokos.

Király Színház.

Most érezzük csak igazán Lehár és Kálmán hiányát, amikor végre a Király Színház anyagilag jókezekbe került. Itt áll árván ez a jól kicsinosított műintézet és új operett még a láthatáron sincs. Kénytelen volt a Viktoriával kaput nyitni. Pedig a színház helyzete nem kilátástalan; filléres helyárak, filléres büffé. Egyelőre csak az a színház nagy hibája, hogy a színpa-

dot is filléres alapokon kép-
zeli el. A Viktoria előadá-
sa és együttese nem is érte
túl ezt a mértéket. Hiába volt
a kellemes hangú és játékú
Honth Erzi és a rossz szere-
pében is jó Endrődi Kál-
mán, mikor a többi magánsze-
replő annyira alatta maradt a
régí királyszínházi nivónak.

Igy az előadásnak az egé-
szén kitűnő tánc és énekar
lett a vezetőtényezője.

Eme.

FILM.

A magyar filmgyártás új
esztendeje már a múlt évihez
képest is lényeges javulást
ígér. Remény van arra is, hogy
ez nemcsak számszerűségben
fog megmutatkozni, hanem a
magyar filmgyártás művészi
értelében vett fellendülésé-
sében is.

Közel húsz magyar film ké-
szül az 1935—36-os évadban,
bár egyetlen olyan filmet sem
ígér az előzetes jelentés,
amelyeknek témája eredeti
filmtéma lenne, mégis öröm-
mel kell fogadni ezt a nagy-
arányú fellendülést. Egyelőre
meg kell elégedni azzal a le-
hetőséggel, hogy ebben a
„tömeg”-filmgyártásban vég-
eredményben a művészfilm jö-
vője érik.

Filmbemutatók.

A CIGÁNYBÁRÓ. (Ufa-film)

Jókai regényéből a berli-
ni Ufa készített világfilmet.

Világfilmet a legvalódíbb ér-
telmében. Filmíró, rendező és
színészek, művészfilmeket jel-
lemző széppalkotó kedvvel
szolgálták a nagy magyar me-
semondó zsenijét. A regé-
nyekből készült átlagfilmek-
kel szemben a filmadottságok
határáig tiszteletben tartották
az alkotói elképzeléseket és
mondanivalókat. A lehetősé-
gig valódi magyar levegőt
teremtettek és a film legtöbb
figuráját valóságosan magyár-
rá tették.

Fritz Kammers Zsupán-
ja évek óta a legnagyobb
filmszínészi alakítás. A magyar
életbe erőszakosan beleszí-
vódott idegent döbbenetes
művészi készséggel és erővel
ábrázolja. A saját hazájában
idegen magyar úrból, Barin-
kay Sándorból, R. Platte
ábrázoló ereje farag élő ala-
kot, — bár alakítása nem olyan
töretlenül egységes, mint Fritz
Kammersé. Gina Falken-
berg a cigánylány igen ne-
héz szerepét olyan művészet-
tel éli, hogy helyenként hami-
sítatlan Jókai alakká válik.
Ugyanez áll a cigányasszony
a vásári kikiáltó és Homon-
nay megszemélyesítőire.

STRADIVARI.

(Universal-film.)

Magyar író és magyar ren-
dező német filmje a Stradi-
vari. Szántó György, a
Vág völgyéből elszármazott
erdélyi író regényéből Bol-
váry Géza készített igen ki-
váló filmet.

Eme.

RÁDIO.

A magyar rádió olyan kiemelkedő rádióeseménnyel szolgált a múlt hetekben, hogy Budapest felé irányította a világ rádiósainak figyelmét is. Létrehozta az angol rádiótársaság budapesti helyszíni közvetítését és azt komoly igyekezettel a hiánytalan sikerig segítette. Mikor Budapestre leszáll az est, — ezt a címet adták az angolok a négynapos közvetítésnek. Négy alkalommal fél-félórán át ismertették a magyar fővárost a sokmillió angol világgal. Bravuros munkát végeztek és ez a munka telítve volt az új művészet, a rádióművészet levegőjével. Eric Maschwitz vezette a közvetítést és öt reporter-szpiker segített neki. Rövid félóra alatt 10—15 hangulatképet közvetítettek, Budapest egymástól gyakran nagyon távol eső legkülönbözőbb helyeiről, — és mindent eredetiben, viaszlemezek nélkül.

Négy ilyen rövid félóra alatt meglátták és megmutatták Budapest igazi arcát és a pillanatképekben hibátlanul megfestették népünk igazi vonzóerejét, a művészettel,

tehetséggel és olyan „más” hangulattal teli lelkét. Rövid párbeszédeikkel, a cselekmények jó összeválogatásával és a hibátlan leadásukkal nemcsak a magyar életnek, de a fejlődésben lévő rádióművészetnek szolgálatot tettek.

A B Á N K - B Á N mint hangjáték.

A magyar rádió már közvetítette a B á n k - b á n t a N e m z e t i S z í n h á z előadásában. De mint minden színpadi közvetítés, ez is kevés sikerrel végződött.

Most M á r k u s L á s z l ó dolgozta át mikrofonra, — hangjátéktörvény szigorú szemelöltartásával és így természetes sikerrel. A közel háromórás színpadi előadás helyett, rádiószerűen másfélórás hangjáték-dramát kaptunk. Tömör és hiánytalan drámai előadást. A „kimaradt” részeket egyáltalán nem hiányolhattuk, mert lekötött bennünket a dráma valóságos hangja. A jól összeállított és összetanult együttesből is kiváltak: T a s n á d y I l o n a, O r s o l y a E r z s é b e t, S o m l y a y A r t ú r, K ü r t y J ó z s e f, H o s s z ú Z o l t á n és M a k l á r y Z o l t á n. A hangjáték előadást M á r k u s L á s z l ó rendezte. E m e.

Lapunkat Nyíresi Tichy Kálmán rozsnyói festőművész lino-
leum-metszetei díszítik.

A Magyar Írás szerkesztősége:

Felelős szerkesztő és kiadó: dr. Simon Menyhért.
Szlovenszkói szerkesztő: Szombathy Viktor, Komárom-Komarno.

Ruszinszkói szerkesztő: Rácz Pál, Ungvár-Užhorod.

Budapesti szerkesztőbizottság: Féja Géza, Marek Antal dr., Muhoray Elemér, Posszonyi László dr., Szitnyay Zoltán és Vécsey Zoltán dr., képzőművészet: Ártinger Imre. Szerkesztőségi adminisztráció: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés.)

Erdélyi szerkesztő: Tamási Áron, Kolozsvár-Cluj, Strada Avram Jancu 46.

Amerikai szerkesztő: Reményi József, Cleveland-Ohio, USA.

A Magyar Írás kiadóhivatala és képvisellete:

Szlovenszkói kiadóhivatal: Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa.

Budapesti kiadóhivatal: IV. Prohászka u. 8. Telefon 844—12. (Kauzál papírkereskedés).

Főbizományosok:

Romániában „Pallas” könyv- és lapterjesztő vállalat, Kolozsvár-Cluj.

Jugoszláviában: „Literária” könyv- és lapterjesztő vállalat, Subotica.

A Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet

a magyar írók eredeti és idegen írók fordított műveinek, szépirodalmi, tudományos, ifjúsági könyveknek és időszaki folyóiratoknak kiadására alakult. Könyvpártoló szerve a

Kazinczy Könyvbarátok Társasága,

amely évente 4—6 kötet eredeti művet (kb. 1200 oldal terjedelemben) és a MAGYAR ÍRÁS tíz számát (egyenként 128 oldal terjedelemben), adja tagjainak.

Tagsági díj füzött sorozat megrendelése esetén Kč 120.—, Pengő 26.—, kötött sorozatnál Kč 150.—, Pengő 32.—.

Tagdíj negyedévenként fizetendő.

Fizetéseket továbbít a Magyar Írás minden szerkesztője, kiadóhivatala és bizományosa.

Részletes felvilágosítással szolgál a Kazinczy Könyv- és Lapkiadó Szövetkezet, Tornalja-Tornafa Póstaflók 25.

A KAZINCZY KÖNYV- ÉS LAPKIADÓ SZÖVETKEZET

kiadásában még kapható megjelent művek:

	bolli ára csehszlovák koronában füzve	kötve
Brogyányi: Festőművészet Szlovenszkon	25.—	35.—
Darkó István: Két ember, egy árnyék	12.—	
— Szép ötvöslegény, Ferdetorony	12.—	18.—
— Zuzmara	10.—	
— Szakadék	10.—	16.—
Földes György: Kukkónia lelke	18.—	25.—
Gyalay Domokos: Vaskenyéren	15.—	20.—
Győri Dezső: Hol a költő?	15.—	20.—
Jaczkó Olga: Virágzó cseresznyék	15.—	20.—
Jarnó József: Magyar miniatűrök.		20.—
Juhász Árpád: Hamlet dán királyfi	15.—	20.—
Komáromi János: Zug a fenyves	15.—	20.—
Márai Sándor: Csutora	25.—	30.—
Mécs László: Az ember és árnyéka	20.—	26.—
— Vigasztaló	25.—	
Rácz Pál: Szomorú ember	15.—	20.—
Reményi József: Élni kell, I—II.	30.—	42.—
Sárosi Árpád: Áldozom a napnak	15.—	
Sebesi Ernő: Megrugott emberek	15.—	20.—
Sziklay Ferenc: Kazinczy évkönyv	15.—	20.—
— Világ ura	15.—	25.—
— A jöttment	20.—	25.—
Szombathy Viktor: Én kedves népem	20.—	26.—
Szitnyay Zoltán: Szeptemberi majális	20.—	25.—
Tamás Mihály: Mirákulum	20.—	25.—
Vécsey Zoltán: Az új Európa	20.—	26.—
Dr. Bálint Aladár: MUDr. Darvas	15.—	20.—
Szabó Pál: Anyaföld	25.—	30.—
Zerдахelyi József: Egy tőnek három fa- kadása	15.—	20.—
Arany Sándor: Buzavirág. Magyar népi kórusok	—	36.—

Megrendelhetők, míg a készlet tart, a Kazinczy Szövetkezet irodái és a Magyar Írás szerkesztőségeiben, kiadóhivatalaiban.